

Байгаль орчин ба нийгмийн менежментийн систем

Монгол Улсын Хөгжлийн банкны
Хөрөнгийн удирдлагын компани,
Хас банк ба
Хаан банкинд

зориулан бэлтгэв.

2020 оны 5 сар

Барилга, хот байгуулалтын яамнаас
MON 49430: Аймаг, сумын хөгжлийн хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөрт зориулан
бэлтгэв.

ВАЛЮТЫН ХАНШ

(2019 оны 9 сарын 3)

Валютын нэр	–	Төгрөг (төг)
1.00 төг	=	0.00038 ам.дол.
1.00 ам.дол	=	2,620 төг.

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

АХБ	-	Азийн хөгжлийн банк
АСХХОХ	-	Аймаг, сумын хөгжлийн хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр
ГБОМТ	-	Гүйцэтгэгчийн Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө
ХЦБ	-	Хорио цээрийн байгууламж
БОНБУ	-	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ
БОМТ	-	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө
БОХТ	-	Байгаль орны хяналтын тайлан
БОХА	-	Байгаль орчны хамгааллын ажилтан
БНХХААБС	-	Бүсийн ногоон, хүртээмжтэй ХАА-н бизнесийн сан
МУЗГ	-	Монгол Улсын Засгийн газар
ГБМ	-	Гомдол барагдуулах механизм
БОТБУ	-	Байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээ
БОАЖЯ	-	Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам
төг	-	Монгол төгрөг
БХБЯ	-	Барилга, хот байгуулалтын яам
ХХААХҮЯ	-	Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам
ТХН	-	Төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
ТБТТ	-	Төсөлд бэлтгэх техникийн туслалцаа
БОТУ	-	Байгаль орчны түргэвчилсэн төлөвлөгөө
НШТ	-	Нүүлгэн шилжүүлэлтийн төлөвлөгөө
ХА	-	Хамгааллын ажилтан
ХБББ	-	Хамгааллын бодлогын баримт бичиг (2009)
ам.дол	-	АНУ-ын доллар

ХЭМЖИХ НЭГЖ

км ²	-	хавтгай дөрвөлжин километр
кг	-	килограм
га	-	гектар
м ³	-	куб метр
мг/л	-	нэг литрт агуулагдах миллиграм
т	-	тонн метр

Тус тайланд "\$" тэмдэгээр АНУ-ын долларыг илэрхийлнэ.

Тус байгаль орчны үнэлгээ ба хяналтын хүрээ нь зээлдэгчийн баримт бичиг. Энд илэрхийлэх үзэл бодол АХБ-ны Захирлуудын зөвлөл, удирдлага, ажилтнуудын үзэл бодлыг төлөөлөхгүй бөгөөд бүрэн дүүрэн боловсруулагдаагүй байж болно. Азийн хөгжлийн банк тус баримт бичигт улс орны аливаа хөтөлбөр, стратеги боловсруулах, төслийг санхүүжүүлэх эсвэл

тодорхой нутаг дэвсгэр, газар нутгийг ямар нэгэн байдлаар тодорхойлох, иш татахдаа аль нэг нутаг дэвсгэр, газар нутгийн хууль эрх зүйн эсвэл бусад статусын талаар ямар нэгэн дүгнэлт хийгээгүй болно.

Агуулга

I.	ТАНИЛЦУУЛГА	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
A.	Оролцогч СЗ-дын туршлага	6
II.	БОНМС-ИЙН ИНСТИТУЦИЙН ОРЧИН	7
A.	Хууль эрх зүйн ба бодлогын орчин	7
B.	БОНМС-ийн гүйцэтгэх үүрэг, хариуцлага	7
C.	Зөвшөөрөгдөх хөрөнгө оруулалтын төслүүд	11
D.	БОНМС-ийг байгуулах, хэрэгжүүлэх бэлтгэл	13
III.	БОНМС-ИЙН ХЭРЭГЖИЛТ	14
IV.	БОНМС-ИЙГ СЗ-ДЫН БИЗНЕСИЙН ЖУРАМД НЭГТГЭХ	24
A.	СЗ-уудын өнөөгийн байгаль орчин, нийгмийн менежментийн хамрах хүрээ	24
B.	БОНМС ба СЗ-дын үйл ажиллагааг нэгтгэх	27
V.	ГОМДОЛ БАРАГДУУЛАХ МЕХАНИЗМ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
A.	Гомдол барагдуулах механизм (ГБМ)	30
VI.	ЧАДАВХИЙГ БЭХЖҮҮЛЭХ БА СУРГАЛТ	34
VII.	ТӨСЛИЙН БАТАЛГАА	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
	ХАВСРАЛТ А. АСХХОХ-Т ХОЛБОГДОХ МОНГОЛ УЛСЫН БОНБУ-ИЙН ШААРДЛАГА, ХУУЛИУД	37
	ХАВСРАЛТ В: АХБ-НЫ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ ХИЙХИЙГ ХОРИГЛОСОН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА	44
	ХАВСРАЛТ С. ТӨСЛИЙН ШИНЖИЛГЭЭ, АНГИЛАЛ ХИЙХ АЖЛЫН ДЭВТЭР	45
	ХАВСРАЛТ D. БОТБУ-НИЙ ТАЙЛАНГИЙН ТОЙМ	58
	ХАВСРАЛТ Е. АЖЛЫН ТАЛБАЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ХЯНАЛТЫН ШАЛГАХ ХУУДАС	60
	ХАВСРАЛТ F. БОНМС-ИЙН АЖИЛТНУУДЫН АЖЛЫН ДААЛГАВАР	63
	ХАВСРАЛТ G. ҮР ДҮН 3-Т ХҮРЭХ БА БНХХААБС-ИЙН АЖИЛЛАГАА	65
	Хүснэгт 1. БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх институцийн үүрэг	7
	Хүснэгт 2. БОНМС-ийн тайлангийн төлөвлөгөө.....	23
	Хүснэгт 3. БОНМС-ийн сургалтын хөтөлбөр.....	35
	Хүснэгт 4. Монгол Улсын АСХХОХ-т холбогдох хууль	38
	Зураг 1. Байгаль орчны ба нийгмийн менежментийн системийн тайлагнах журам.....	24
	Зураг 2. Гомдол барагдуулах механизм.....	33

I. ТАНИЛЦУУЛГА

1. Санхүүгийн гурван зуучлагч (СЗ) болох Монгол Улсын Хөгжлийн банкны (МУХБ) Хөрөнгийн удирдлагын компани (ХУК), Хас банк, Хаан банк болон тэдний зээлдэгчидэд зориулж Байгаль орчны ба нийгмийн менежментийн системийг (БОНМС) боловсрууллаа. БОНМС нь АСХХОХ-ийн 3-р үр дүнг (доороос үзнэ үү) хэрэгжүүлэхэд удирдамж болно. БОНМС нь СЗ-дын зүгээс АСХХОХ-д нийлүүлж буй хөрөнгийнхөө байгаль орчин ба нийгмийн нөлөөллийг амжилттай удирдах зорилгоор хэрэгжүүлэх дотоод удирдлагын систем юм.

2. АСХХОХ-д оруулж буй хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалт нь АСХХОХ-өөс үндэслэн байгуулах Бүсийн, ногоон, хүртээмжтэй хөдөө аж ахуйн (агро) бизнесийн хөрөнгө оруулалтын сангаар (БНХХААБС) дамжуулагдах ба энэ санг ХБ-ны ХУК-с томилох хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нэгж (ТХН) удирдана гэж үзэж байгаа болно. БНХХААБС-аас олгох санхүүжилтийг санхүүгийн гурван зуучлагчдаас зөвшөөрч баталсан зээлдэгчдэд ТХН-ээр дамжуулан зээлдүүлнэ.

3. АСХХОХ нь байгаль орчинд ээлтэй хот суурины хөгжил, уур амьсгалын өөрчлөлтөд тэсвэртэй, хүлэмжийн хий багатай бэлчээрийн менежмент, тогтвортой ХАА-бизнесийн өртгийн сүлжээг ногоон, уур амьсгалын өөрчлөлтөд зохицсон ХАА-нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн тогтолцоонд нэгтгэнэ. АСХХОХ нь одоо байгаа санаачлагууд дээр тулгуурлаж байгаль орчинд ээлтэй, ХАА-н эдийн засгийн төрөлжилт болон бэлчээрт нүүрсхүчлийн давхар исэл (CO₂)-ийн шингээлтийг нэмэгдүүлсэнээр уур амьсгалын өөрчлөлтөд илүүтэй дасан зохицсон мал аж ахуйд түшиглэсэн хүн амын суурьшлын бүс (сум, аймгийн төв) бий болгох бодлогын суурь өөрчлөлтийг дэмжих болно.

4. АСХХОХ нь олон шатлалт зээлийн санхүүжилтийн шугам (ОШСЗШ)-аар санхүүжигдэнэ. ОШСЗШ-ын 1-р шатлалын БОНМС нь баруун гурван аймгийн төв (Увс аймгийн төв Улаангом, Баян-Өлгий аймгийн төв Өлгий, Ховд аймгийн төв Жаргалант) болон хоёр сум дундын төвд (Увс аймгийн Өмнөговь сум, Баян-Өлгий аймгийн Дэлүүн сум) төвлөрч байна.

5. АСХХОХ-өөс дараах 4 үр дүн [стратегийн зорилт гэж мөн нэрлэж буй] гарах болно:

(i) Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон, карбон ялгаруулалт бага, хүмүүсийг урин дуудсан аймаг сумын төвүүд болж хөгжинэ.

(ii) Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон, карбон хуримтлал ихтэй, тогтвортой мал аж ахуй эрхлэх бэлчээрийн менежменттэй болно.

(iii) Карбон бага ялгаруулдаг, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон хүртээмжтэй өртгийн сүлжээг үүсгэж бэхжүүлнэ.

(iv) Байгаль орчинд ээлтэй нутаг дэвсгэрийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн бодлого боловсруулах болон чадавхийг бэхжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

6. БОНМС нь СЗ-дын хэрэгжүүлэх үр дүн 3-д анхаарах ба энэ нь дараах арга хэмжээг хамарна: (i) бэлчээрийн тогтвортой менежмент болон хот-хөдөөг холбох болон МАА-н үйлдвэрлэлийн өртгийн сүлжээг дахин бий болгох чиглэлээр ажилладаг малчид, жижиг, дунд ААН (ЖДҮ)-үүдийг санхүүжүүлэх, (ii) бэлчээрийн тогтвортой менежмент болон хот-хөдөөг холбох мөн МАА-н үйлдвэрлэлийн өртгийн сүлжээг төрөлжүүлэх чиглэлээр ажилладаг малчид, дунд болон томхон ААН-үүдийг санхүүжүүлэх, (iii) хөтөлбөрт хамрагдаж

буй санхүүгийн байгууллагуудад зээлийн эрсдлийг бууруулахад дэмжлэг үзүүлэх зээлийн батлан даалт гаргах, хөтөлбөрийн агробизнесийн өртгийн сүлжээг санхүүжүүлэх схемийн нэг хэсэг болгон үүсгэх барьцаа орлуулагчийг хүлээн зөвшөөрөх боломжийг хөнгөвчлөх, (iv) байгаль орчинд илүү ээлтэй, илүү хүртээмжтэй, өрсөлдөх чадвартай мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн өртгийн сүлжээг бий болгоход чиглэсэн шинэ санаа, сэдлийг арилжааны сүлжээнд оруулахад чиглэсэн бизнесийн урамшуулал болох буцалтгүй тусламж олгох.

7. АСХХОХ-ийн урьдчилсан урьдчилсан өртөгийг 735 сая ам.доллар гэж тооцов. I шатлалын тооцоот өртөг нь 270 сая ам.доллар болж байна. Санхүүгийн зуучлагчийн зээлийн (СЗЗ) бүрэлдэхүүн хэсэгт 45 сая ам.доллар шаардагдах бөгөөд үүний 35 сая ам.долларыг Ногоон уур амьсгалын сангаас (УАНС), 10 сая ам.долларыг Хөгжлийн банк болон арилжааны банкны санхүүжилтээс авах болно. Дээр дурдсанчлан, үр дүн 3-т (стратегийн зорилт) зориулж гаргах хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг БНХХААБС-с эхлэн санхүүжүүлэх ба ХБ-ны ХУК хариуцан зохицуулна. БНХХААБС-ийн үйл ажиллагааны талаар Хавсралт G-д үзүүлэв.

A. Оролцогч санхүүгийн зуучлагчдын туршлага

8. ХБ-ны ХУК нь АХБ-ны санхүүжилт бүхий хөгжлийн хөтөлбөрийн санхүүгийн зуучлагчийн хувьд анх удаагаа БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх болно. ХУК бол Хөгжлийн хөрөнгө оруулалтын санг бүрдүүлэх, удирдах зорилгоор ХБ-аас шинээр үүсгэсэн байгууллага юм. Одоогийн байдлаар ХУК нь дотооддоо тогтсон БОНМС-гүй, энэ талаарх албан ёсны бодлогогүй, хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтын төслүүдийн нийгмийн болон байгаль орчны магадлан шинжилгээ хийх мэргэшсэн ажилтангүй байна. ХБ-ХУК нь Улаанбаатар хотын орлогод нийцсэн ногоон орон сууц ба дасан зохицох чадвар бүхий хотын шинэчлэл салбарын төсөл (ОНОСХШТ)-д зориулж хэтдээ Эко-дүүрэг ба төлбөрийн чадварт нийцсэн орон сууцны санг (ЭДТЧНОСС) байгуулж, удирдахад туслах ба сангаас гарах санхүүжилтийг санхүүгийн зуучлал хэлбэрээр ажиллах арилжааны банкуудаар дамжуулан олгох болно. Гэхдээ ОНОСХШТ-ийн ЭДТЧНОСС-аас ялгаатай нь ХБ-ХУК нь БНХХААБС-г удирдахаас гадна сангаас гаргах хөрөнгийг хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулагчдад олгох СЗ-ийн үүргийг гүйцэтгэх болно.

9. Хас банк нь өөрийн тогтсон БОНМС-тэй гэж тайлагнасан. Хас банк нь хувийн хэвшлийг дэмжихэд зориулсан АХБ-ны санхүүжилтийн санхүүгийн зуучлагчаар ажиллахдаа БОНМС-ийг хэрэгжүүлсэн. Үүний нэгэн адил Хаан банк нь нийгмийн болон хүрээлэн буй орчны магадлан шинжилгээний системтэй гэж тайлагнасан боловч АХБ-ны санхүүжүүлсэн төслүүдийн хувьд СЗ-аар ажилласан туршлага байхгүй.

10. Иймд БОНМС-ийн талаарх СЗ-дын туршлагын хэр хэмжээ болон чадавхаас шалтгаалан энд танилцуулж буй БОНМС-ийг хамгийн бага туршлага хүчин чадал бүхий санхүүгийн зуучлагч болох ХБ-ХУК-т тохирох хялбаршуулсан алхамуудыг техникийн бус хэллэгээр бэлтгэсэн болно. Түүнчлэн, санхүүгийн гурван зуучлагчидад зориулсан нэг ерөнхий БОНМС байх нь чухал бөгөөд ингэснээр шинээр байгуулагдсан БНХХААБС-гийн гол удирдах байгууллага, менежер нь болох ХБ-ХУК-ийн хувьд түүнийг гүйцэтгэж удирдахад нь хялбар дөхөм байх болно. Хас банк ба Хаан банк нь байгаль орчин, нийгмийн хамгааллын чиглэлээр урьд өмнө нь хуримтлуулсан туршлагатай учраас энд тайлбарлаж буй БОНМС-ийг хялбархан ашиглаж хэрэгжүүлэх болно. Үүнтэй нэг адил нэг чухал зүйл бол АХБ-ны боловсруулсан бие даасан, хялбаршуулсан БОНМС-ийн журам нь цааш цаашдын төслийг хэрэгжүүлэх, хяналт тавихад дэмжлэг үзүүлэх зөвлөхүүдэд (ТХХТЗ) түүнд хяналт тавих, удирдах, шаардлагатай бол асуудлыг засаж залруулахад нь хялбар дөхөм байх болно.

II. БОНМС-ИЙН ИНСТИТУЦИЙН ОРЧИН

A. Хууль эрх зүй ба бодлогын орчин

11. АСХХОХ болон БНХХААБС нь Монгол Улсын болон АХБ-ны бодлого, хууль тогтоомжийн дагуу хэрэгжиж байна. I шатлалд бэлтгэсэн БОТБҮ, БОМТ-тэй уялдуулан АСХХОХ-т холбогдох хууль тогтоомж, бодлогыг Хавсралт А-д үзүүллээ. Эдгээр хуулиуд нь байгаль орчныг хамгаалах, төлөвлөлт, нөлөөллийн үнэлгээ, усны нөөцийн менежмент, агаар, ус, хөрс, шуугиан, хатуу хог хаягдлыг зайлуулах чанарын стандарт, ургамал, амьтан, соёлын нөөцийг хамгаалах удирдамж зэргийг хамарч байгаа болно. Нийгмийн асуудлын хувьд газар ашиглах эрхийн шилжүүлэг, албадан нүүлгэн шилжүүлэлт, үндэстний цөөнх, эмэгтэйчүүд, ядуу, бага орлоготой, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зэрэг нийгмийн эмзэг бүлгийн хүмүүсийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлүүд багтаж байна.

12. Энд тайлбарлаж буй БОНМС нь АХБ-ны Хамгааллын бодлогын баримт бичгийн (АХБ-ХБББ, 2009) шаардлагыг хангасан. АХБ-ХБББ-т (2009) байгаль орчин, уугуул иргэд, албадан нүүлгэн шилжүүлэх гурван үйл ажиллагааны бодлого тусгагдсан. Эдгээр нь хүрээлэн буй орчин, нийгмийн сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийх, аль болох бага байлгах, бууруулахад чиглэдэг. АХБ-ХБББ-ийн (2009) дагуу "Санхүүгийн зуучлалын зээл" (СЗЗ) ангилалд орж буй төслүүд нь Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын системийг боловсруулах шаардлагатай бөгөөд үүнд шалган шинжилгээ, ангилал, үнэлгээ; баримт бичиг бэлтгэх шаардлага ба хянан шалгах журам; байгаль орчны болон нийгмийн чиглэлээр ажиллах ур чадвар, мэргэжилтнүүдийг багтаасан зохион байгуулалтын бүтэц, сургалтын хэрэгцээ шаардлага; хяналт ба тайлагнах гэсэн бүтэцтэй байна.

B. БОНМС-ийг хэрэгжүүлэхэд хүлээх үүрэг, хариуцлага

13. БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх байгууллагуудын үүрэг хариуцлагыг дараах хүснэгт 1-д хураангуйлж харуулав.

Хүснэгт 1. БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх байгууллагуудын хүлээх үүрэг

Байгууллага	Үүрэг, хариуцлага
АСХХОХ-ийн Удирдах хороо ба Гүйцэтгэх ажлын хэсэг	• Төслийг улс, аймаг, агентлаг хооронд уялдаа холбоо, дэмжлэгээр шаардагдах хэмжээнд хангах • Гүйцэтгэгч агентлагт дээд түвшний дэмжлэг үзүүлэх • Төсөл хэрэгжүүлэх талаар зөвлөгөө өгөх • Төслийн явцыг хянах
Барилга, хот байгуулалтын яам	• Төслийн гүйцэтгэгч агентлаг (ТГА) • БОНМС-ийг оролцуулан төслийн төлөвлөлт, менежмент, хэрэгжилтийг нийтэд нь хариуцах • Зээлийн гэрээг цаг тухайд нь үр дүнтэй хэрэгжүүлэх • ХХААХҮЯ, МУХБ, БОАЖЯ, АХБ-тай уялдаж ажиллах
Монгол Улсын Хөгжлийн банк (ХБ)	• ХБ-ХУК-ийн дэмжлэгтэйгээр БНХХААБС болон СЗ-ыг хэрэгжүүлнэ • ХБ нь БНХХААБС-аар дамжуулан олгох зээлийн талаар СЗ-чдад (ХУК-ийг оролцуулан) удирдамж өгнө
Төслийн удирдах нэгж (ТУН) - УБ:	• Аймаг дахь төслийн нэгжид (АТН) дэмжлэг үзүүлэх
ТУН Дэд зохицуулагч (#3) хамгаалал, магадлан шинжилгээ, худалдан авах ажиллагааны, Санхүүгийн хэлтэс, ХБ дахь ТХН	ТУН болон ХБ-ны байгаль орчин болон нийгмийн хамгааллын томилогдсон ажилтнууд: • БОНМС бий болгож хэрэгжүүлэхэд нь СЗ-дад (ХУК, Хас банк, Хаан банк) дэмжлэг үзүүлэх • Шинэчилсэн БОНМС-ийн төслийг АХБ-д илгээж эцэслэн батлуулах • Төслийн гомдол барагдуулах механизмыг хянаж, эцэслэх • Батлагдахаас нь өмнө хөрөнгө оруулалтын мэдүүлгийн байгаль орчны болон нийгмийн хэсгийг боловсруулж, сайжруулахад нь СЗ-дад дэмжлэг үзүүлэх • Хөгжлийн ангилал тус бүрийн эхний 2 (туршилтын) мэдүүлгийн хувьд хамгааллын асуудлыг шалган шинжилгээ болон ангилал хийсэн баримт бичгийн төслийг АХБ-д илгээж хянан батлуулах • СЗ-дад зориулсан хамгааллын сургалт явуулах • АХБ-д явуулах БОНМС-ийн хэрэгжилтийн явцыг багтаасан Байгаль орчны хяналтын жилийн тайлан (БОХТ) бэлтгэх, үүнд барилгын ажил хийгдэхгүй хүйтний улирлын 6 сард БОНМС-ийн тайлагналд нийцүүлэх. • Хамгааллын бүх заалтуудыг багтаасан зээлийн болон төслийн гэрээ, БОНМС-ийг мөрдөж байгааг хянах. • ТУН-ийн байгаль орчны болон нийгмийн асуудал хариуцсан ажилтнуудад зориулсан ажлын удирдамж нь I шатлалын БОМТ, ЗУГА-д өгөгдсөн болно.

Санхүүгийн зуучлагчид (СЗ) ХУК, Хас банк, Хаан банк	• БНХХААБС-ийн зээлийг дамжуулан олгох байгууллагууд (СЗ-чид) • БОНМС-ийг хэрэгжүүлэгч байгууллагууд • СЗ бүр батлагдсан хөрөнгө оруулалтын бүх төслүүдэд зориулж БОНМС-ийг амжилттай боловсруулж хэрэгжүүлэхийн тулд байгаль орчны асуудлын мэргэшсэн 2 ажилтан, нийгмийн асуудлын мэргэшсэн 2 ажилтнуудыг авч ажиллуулна. • ХУК-ийн дээрх мэргэшсэн ажилтнууд нь БНХХААБС-ийн ТХН-ийн нэг хэсэг байж болно. • СЗ тус бүрийн байгаль орчны болон нийгмийн асуудлын нэг нэг ажилтнууд аймаг дахь төслийн нэгж (АТН) БОНМС-ийг давхар хэрэгжүүлнэ. • БОНМС болон БНХХААБС-г бий болгож, удирдаж, хэрэгжүүлнэ. • БОНМС-ийг СЗ-дын холбогдох бизнесийн дүрэм журамд нэгтгэж оруулна. • Гомдол барагдуулах механизм (ГБМ)-ыг хэрэгжүүлэхэд нь Улаанбаатар дахь ТУН болон АТН-д дэмжлэг үзүүлнэ. • Хүсэлт гаргаж буй хөрөнгө оруулагчдын нийгэм, байгаль орчны хамгааллын талаарх мэргэшил, туршлагад үнэлгээ хийх. • Шалгуурт тэнцсэн хөрөнгө оруулагчдын зүгээс оруулж буй өмчийн хөрөнгө оруулалт тутамд хамгааллын нөхцлийг даган мөрдөж байгааг хянах, тайлагнах. • ТУН-ээс АХБ руу явуулах явцын тайланд нэгтгэх жилийн БОХТ-г байгаль орчин, нийгмийн ажилтнуудаас өгөх мэдээллийг оруулж боловсруулна.
СЗ-ийн Байгаль орчин, нийгмийн асуудал хариуцсан ажилтнууд	• БОНМС-ийг хэрэгжүүлэхийн тулд СЗ-ийн санхүүгийн ажилтнууд болон шалгарсан хөрөнгө оруулагчидтай нягт хамтран ажиллана. Хөрөнгө оруулалтын хүсэлтийг БОНМС-ийн хэрэгжилтийн 6 үе шатны дагуу хянах (доор буй III бүлэг) ба хөрөнгө оруулалтын бүх өргөдлүүдийг оруулж бэлтгэсэн БОНМС-ийн мэдээллийн санг ажиллуулна. • ГБМ-ыг хэрэгжүүлэхэд аймгийн төслийн нэгж болон ТУН-д дэмжлэг үзүүлнэ. • Төслийн шийдэл болон хамгааллын асуудлаар сургалт зохион байгуулна. • Шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагчдын БОНМС-ийн хэрэгжүүлэлтийг хянаж шалгана. • БОНМС-ийн явцын ээлжит тайланг тогтмол бэлтгэж, БНХХААБС-аас зээл авах шинэ төслүүдийн хамгааллын шаардлагыг хураангуйлан оруулна . • ТУН-д хамгааллын асуудлын жилийн явцын тайланг гаргаж, үүнд БНХХААБС-аас зээл авсан төслүүдийн байгаль орчны хяналтн тайланг оруулна. • АХБ-д хүсэлт гаргах эсвэл жилийн БОХТ-г бэлтгэхэд нь туслах зорилгоор ТУН-ийг шаардлагатай мэдээллээр хангах. • СЗ-дын байгаль орчин ба нийгмийн ажилтнуудын ажлын удирдамжийг Хавсралт F-д үзүүлэв.

СЗ-ийн Санхүүгийн ажилтнууд	- Хөрөнгө оруулалтын хүсэлтийг хүлээн авч шаардлагатай бол хүсэлт гаргагч, ТУН болон бусад байгууллагын хамт БОНМС-ийн хэрэгжилтийн 6 үе шатны дагуу хяналт хийх. - БОНМС-ийн хэрэгжилтийн 6 үе шатны үр дүнг хөрөнгө оруулалт тус бүрээр нарийвчлан баримтжуулж, СЗ тус бүрийн БОНМС-ийн өгөгдлийн санд оруулна - Холбогдох хамгааллын арга хэмжээ зөвшөөрөгдсөн эсэх болон төслийн шийдэлд тусгагдсан ийн арга хэмжээ хэрэгжиж буй эсэхийг хянах зорилгоор шалгарсан хөрөнгө оруулагч, ТУН болон бусад агентлагуудтай холбоо тогтоож ажиллах.
Аймгийн төслийн нэгж: Хамгааллын асуудал хариуцсан баг (СЗ-ийн байгаль орчны ба нийгмийн асуудал хариуцсан ажилтнууд)	- Нийт БОНМС-ийн хэрэгжүүлэлт хариуцаж буй УБ дахь СЗ-ийн байгаль орчин болон нийгмийн асуудлын ажилтнуудтай уялдаж ажиллах. - БОНМС-ийн шаардлагын дагуу хөрөнгө оруулалтын төсөлд хамааралтай байгаль орчин болон нийгмийн мэдээ, үзүүлэлтүүдийг олж авах. - БОНМС-ийн шаардлагын дагуу хөрөнгө оруулалтын төслийн хэрэгжилтэд шаардагдах байгаль орчин, нийгмийн хяналт шинжилгээний явцад нийтэд нь хяналт тавих. - БОНМС-ийн шаардлагын дагуу хяналтын тайланг УБ хот дахь СЗ-дын түншүүдэд ирүүлэх.
Зээлийн өргөдөл гаргагч (БНХХААБС-д өмчийн хөрөнгө оруулалт хийх боломжтой хөрөнгө оруулагч)	- Сонгогдсон СЗ-дтай хамтарч ажиллаж, төслийн шалгуур, ангилал хийх болон төслийн шийдлийг бүрэн гүйцэтгэх. - Хөрөнгө оруулалтын төслийн зураг төслийг үзэх, талбайд очих боломжийг СЗ-чид болон ТУН-д гаргаж өгөх. - Өмчийн хөрөнгө оруулалтын нэг хэсэг болох байгаль орчны болон нийгмийн асуудлаар заагдсан аливаа нөхцлийг хэрэгжүүлэх, дагаж мөрдөх.
“Эхлэлийн” байгаль орчны хамгааллын зөвлөх (АХБ-ны зээлийн хүрээнд хөтөлбөрөөс гадна техникийн дэмжлэг үзүүлнэ)	- Зээлийн хэрэгжилтийн асуудлаар байнга ажиллах зөвлөхүүдийг сонгож байх хугацаанд БОНМС-ийг үүсгэх ажлыг эхлүүлэхэд нь ТУН, БХБЯ/ГЗБГЗЗГ, ХХААХҮЯ-д дэмжлэг үзүүлэхээр дунд хугацаагаар ажиллах дотоодын зөвлөх. - СЗ-чид (ХУК, Хас банк, Хаан банк) болон ТУН-т БОНМС, ГБМ бий болгоход нь дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх. - СЗ тус бүрт зориулан БОНМС-ийн хэрэгжилтийн талаар анхны сургалт явуулах.
Зээлийн хэрэгжилтийн зөвлөх: Байгаль орчны мэргэжилтэн ба нийгмийн асуудлын мэргэжилтэн (АХБ-ны зээлийн хүрээнд хөтөлбөрөөс гадна техникийн дэмжлэг үзүүлнэ)	- БОНМС-ийг бий болгох, хэрэгжүүлэхэд нь СЗ-дад нарийвчилсан заавар, туслалцаа үзүүлэх. - СЗ тус бүрээс сонгогдсон нийгмийн болон хүрээлэн буй орчны хамгааллын ажилтнуудад зориулж БОНМС-ийн хэрэгжилтийн талаар “эхлэлийн” зөвлөхийн явуулж эхэлсэн сургалтыг үргэлжлүүлнэ. - БОНМС-ийн шаардлагын дагуу гэрээт гүйцэтгэгчдийн бэлтгэсэн байгаль орчны хяналтын тайланг хянаж шалгах. - АХБ руу явуулах жилийн БОХТ-г боловсруулахад нь УБ дахь ТУН-д туслах. - Зөвлөхийн гүйцэтгэх ажлын удирдамжийг I шатлалын БОМТ, ЗУГА-д тусгасан болно.

Азийн хөгжлийн банк	• Гүйцэтгэгч болон хэрэгжүүлэгч агентлагуудын зүгээс төслийг удирдаж байгаа талаар болон зээлийн гэрээг цаг тухайд нь биелүүлж буй эсэхэд хяналт тавина. • Зураг төслийн шийдэл болон хяналт шинжилгээний хүрээ, БОМТ, БОНМС, нийгмийн төлөвлөгөө, зээлийн удирдлагын гарын авлагын (ЗУГА) дагуу төслийн нийцэл, зорилтыг хянах. • Шаардлагатай бол шинэчлэгдсэн БОНМС-ийг хянаж, зөвшөөрөх. • СЗ-дын гүйцэтгэсэн төслийн ангиллыг шалгаж, шаардлагатай бол засварлана. • Магадлан шинжилгээний тайланг АХБ-ХБББ-тэй (2009) нийцэж буй эсэхийг шалгаж үзэх. • Төслийн явцыг хянах, мөн хяналт гүйцэтгэх баг илгээнэ. • Хяналт шинжилгээний тайлангуудыг АХБ-ны цахим хуудсанд олон нийтэд нээлттэй байршуулна.
---------------------	--

АХБ = Азийн хөгжлийн банк, ХУК = Хөрөнгийн удирдлагын компани, БОМТ = байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө, БОНМС = байгаль орчны ба нийгмийн менежментийн систем, БНХХААБС (GIRAF) = Бүсийн, ногоон, хүрээмжтэй ХАА-н бизнесийн сан, ГБМ = гомдол барагдуулах механизм, СЗ = санхүүгийн зуучлагч (ХБ-ХУК, Хас банк, Хаан банк), ЗУГА = Зээлийн удирдлагын гарын авлага, ТУН = ГЗБГЗЗГ/БХБЯ, ХААХҮЯ.

С. Зөвшөөрөгдөх хөрөнгө оруулалтын төслүүд

14. БНХХААБС-д хүлээн авч болохуйц хөрөнгө оруулалтын төслүүдийн цар хүрээ үүнээс үүдэлтэй БОНМС нь АХБ-ны ХБББ (2009) болон Монгол улсын Байгаль орчны үнэлгээ хийх тухай хуулийн тодорхой хязгаарлалтууд, БНХХААБС-ийн холбогдох зорилтууд, АСХХОХ-ийн үр дүн 3-д (стратегийн зорилго) тодорхойлсон төслийн харьцангуй хязгаарлагдмал төрлөөр хязгаарлагдана. Тухайлбал АХБ-ны байгаль орчны ангилал А-д хамаарах төслийг зөвшөөрөхгүй. Хүлээн авч болохуйц төслүүдийн ерөнхий шалгуурыг доор харуулав. Боломжит төслийн хөрөнгө оруулалтын нарийвчилсан шалгуур шинжилгээг БОНМС-ийн хэрэгжилтийн нарийвчилсан алхамуудын хамт III бүлэгт харуулав).

1. АСХХОХ-ийн стратегийн үр дүн 3

15. АСХХОХ-ийн үр дүн 3 нь байгаль орчинд ээлтэй, карбон бага үүсгэдэг, хүртээмжтэй МАА-н үйлдвэрлэлийн өртгийн сүлжээг хөгжүүлэх чиглэлээр хувийн хэвшлийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжиж МАА-н үйлдвэрлэлийн салбарт түлхэц өгөхөд чиглэнэ. Үр дүн 3 нь: (i) малчид, хөдөө аж ахуйн хоршоологчдод өртгийн сүлжээг бий болгоход шууд оролцох боломжийг олгоно (ii) бэлчээрийн тогтвортой менежментийн чиглэлээр малчдын хоршоо болон МАА-н үйлдвэрлэлийг санхүүжүүлэх зорилгоор БНХХААБС байгуулах, (iii) хот, хөдөөгийн уялдаа холбоог сайжруулах, эдийн засгийг төрөлжүүлэхэд чиглэсэн бэлчээрийн менежментийн чиглэлээр малчид, ХАА-н бизнесүүдэд зээл олгох системийг бүрдүүлнэ.

2. Бүсийн, ногоон, хүртээмжтэй ХАА-н бизнесийн сангаас дэмжлэг авах төслүүд, тэдгээрийн шалгуур үзүүлэлт

16. БНХХААБС нь мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн өртгийн сүлжээ бий болгох байгаль орчинд ээлтэй, өрсөлдөх чадвартай, эдийн засгийн төрөлжсөн хөрөнгө оруулалтыг тогтвортой, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон бэлчээрийн менежменттэй үр дүнтэй холбож өгөх санхүүгийн оролцоог дэмжинэ. Доор жагсаасан БНХХААБС-гаар дамжуулан хөрөнгө оруулалт хийх зорилтот төслийн төрлүүдийг I шатлалын хувьд БНХХААБС-д зориулж тодорхойлсон хөрөнгө оруулалтын хоёр чиглэлээр нэгтгэсэн

(Хавсралт А) бөгөөд энэ нь төслийн төрлөөр бус зөвхөн ХБ-ХУК-ийн хүлээх үүргээр ялгагдана. БНХХААБС-гаас санхүүжүүлэх бүх хөрөнгө оруулалтын төслүүдэд малчдын хоршоолол болон тэдэнтэй түншлэлийн гэрээ байгуулсан жижиг, дунд ААН-үүд зайлшгүй хувьцаа эзэмших буюу эсвэл малчид орлогоосоо шууд ашиг хүртэх ёстой. БНХХААБС-д зориулсан хөрөнгө оруулалтын төслийн төрлийг доор харуулав.

- (i) Зорилтот аймаг, сумын төвүүд дэх АСХХОХ-ийн санхүүжилт бүхий агро паркад байрлах мах боловсруулах шинэ үйлдвэр
- (ii) зөвхөн малын тэжээл болон үр авахад зориулсан тариалангийн талбайг усжуулалтын шинэ услалтын систем
- (iii) Агро-үйлдвэрлэл хөгжүүлэх зорилгоор АСХХОХ-ийн агро паркад дараахь МАА-н гаралтай бүтээгдэхүүнийг боловсруулах; а) мах; б) нэхий хийх (арьс шир боловсруулах биш); ноос; ноолуур; сүүн бүтээгдэхүүн:
 - а) мах, б) нэхий хийх (арьс, шир боловсруулах биш), ноос, ноолуур, сүү, цагаан идээ
- (iv) Хүнсний ногооны үйлдвэрлэлийн хөрөнгө оруулалт нь МАА-н үйлдвэрлэлийн хөрөнгө оруулалтаас тусдаа байна:
 - (а) хүлэмжийн аж ахуй, б) АСХХОХ-ийн агро-паркад малын хаягдал, бохирыг боловсруулах.
- (v) Дээрх бүх хөрөнгө оруулалтын хувьд БНХХААБС нь дараахь чиглэлээр дэмжлэг үзүүлнэ. Үүнд:
 - Шаардлагатай эргэлтийн хөрөнгө
 - Тоног төхөөрөмж худалдан авах
 - Барилга угсралтын ажил
 - ТЭЗҮ/бизнес төлөвлөгөө боловсруулах
 - ТЭЗҮ/бизнес төлөвлөгөө боловсруулахтай холбогдсон судалгаа хийх
 - Инженерийн нарийвчилсан зураг төсөл

17. 3 СЗ нь БНХХААБС-аар дамжуулж зөвхөн дараах шалгууруудыг хангасан хөрөнгө оруулалтын төслийг батална:

- усны нөөцийг үр ашигтай ашиглах;
- бүх хэрэглэгчдийн усны хангамжийг тогтвортой байлгах, хамгаалахад чиглэх
- Малтай харьцах, мах боловсруулах бүх үйл явц нь олон улсын стандартад (НҮБ-ХХААБ 2004, ДЭМБ 2008) нийцсэн байх ёстой.
- Бүх байгууламжийн бохир усыг олон улсын стандартын дагуу цуглуулж, цэвэрлэх ёстой (ОУСК-БОЭМААУ 2007)
- хөрс хамгаалах практикийг хэрэгжүүлэх;
- эрчим хүчний хэмнэлттэй шийдлийг оруулж ашиглах;
- органик бус бордоо зэрэг ХАА-н химийн бодисын хэрэглээг хамгийн бага байлгах
- хортон шавьж устгах бодисыг хэрэглэхээс аль болох зайлсхийж, хортон шавьжтай тэмцэх нэгдмэл арга барилаар орлуулах
- малын хаягдлыг (өтөг бууц) аль болох органик бордоо болгон дахин ашиглах
- ХАА-н уламжлалт арга барил, туршлагыг аль болох ашиглах, цаашид хадгалж үлдээх

- төсөлд өртөж буй олон нийт, бизнес эрхлэгчдийн оролцоотой зөвлөлдөх уулзалтын үр дүнг зураг төсөлд шууд тусгах
- бүх хөрөнгө оруулалтад эмэгтэйчүүд, ядуу хүн ам, мөн үндэстний цөөнхийн шууд оролцоог хангах.

3. АХБ-ны хамгааллын бодлого (ХБББ 2009)

18. БНХХААБС-ийн хөрөнгө оруулалтын төслүүдэд байгаль орчин, нийгмийн хамгааллын дараах шалгуур үзүүлэлтүүд тавигддаг. Хамгааллын шалгуурыг АХБ-ХБББ-т (2009) тодорхойлсон байдаг.

- АХБ-ны хориглосон хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны жагсаалтад орсон төслүүдийг (хавсралт В) санхүүжүүлэхгүй.
- БНХХААБС-с олгох төслийн бүх хөрөнгө оруулалт нь Байгаль орчны зориулалтаар В эсвэл С ангилал байж болно. А ангиллын ямар ч хөрөнгө оруулалтыг санхүүжүүлэхгүй.
- БНХХААБС дэх төслийн бүх хөрөнгө оруулалт нь (В эсвэл А ангилалд) албадан нүүлгэн шилжүүлэх юм уу нутгийн уугуул иргэдийг оруулсан бол хамрагдах боломжгүй.
- Төслийн бүрэлдэхүүн хэсэг нь Дархан цаазат газар, Байгалийн цогцолборт газар, Байгалийн нөөц газар зэрэг Үндэсний тусгай хамгаалалттай газар нутаг (ТГХН) дотор байрлах ёсгүй. ТХГН-ийн зах орчмын бүсүүдийг мөн дээрх хязгаарлалтад оруулна.
- Төслийн бүрэлдэхүүн хэсэг нь ховор, нэн ховордсон ан амьтдын амьдрах орчны бүсэд (ХБББ 2009) байрлах ёсгүй.
- Аливаа соёлын биет нөөц, өв, үнэт зүйлд ямар ч байдлаар нөлөөлөх ёсгүй.

D. БОНМС-ийг бий болгож, хэрэгжүүлэх бэлтгэл ажил

19. ХБ-ХУК-аас БНХХААБС-г үүсгэн бий болгож ашиглахаас өмнө байгууллагуудын хувьд дараахь гурван шаардлагыг хангасан байх ёстой:

1. Санхүүгийн зуучлагч тус бүр БОНМС-ийг хүлээн зөвшөөрч хамтын гэрээ хийсэн байх
2. БНХХААБС-аас хөрөнгө оруулалтын төслүүдэд олгох журмыг санхүүгийн зуучлагчид хамтдаа боловсруулж, тохиролцсон байх.
3. Санхүүгийн зуучлагч тус бүр БОНМС-ийг байгууллагуудын хамтарсан журамд хэрхэн нэгтгэж оруулсан тухай төсөл хэрэгжүүлэх зөвлөх болон АХБ-ны суурин төлөөлөгчийн газарт танилцуулсан байх.

1. Байгууллагуудын зүгээс БОНМС-ийг хүлээн зөвшөөрөх

20. СЗ-чид болох Хас банк, ХАА-н банк, ХБ-ХУК нь БОНМС-ийг байгууллагуудынхаа бизнесийн журамд албан ёсоор оруулж нэгтгэсэн болохыг тус тусдаа баримтжуулж өгөх ёстой. Байгууллагын удирдлагын зүгээс БОНМС-ийг хүлээн зөвшөөрч баталсан бөгөөд түүнийг хэрэгжүүлэхэд бэлэн байгаа тухай мэдэгдсэн албан ёсны тушаал, зааврыг байгууллага бүр АХБ, БХБЯ-нд өгөх ёстой.

21. БОНМС-ийг албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөх үйл явц нь ХБ-ХУК-аас БНХХААБС-г байгуулж, ажиллуулж эхлэхээс 3-аас доошгүй сарын өмнө 3 СЗ тус бүр дээр хийгдсэн байх ёстой. Ялангуяа СЗ тус бүрийн албан ёсны тушаал, заавар нь дараах заалтуудыг багтаасан байна. Үүнд: (i) БОНМС-ийг байгууллагын харьяаллын бүх хүрээнд БНХХААБС-т холбогдох хамгааллын бодлого гэж албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөх, (ii) БОНМС-ийн дүрэм журам нь тухайн банкны хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, батлах журмын нэг хэсэг болсон тухайгаа Хас банк ба ХАА-н банкууд БНХХААБС-ийн хөрөнгийг удирдах ХБ-ХУК-ийн санхүүгийн ажилтнуудад мэдэгдэнэ, (iii) 3 СЗ-дын хувьд, холбогдох байгууллагууд БОНБҮ-ийг хэрэгжүүлэх явцад хийгдэх бүх арга хэмжээ, шийдвэрүүдэд зориулагдсан удирдлага, хяналтын арга хэмжээнүүдийг нэр, албан тушаалаар нь тодорхойлох, (iv) 3 СЗ-дын хувьд, шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагчдын зүгээс байгаль орчны болон нийгмийн талаар тавигдсан нөхцөл шаардлагуудыг зөрчсөн тохиолдолд байгууллага бүр тэдэнд ижил шийтгэл ноогдуулж, зээлийн бусад нөхцлийг зөрчсөнтэй адил шийдвэрлэх болно гэдгийг батлах, (v) Хас банк ба ХАА-н банкны хувьд, эдгээр банкууд ба ХБ-ХУК-ийн хооронд болон мөн 3 СЗ ба ТУН, АСХХОХ-ийн зээл хэрэгжүүлэх зөвлөхүүдийн (ТХХТЗБ) хоорондын ажлын харилцаа холбоог баталгаажуулна, (vi) БОНМС-ийн баримт бичгийн монгол хувилбарыг санхүүгийн зуучлагч тус бүрт тарааж өгсөн байх (*СЗ-дын санхүүгийн ажилтнуудад зориулсан БОНМС-ийн Хавсралт С-ийн монгол хувилбарыг төслийн талбайд болон өдөр тутмын үүргийн нэг хэсэг болгож хэвлэж ашиглах зааврын хамт*), (vii) Бүх СЗ нь БОНМС-ийн сургалтын төлөвлөгөөнд хамрагдах үүрэг хүлээх ба шаардлагатай тохиолдолд СЗ-ын сургалтын албаны ажилтнуудыг сургалтанд зайлшгүй хамруулна.

2. БНХХААБС-ийн санхүүжилтийн журмын гэрээ

22. БНХХААБС-г 3 СЗ-ийн нэг болох ХБ-ХУК боловсруулж, удирдана. СЗ нь бүгд ижил БОНМС-ийг ашиглах хэдий ч өөрсдийн холбогдох байгууллагуудын зүгээс зөвшөөрөгдсөн төслийн хөрөнгө оруулалтийг БНХХААБС-аас санхүүжилт олгох нийтлэг ил тод журмын талаар нарийвчлан тодруулж, тохиролцох ёстой. Эдгээр журам нь БОНМС-ээс тусдаа байх хэдий ч чухал үүрэгтэй бөгөөд БНХХААБС-гийн үйл ажиллагаа эхлэхээс өмнө ТУН-ээс үүнийг шийдэж цэгцэлсэн байх ёстой.

3. БОНМС-ийн талаарх СЗ-дын танилцуулга

23. СЗ-дын дотоод журамд БОНМС хэрхэн үр дүнтэй нэвтэрч байгааг харуулах зорилгоор зуучлагч тус бүр байгаль орчин, нийгмийн асуудлын амжилтан болон төслийн хэрэгжилтийн зөвлөх мэргэжилтнүүдэд танилцуулга хийх ёстой. Танилцуулгыг СЗ-дын байгаль орчны болон нийгмийн асуудал хариуцсан ажилтнууд, мөн БНХХААБС-д ирүүлж буй хөрөнгө оруулалтын бүх хүсэлтийг нягтлан үзэх үүрэг бүхий санхүүгийн үндсэн ажилтнууд гүйцэтгэх ёстой. Танилцуулгад БОНМС-ийн иж бүрэн журам, зээлийг хянан шалгах журамд БОНМС хэрхэн нийцэж байгаа, байгаль орчин, нийгмийн ажилтнуудын үүргийг хамруулсан СЗ-ийн зохион байгуулалтын схем, БОНМС-ийг нэвтрүүлэхэд зориулсан жилийн төсвийн хуваарилалтыг тус тус багтаана. БОНМС-ийг амжилттай хэрэгжүүлж буй эсэхэд хяналт тавьдаг ажилтнуудын зүгээс тавигдах асуулт, тодруулгад хариулах замаар нарийвчилсан тохируулга хийх боломж олгодог тул ингэж танилцуулга хийх нь БОНМС-ийг нэвтрүүлэх ажлын нэг чухал алхам болох ёстой.

III. БОНМС-ИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ

24. БНХХААБС-д хүсэлт гаргаж буй хөрөнгө оруулалтын төсөл бүрийн хувьд БОНМС-ийг дараахь 6 шатлалаар хэрэгжүүлнэ. А) Шинжилгээ хийх В) Байгаль орчин, нийгмийн ашиг

тусын тулд санал болгож буй төслийн шийдлийг боловсронгуй болгох; С) Төслийн ангилал; D) Нөлөөллийн үнэлгээ; E) Хамгааллын хэрэгжилт; F) Хяналт шинжилгээ, тайлагнах. А-аас D хүртэлх шат нь хөрөнгө оруулалтын төсөл батлагдах эсэхийг тодорхойлохын тулд зайлшгүй хийгддэг магадлан шинжилгээний нэг хэсэг юм. Батлагдсан төслийг хэрэгжүүлэх явцад E-F алхамууд хийгддэг. Эдгээр бүх шат дарааллыг СЗ-ийн бие даасан санхүүгийн ажилтнууд, байгаль орчны болон нийгмийн ажилтнууд гүйцэтгэх бөгөөд шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагчид, ТУН-ийн байгаль орчин, нийгмийн ажилтнууд, зээлийн хэрэгжилтэд хяналт тавих зөвлөх багийн (ТХХТЗБ) байгаль орчны болон нийгмийн зөвлөхүүдтэй хамтран ажиллана. Мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй байлгах, олон нийттэй зөвлөлдөх, төслийн сөрөг нөлөөлөлд өртөх хүмүүсийн оролцоог хангах нь Монгол Улсын Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль болон АХБ-ны Хамгааллын бодлогын баримт бичиг (2009)-ээр тавигдах үндсэн шаардлагууд болно. Мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй байлгах болон олон нийттэй зөвлөлдөх үйл ажиллагаа D-E алхамуудад орсон байгаа. COVID-19 г.м. олон улсын эсвэл дотоодын эрүүл мэндийн асуудал гарвал барилгын ажил эхлэхээс өмнө аль болох эрт эсвэл боломж бүрдсэн хугацаанд нь зөвлөлдөх ажиллагааг оновчтой гүйцэтгэх магадлашгүй байдлын төлөвлөгөө шаардлагатай болно.

АЛХАМ А: БОЛЗОШГҮЙ НӨЛӨӨЛЛИЙГ ТОДОРХОЙЛОХ ЗОРИЛГООР САНАЛ БОЛГОЖ БУЙ ТӨСЛИЙН ШИНЖИЛГЭЭ ХИЙХ

Шалгуур 1 – Үндэсний болон олон улсын хууль тогтоомжид нийцэж байгаа эсэх

- A.1. Өмчийн хөрөнгө оруулалтын хүсэлтэд Монгол Улсын хуульд заагдсан ямар нэг зөвшөөрөгдөөгүй үйл ажиллагаа орсон эсэх (Хавсралт А).
- A.2. Өмчийн хөрөнгө оруулалтын хүсэлтэд АХБ-наас хориглосон хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны жагсаалтад багтсан ямар нэг үйл ажиллагаа байгаа эсэх (Хавсралт В).
- A.3. Хүсэлт гаргагчийн хувьд байгаль орчин, газартай холбоотой, эсвэл бусад асуудлаар Монгол Улсын хууль тогтоомжийг зөрчсөн гэсэн одоо байгаа эсвэл хүлээгдэж буй нэхэмжлэл байгаа эсэх.
- A.4. Хэрэв дээрх асуулгын аль нэгэнд "тийм" гэж хариулсан бол хүсэлтийг буцаах, эсвэл хүсэлтийг тавигдаж буй шаардлагыг хангаж чадахуйц болтол боловсруулсны дараа дахин хүсэлт гаргахыг зөвлөх.
- A.5. Дээрх бүх асуулгад "үгүй" гэж хариулсан бол дараагийн алхамуудыг үргэлжлүүлнэ.

Шалгуур 2 – Байгаль орчны ба нийгмийн асуудлын шинжилгээ

- A.6. Зээл хүсэгчтэй уулзаж, газар дээр нь очиж үзэх.
- A.7. Хавсралт С-ийн 1-4 дэх иж бүрэн асуулгыг бөглөх (байгаль орчин, газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэх, газар ашиглах эрх шилжүүлэх, үндэстний цөөнх).
- A.8. А алхамыг бүхэлд нь дуусгасны дараа В алхам руу шилжинэ.
- A.9. А алхамыг давсан эсэхээс үл хамаарч бүх хүсэлтүүдийг баримтжуулж тэмдэглэнэ. Зээлийн хүсэлт тус бүрд хийсэн шинжилгээний үр дүнгийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг ТУН

ба АХБ руу явуулах БОНМС-ийн тайланд тусгана.

А.10. А үе шатны зардлыг СЗ төлнө. (гол төлөв СЗ-ийн санхүүгийн ажилтны зарцуулсан ажлын цаг г.м).

АЛХАМ В: НОГООН, КАРБОН БАГАТАЙ, ТОГТВОРТОЙ ХАА-Н БИЗНЕСИЙГ ДЭМЖИХ

В.1. Хавсралт С дэх асуулгын 5-р хуудсанд БНХХААБС-ийн зүгээс дэмжихээр зорьж буй байгаль орчинд ээлтэй ХАА-н үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагааны төрлийг тодорхойлсон болно. Зээлийн хүсэлт гаргахад тохирох хүмүүсийг тодруулах. Асуулгын 5-р хуудсанд заагдсан шаардлагад нийцсэн тогтвортой, цаг уурын өөрчлөлтөд тохирсон ухаалаг шийдэлд хүрэхийн тулд санал болгож буй төслийн загварыг боловсронгуй болгох. Тайлбар: Хүсэлт гаргагч нь СЗ-дын байгаль орчин, нийгмийн ажилтнууд, ТУН-ын байгаль орчны ажилтнууд, ТХХТЗБ-ийн байгаль орчин, нийгмийн зөвлөхүүдтэй шууд зөвлөлдсөний үндсэн дээр энэхүү алхамыг гүйцэтгэнэ.

В.2. Хүсэлт гаргагч нь (мөн ТУН) В.1 алхамыг хангалттай хэмжээнд гүйцэтгэсэн эсэхийг тодруулна.

В.3. Төслийн хөрөнгө оруулалтад тавигдах нөхцөл шаардлагад байгаль орчинд ээлтэй, карбон бага ялгаруулдаг ХАА-н үйлдвэрлэлийн шийдэл, арга хэмжээг тусгах (D алхамыг үзнэ үү).

В.4. ТУН-д явуулах А.9 тайланд В алхамын хүрээнд авсан бүх мэдээлэл, үр дүнг оруулна.

В.5. В алхамыг бүрэн хийж дуустал С алхам руу орж болохгүй.

АЛХАМ С: БОЛЗОШГҮЙ НӨЛӨӨЛЛИЙГ АНГИЛАХ

С.1. АХБ ба Монгол Улсын шалгуурын дагуу байгаль орчин, нийгмийн болзошгүй нөлөөллийн түвшин ба төслийн "нөлөөллийн ангилал"-ийг тодорхойлоход А алхам дахь мэдээллийг ашиглана.

Ангилал 1 – Байгаль орчин (АХБ-ны шалгуур үзүүлэлт ба шаардлагууд)

С.2. АХБ нь төслүүдийн хувьд А, В, С гэсэн нөлөөллийн гурван ангиллыг баримталдаг. Хавсралт С-д буй асуулгын 1-р хуудас дахь тодорхойлолтыг үзнэ үү. Асуулгын 1-р хуудаст буй хүснэгтийн эцсийн баганыг бөглөнө. Зээлийн хүсэлттэй холбоотой болзошгүй нөлөөлөл бүрийг А, В, С ангилалд хуваарилах.

С.3. Эдгээр үр дүнг ашиглан хүснэгтийн дор буй нөлөөллийн ангиллын хураангуйг дугуйлж тэмдэглэнэ. Энэхүү дүгнэлтэд хүргэсэн шалтгааныг тодорхой зааж өгнө.

С.4. Хүрээлэн буй орчны хувьд В юм уу С зэрэглэлтэй байх үед л санал болгож буй төслийг хүлээн авах боломжтой. Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөө маш бага эсвэл нөлөөгүй байх тул хамгааллын магадлан шинжилгээ нь харьцангуй хурдан бөгөөд хямдхан байдлаар гүйцэтгэгддэг С ангиллын төслүүдийг түлхүү авч үздэг. Хэрэв байгаль орчны хувьд эцсийн ангилал нь А бол төслийн хүсэлтийг буцаах, эсвэл уг төсөл нь байгаль орчны хувьд В буюу С ангилалд багтаж байхаар сайтар нягталж боловсруулсаны дараа

дахин хүсэлт гаргахыг зөвлөнө.

Ангилал 2 – Байгаль орчин (Монгол Улсын шаардлага, шалгуур үзүүлэлт)

С.5 Монгол улсын хуулийн дагуу хийх эхний алхам бол БОАЖЯ-д хандаж төслийн байгаль орчны ерөнхий үнэлгээ хийлгэх (шалгуур шинжилгээ) хүсэлт гаргана. Энэ хүсэлт нь дараах үндсэн мэдээллийг агуулсан байна: i) төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт, ii) төслийн нарийвчилсан төлөвлөлтийн тайлбар, зураг төслийн хамт, iii) төслийн техник эдийн засгийн үндэслэл. Дэлгэрэнгүй тодорхойлолтуудыг Хавсралт А-аас үзнэ үү. БОАЖЯ-ны ерөнхий үнэлгээнээс дараах боломжит шийдлүүд гарна:

- (i) Төслийг байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ (БОННУ) эсвэл БОМТ-гүйгээр хэрэгжүүлэхийг зөвшөөрөх.
- (ii) БОМТ-нд заасан тусгай нөхцөлүүдийг хэрэгжүүлэх, нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээнүүдийг авснаар төслийг байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ (БОННУ)-гүйгээр хэрэгжүүлэхийг зөвшөөрөх.
- (iii) Төслийг хэрэгжүүлэхэд бүтэн БОННУ шаардлагатай.
- (iv) Холбогдох хууль тогтоомжийг зөрчсөн, хүрээлэн буй орчинд тоног төхөөрөмж, технологийн ихээхэн сөрөг нөлөөтэй, газар зохион байгуулалт, менежментийн төсөл байхгүй гэсэн шалтгаанаар төсөл хэрэгжүүлэхийг зөвшөөрөхгүй байх.

25. БНХХААБС нь эдгээр ангиллын аль ч төсөлтэй хамтран ажиллах боломжтой. Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөө бага байдаг тул зөвхөн БОМТ хийх шаардлагатай гэж ангилагдсан төслүүдийг түлхүү авч үзнэ.

Ангилал 3 – Сайн дурын бус нүүлгэн шилжүүлэлт

С.5. АХБ нь төслүүдэд нөлөөллийн А, В, С гэсэн гурван ангиллыг баримталдаг. Шалгуур шинжилгээ ба ангиллын стандартыг Хавсралт С-ийн 2, 3-р хүснэгтэд¹ тусгасан болно. Эдгээр ажлын хуудсыг санал болгож буй төсөл А, В, С ангиллын алинд хамаарч буйг тодорхойлох зорилгоор ашиглана.

С.6. А ба В ангилалд багтсан болон урьд нь эзэмшиж байсан газар эсвэл одоо байгаа байгууламжаас албадан нүүлгэн шилжүүлэх асуудалтай ямар нэг байдлаар холбогдсон бол төслийн бүх хүсэлтийг хүлээж авахаас татгалзана. Үүнд газар нутгийг албадан эзэмших, ашиглалтыг нь албадан хязгаарласнаас үүдэлтэй биет юм уу эдийн засгийн нүүлгэн шилжүүлэлт, алдагдалд хүргэх төслүүд багтана. Хэрэв албадан нүүлгэн шилжүүлэлтийн хувьд А эсвэл В ангиллд орсон бол хүсэлт гаргагч нь уг төслийг С ангилалд багтах болтол нь өөрчлөн нягт нямбай, нотолгоотой боловсруулсны дараа дахин хүсэлт гаргаж болно.

Ангилал 4 – Уугуул иргэд (үндэстний цөөнх)

С.7. АХБ нь төслүүдэд нөлөөллийн А, В, С гэсэн гурван ангиллыг баримталдаг. Шинжилгээ ба ангиллын стандартыг Хавсралт С-ийн 4-р хүснэгтэд тусгасан болно². Энэхүү ажлын хуудсыг санал болгож буй төсөл А, В, С ангиллын алинд хамаарч буйг

¹ Мөн <http://www.adb.org/site/safeguards/safeguard-categories> хуудсыг үзнэ үү.

² Мөн <http://www.adb.org/site/safeguards/safeguard-categories> хуудсыг үзнэ үү.

тодорхойлох зорилгоор ашиглана.

С.8. А ба В ангилалд багтсан төслүүдийн хүсэлтийг хүлээж авахаас татгалзана. Түүнчилэн уугуул ард иргэд эсвэл угсаатны цөөнхийн бүлгийн хүмүүсийг урьд өмнө хийж байсан үйл ажил, одоо байгаа байр сууцнаас салгах аливаа асуудлыг багтаасан төслүүдээс татгалзах ёстой. Хэрэв уугуул иргэдийн хувьд А эсвэл В ангилалд багтсан бол хүсэлт гаргагч нь төслийг С ангилалд багтах болтол нь нягт нямбай, нотолгоотой өөрчлөн боловсруулсны дараа дахин хүсэлт гаргаж болно.

Ангилал 5 – Газар ашиглах эрхийн асуудал

С.9. Одоо байгаа буюу санал болгож буй газар ашиглах эрхийн гэрээтэй холбоотой аливаа төслийг ТМО, СЗ-ийн санхүү, нийгмийн ажилтнууд хянан үзэх ёстой. Хавсралт С-ийн 4-р хуудсыг ашиглан ямар нэгэн асуудал, зохицуулах шаардлагатай маргаан байгаа эсэхийг шалгана. Хэрэв "Тийм" гэсэн хариу гарвал төслийн хүсэлтийг хүлээн авахаас татгалзана, эсвэл хүсэлт гаргагч нь баримт бичгийг бүхэлд нь хууль ёсны дагуу шийдвэрлэсний дараа хүсэлтээ дахин гаргах боломжтой.

С.10. Газар ашиглалтын хувьд Бэлчээр ашиглагчдын нэгдсэн холбооны (БАНХ) аймаг, сумын түвшин дэх бэлчээр ашиглагчдын бүлгүүдийн (БАБ) боловсруулж буй бэлчээр ашиглагчдын гэрээг (БАГ) авч үзэх шаардлагатай. БАНХ нь БХБЯ, ГЗБГЗЗГ-ийн хамт ТУН-ыг бүрдүүлдэг ХХААХҮЯ-ны харьяа байгууллага юм. Төслийн нөлөөлөлд өртсөн нутагт БАГ байгаа эсэх болон ямар байдалтай байгааг тодорхой болгохын тулд СЗ-дийн санхүү, нийгмийн ажилтнууд ТУН-той зөвлөлдөх ёстой. Хүсэлт гаргагч нь СЗ-дын хамт газар ашиглах эрхийн талаар Газрын тухай хуулийг судалж үзэх (2002), төслийн бүс дэх одоо байгаа эсвэл цаашид бий болох БАГ-ний талаар БАНХ-той зөвлөлдөх ёстой. Газрын тухай хууль (2002) нь хувь хүн, хуулийн этгээдийн газар эзэмших, ашиглахтай холбоотой асуудлыг зохицуулдаг. Мөн энэ хуулиар улсын тусгай хэрэгцээний газар эзэмших эрхийн талаарх өргөн зарчмуудыг тогтоосон болно.

26. С алхамд гарах бүх зардлыг СЗ төлөх ёстой. Зардал нь ерөнхийдөө санхүү, байгаль орчин, нийгмийн ажилтнууд хүсэлт гаргагчидтай уулзаж, харилцах, газар дээр нь очиж үзэхэд зарцуулсан ажлын цагийг багтаана.

Санал болгож буй ангиллыг Засгийн газар, АХБ зөвшөөрч батлах

С.11. Алхам С-д цуглуулсан бүх мэдээлэл, үр дүнг А.9-ийн бүрэлдэхүүнд алхам В-ийн талаар ТУН-д явуулах явцын тайланд оруулна.

С.12. ХАА-н үйлдвэрлэлийн төслийн төрөл тус бүрийн эхний 2 хүсэлтийн хувьд доор дурдсан жишээгээр ажиллана:

(i) Услалтын систем, тэжээлийн аж ахуй,

(ii) Агро паркийн барилга байгууламжууд: (хорио цээрийн бүс, мал эмнэлгийн болон лабораторийн үйлчилгээ, мах боловсруулах үйлдвэр, малын гаралтай бүтээгдэхүүн хадгалах газар, малын гаралтай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх төв, агро паркаас гарах бохир усыг цуглуулах, цэвэрлэх байгууламж г.м).

(iii) Агро парк руу очих ахуйн үйлчилгээ (инженер)-ийн шугам хоолой.

(iv) Агро парк руу очих зам

Шалгуур шинжилгээний баримт бичиг, санал болгож буй эрсдлийн ангиллыг ТУН, АХБ-д хянуулж, батлуулахаар ирүүлнэ. ТУН нь баримт бичгийг АХБ руу явуулна.

С.13. Засгийн газар, АХБ-ны зүгээс төслийн хүсэлтийн талаархи саналаа илэрхийлж, хүсэлтийг бүрэн батлах хүртэл хүсэлтийг цааш нь үргэлжлүүлж болохгүй.

С.14. С алхамыг бүрэн хийж дуустал D алхам руу орж болохгүй.

АЛХАМ D: НӨЛӨӨЛЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ, НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, ТӨСЛИЙГ БАТЛАХ

Байгаль орчны үнэлгээ

D.1. Хэрэв төсөл нь байгаль орчны хувьд АХБ-ны В ангилалд хамаарах бол АХБ-ХБББ-т (2009) заагдсан шаардлагын дагуу Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг (БОМТ) багтаасан Байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээ (БОТБҮ) хийнэ. Хэрэв төсөл С ангилалд хамаарах бол хялбаршуулсан БОМТ ба ГБМ хийж болно.

D.2. Хэрэв төсөл нь байгаль орчны хувьд АХБ-ны С ангилалд хамаарах бол дараахь зүйлсийг хийх шаардлагатай: (i) Монгол улсын шаардлагын дагуу байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээг бэлтгэх (БОМТ, С алхамыг үзнэ үү), (ii) болзошгүй нөлөөллийг тодорхойлох, тэдгээрийг бууруулах арга хэмжээг авах чиглэлээр байгаль орчны шалгалтын товч жагсаалтыг бэлтгэх. Шалгалтын жишиг шалгах хуудсыг Хавсралт Е-д үзүүлэв.

D.3. Хүсэлт гаргагчдад дараах чиглэлээр зөвлөгөө өгнө. Үүнд:

(i) Монгол Улсын ЗГ-аас заагдсан шаардлагын дагуу гүйцэтгэгч нь БОМТ-г боловсруулах ажлыг гүйцэтгэгч хариуцах ба гарсан зардлыг төлөх үүрэгтэй, (ii) Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээг энэ ажлыг хийх эрх бүхий байгууллага хийж гүйцэтгэнэ, (iii) Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээг хянан шалгуулахаар СЗ болон ТУН-д ирүүлнэ, (iv) БОТБҮ-нд Хавсралт D-д үзүүлсэн материалуудыг багтаасан байх ба мөн англи хэл дээрх хувийг бэлтгэнэ, (v) ТУН нь БОТБҮ-ний эхний хувилбарыг хянаж батлуулахаар АХБ руу илгээнэ, (vi) Монгол Улсын шаардлагын дагуу хийгдэх БОМТ болон БОННУ нь зөвхөн монгол хэл дээр байх ба БОАЖЯ-ны Хүрээлэн буй орчин, байгалийн нөөцийн удирдлагын газарт явуулна.

D.4. БОТБҮ хийх ажил нь цаг хугацаа шаарддаг, зардал ихтэй байдаг тул дээр дурдсанчилан С ангилалд багтах, зөвхөн БОМТ хийгддэг төслүүдийг түлхүү авч үздэг.

D.5. Хэрэв В ангилалд хамрагдаж буй төслийн хүсэлт гаргагч нь дараачийн шат руу орохыг хүсвэл СЗ болон ТУН-ийн байгаль орчин, нийгмийн ажилтнуудтай уулзаж, дараахь зүйлийг тодруулж, тохиролцоно. Үүнд: (i) үнэлгээний үйл явц, (ii) байгаль орчинд хамгийн ээлтэй, нүүрстөрөгч бага ялгаруулах агро-үйлдвэрлэлийн хөгжилд хүрэх зорилгоор төслийн шийдлийг өөрчлөн сайжруулах. СЗ нь уулзалт зохион байгуулах газрыг бэлдэх (шаардлагатай бол) ба төлбөрийг хариуцна. Уулзалтад ирэх буцах тээврийн зардлыг талууд өөрсдөө хариуцна.

D.6. Хүсэлт гаргагч нь БОТБҮ (БОМТ-ний хамт) ба/эсвэл дотоодын БОМТ, БОННУ хийхэд бэлтгэнэ. Баримт бичиг бүрдүүлэх, хээрийн судалгаа, суурь үзүүлэлтүүдийн

хяналт шинжилгээ, олон нийтийн хэлэлцүүлэг зэрэгт гарах бүх зардлыг хүсэлт гаргагч хариуцна.

Нийгмийн үнэлгээ ба нөлөөллийг бууруулах араг хэмжээний бэлтгэл

D.7. (i) Хэрэв санал болгож буй төсөл нь газар ашиглалтын эрхэд нөлөөлж болзошгүй бол хүсэлт гаргагч нь Газрын тухай хууль (2002) болон холбогдох дүрэм журамд заасны дагуу нөлөөлөлд өртсөн газрын өнгөрсөн, одоо болон ирээдүйн ашиглалтын эрхийг тайлбарласан баримт бичгүүдийг бэлтгэх ёстой. СЗ нь эдгээр баримт бичгүүд болон АСХХОХ-ийн I шатлалд зориулан бэлтгэсэн Нүүлгэн шилжүүлэлтийн хүрээ (НШХ)-нд тогтоосон заалтуудыг хянаж үзэхэд нь хүсэлт гаргагчдад тусална. Хүсэлт гаргагч нь гэрээний хувийг СЗ-д хадгалуулсан хуулбараар ТУН-д өгнө. (ii) Хэрэв санал болгож буй төслийн газар нь ашиглагчийн өөрчлөлттэй холбоотой бол хүсэлт гаргагч нь шийдвэрлэгдэхээр хүлээгдэж буй маргаан байхгүй гэдгийг баталгаажуулахын тулд холбогдох нотлох баримтыг ТУН-д ирүүлэх ёстой. Ийм магадлан шалгалтыг Монгол Улсын Газрын тухай хуулийн (2002) дагуу гүйцэтгэх болно.

D.8. Төслийг Нийгмийн хөгжлийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, Жендэрийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (НХҮАТ ба ЖҮАТ), түүнчлэн АСХХОХ-ийн ЗУГА-д багтсан НШХ-ний дагуу хэрэгжүүлэх ёстой. Хүсэлт гаргагч нь төслийн үйл ажиллагаатай холбоотой НХҮАТ ба ЖҮАТ-нд буй шаардлагатай бүх арга хэмжээг хэрэгжүүлж, гарсан үр дүнгийн талаар ТУН-д мэдээлж байгаа эсэхийг СЗ хянана.

D.9. НХҮАТ ба ЖҮАТ-ний холбогдох бүх шаардлагыг (арга хэмжээг) БНХХААБС-д оруулахаар төлөвлөж буй төслийн хөрөнгө оруулалтын гэрээний нийгмийн нөхцлүүдэд тусгах.

Мэдээллийг олон нийтэд ил тод байлгах, олон нийттэй зөвлөлдөх ба олон нийтийн оролцоог хангах

D.10. Нөлөөллийн ангиллаас үл хамааран бүх төслүүдийн хувьд хүсэлт гаргагч нь санал болгож буй төслийн талаараа төслийн нөлөөлөлд өртсөн орон нутагт нийтэд мэдээлсэн байна.

D.11. Хэрэв хариулж нь “Үгүй” бол, хүсэлт гаргагчид дараах зүйлсийг хийх шаардлагатай байгааг мэдээлнэ. Үүнд:

- Төслийн байршил, үйл ажиллагаа, болзошгүй нөлөөлөл, хүсэлт гаргагчтай холбоо барих хаяг, төслийн СЗ болон ТУН-ийн байгаль орчин, нийгмийн ажилтнуудтай холбоо барих хаяг зэрэг үндсэн мэдээллийг түгээх.
- Олон нийтэд биеэр болон бичгээр санал сэтгэгдлээ гаргахад хангалттай хугацаа өгөхийн тулд дээрх мэдээллийг 10-аас доошгүй хоногийн өмнө нийтэд мэдээлэх.
- Аймаг, сумын төвд самбар, зурагт хуудас өлгөх, цахим хуудсанд байршуулах зэргээр төслийн талбайн ойролцоох орон нутгийн иргэд үзэж, харж болох материал, мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах.
- Мэдээлэл өгөх хугацааны төгсгөлд хүлээн авсан олон нийтийн саналыг нэгтгэж цэгцлэх (СЗ, ТУН, хүсэлт гаргагч гаргагч),
- Санал сэтгэгдлүүдийг БОМТ, БОННУ, НХҮАТ ба ЖҮАТ-тэй нийцүүлэн шийдвэрлэх.

D.12. Хүсэлт гаргагч нь мэдээлэл түгээх материалын зардлыг хариуцна.

D.13. Байгаль орчин, сайн дурын бус нүүлгэн шилжүүлэлт, уугуул иргэдийн хувьд С ангилалд хамаарах төслүүдийн хувьд дээр дурдсан арга хэмжээнүүд хангалттай байна.

D.14. Байгаль орчны хувьд В ангилалд багтдаг төслүүдийн тэргүүн туршлагагын дагуу хүсэлт гаргагч нь мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй хүргэж, олон нийттэй утга учиртай зөвлөлдөж хэлэлцсэн байх ёстой (АХБ-ХБББ-ийн дагуу, 2009). Мэдээлэл өгөх хүрээ, цар хүрээг тохируулж өгөхийг өргөдөл гаргагчид даалгана уу. Төслийн мөн чанар, нөлөөллийг тусгах зорилгоор мэдээллийн нээлттэй байдал, олон нийтийн зөвшилцлийн цар хүрээ, хэмжээг тохируулах, мөн ТУН-ийн болон БОТБҮ хийдэг байгууллагын байгаль орчин, нийгмийн ажилтнуудтай хамтарч ажиллах талаар хүсэлт гаргагчид зааварчилга өгнө. БОТБҮ-г бэлтгэж буй БОНБҮ хийх байгууллага нь мэдээллийн нээлттэй байдал, олон нийттэй зөвлөлдөх ажлыг удирдан зохион байгуулна. Холбогдох НХҮАТ ба ЖҮАТ-ний талаархи мэдээлэл түгээх, олон нийтийн утга учиртай хэлэлцүүлгийг хүсэлт гаргагч хариуцна. Хүсэлт гаргагч нь хүлээн авсан аливаа саналыг шийдвэрлэх зардлыг төлнө.

D.15. Хүсэлт гаргагч нь: (i) БОТБҮ-ний төслийг ТУН-ийн цахим хуудсанд байршуулахаар ТУН-д ирүүлнэ, (ii) БОТБҮ-ний төслийг (эсвэл наанадаж монгол хэл дээрх хураангуйг) орон нутгийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр эсвэл аймаг, сумын төвийн олон нийтийн самбар дээр тавьж мэдээлсэн байна³.

Засгийн газар болон АХБ-наас баримт бичгийг баталгаажуулах

D.16. А.9-ийн хүрээнд авсан бүх мэдээлэл, үр дүнг алхам С ба алхам В-ийн талаар ТУН-д явуулах явцын тайланд оруулах.

D.17. Байгаль орчны В ангилалд багтсан бүх төслийн хувьд хүсэлт гаргагчид БОТБҮ-ний эцсийн хувилбарыг ТУН, АХБ-д батлуулахаар ирүүлэх ба ТУН нь уг баримт бичгийг АХБ-д өгөх болно. Засгийн газар, АХБ-ны зүгээс БОТБҮ-ний талаар саналаа илэрхийлж, бүрэн батлах хүртэл хүсэлтийг цааш нь үргэлжлүүлж болохгүй.

D.18. Хүсэлт гаргахтай холбоотой бусад баримт бичиг, зөвшөөрлийн хуулбарыг авч, хянана. Тухайлбал:

- ТУН зураг төслийн эцсийн хувилбарыг зөвшөөрөх
- БОАЖЯ-ны зөвшөөрөл,
- АХБ-ны зөвшөөрөл.

D.19. D алхамыг бүрэн хийж дуустал E алхам руу орж болохгүй.

АЛХАМ Е: ХАМГААЛЛЫН АРГА ХЭМЖЭЭГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ

E.1. Хүсэлт гаргагчтай санал болгож буй төслийн хөрөнгө оруулалтын гэрээ хийхдээ Байгаль орчны үнэлгээнд буй нөлөөллийг бууруулах, хянах, тайлагнах мөн хэрвээ холбогдолтой бол НХҮАТ ба ЖҮАТ-ийн чиглэлээр хүсэлт гаргагчийн хэрэгжүүлэх ёстой

³ БОТБҮ-г англи хэлээр бэлтгэж, АХБ-нд явуулна. БОТБҮ-г монгол хэлээр бэлтгэгдсэн дотоодын байгаль орчны үнэлгээний баримт бичигт үндэслэн бэлтгэнэ.

бүхий л арга хэмжээг жагсаасан Хамгааллын баталгааны бичгийг (ХББ) бэлтгэнэ⁴. Энэ үе шатанд хүсэлт гаргагч нь "шаардлага хангасан төслийн хөрөнгө оруулагч" болох бөгөөд, БННХАС-аас санхүүжилтийн дэмжлэг авах боломжтой болно.

Е.2. Шаардлага хангасан төслийн хөрөнгө оруулагч нь ХББ-д заасан арга хэмжээний хэрэгжилтийг багтаасан төслийг эхлүүлнэ. Шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагч нь эдгээр зардлыг төлөх үүрэгтэй.

Е.3. Байгаль орчны хувьд В ангилалд багтсан төслүүдийн хувьд хэрэв шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагчид нь гэрээт гүйцэтгэгчдийг ажиллуулах бол: (i) БОМТ, ГБМ, ХББ-ийг тендерийн баримт бичигт тусгасан байх, (ii) гэрээт гүйцэтгэгч нь гэрээг хүлээн авах нөхцөлийн дагуу БОМТ, ГБМ, ХББ-ийг биелүүлэхээр тохиролцсон байх ба тэдгээрийн зардлыг тендерийн саналд оруулах ёстой⁵. Тендерийн баримт бичигт заасны дагуу гүйцэтгэгч(ид) нь барилгын тодорхой ажлуудыг гүйцэтгэхдээ хэрэгжүүлбэл зохих БОМТ-ийн холбогдох шаардлагуудыг гүйцэтгэгчийн БОМТ-д (ГБОМТ) тусгаж оруулах ёстой.

Е.4. Төслийн хэрэгжилтийн бүхий л үе шатанд ТУН-ийн байгаль орчны болон нийгмийн ажилтнуудад гомдол барагдуулах механизмыг (ГБМ) хэрэгжүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлнэ (V бүлгийг үзнэ үү).

Е.5. Байгаль орчинд сөрөг нөлөөлөл учруулж болзошгүй аливаа нэг төслийн шийдлийг өөрчлөлтийг магадлан шалгаж, үнэлгээ хийх ба хэрэв шаардлагатай бол байгаль орчны нэмэлт хяналт шинжилгээ эсвэл нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг боловсруулна.

АЛХАМ F: ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ БА ТАЙЛАГНАХ

F.1. Шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагч нь Хамгааллын баталгааны бичигт тусгасан арга хэмжээг хэрэгжүүлж байгаа эсэхийг хянана.

F.2. СЗ нь төслийн хөрөнгө оруулалтын хүсэлт ба батлагдсан төсөл тус бүрт А-аас F хүртэлх алхамуудын үр дүнг бүртгэх системийг боловсруулж, мэдээллийг хадгална. Энэ нь энгийн мэдээллийн сан байх ёстой (т: эксел хүснэгтэнд хийсэн).

F.3. БОТБУ шаардлагатай төслүүдийн хувьд БОМТ-нд орчны хяналт шинжилгээний төлөвлөгөөг тусгасан байх бөгөөд үүнийг шаардлага хангасан төслийн хөрөнгө оруулагч хэрэгжүүлэх ёстой. Үр дүнг БОМТ-д заасан давтамжийн дагуу СЗ-д мэдээлэх ёстой.

F.4. ТУН нь төслийн НХҮАТ ба ЖҮАТ-ний хэрэгжилтэд хяналт тавих үүрэгтэй. Хэрэгжилтийн зөвлөхүүд нь (ТХХТЗ) хяналт шалгалт, тайлагнах механизмыг боловсруулахад нь ТУН-д тусална.

F.5. Дараах агентлагууд доод тал нь төслийн эхний 2 жилийн хугацаанд хагас жил тутамд уулзаж зөвлөлдөх ёстой бөгөөд 4 жилээс цааши хугацаанд жилд нэг удаа уулзалт хийнэ:

⁴ Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний жагсаалтыг АСХХОХ-ийн I шатлалын 3 Аймгийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөнд оруулсан байгаа. Нийгмийн хамгааллын арга хэмжээний жагсаалтыг алхам D-д оруулав.

⁵ Гүйцэтгэгч эдгээр нөхцөлд гарах зардлыг тендерийн баримт бичигт тусгасан эсэхийг The bidding documents will show if the contractor has included costs for these conditions. A construction supervision company will monitor contractor performance.

- Хамгааллын баталгааны бичигт тусгасан төслийн хөрөнгө оруулалтын гэрээний нөхцлийн явцыг хянах зорилгоор СЗ ба шаардлага хангасан төслийн хөрөнгө оруулагч нар,
- БНХХААБС-аас дэмжлэг үзүүлж буй бүх төслүүдийн хамгааллын хэрэгжилт болон ажлын явцад олж авсан сургамжуудыг СЗ, ТУН болон БОАЖЯ-ны ХБОБНУГ хянаж үзнэ.

F.6. СЗ нь байгаль орчны хяналтын тайланг жил тутамд ТУН-д гаргаж өгөх бөгөөд үүнд СЗ-ийн БОНМС, ГБМ, хамгааллын асуудлаар гарсан ахицыг төсөл тус бүрээр, мөн хамгааллын сургалтын тайланг багтаана. Тайланг ирүүлэх хугацаа: ТУН-ээс БОХТ-г АХБ руу явуулахаас 30 хоногийн өмнө.

F.7. ТУН нь АХБ-д жилийн БОХТ-г явуулахдаа СЗ-аас БОНМС-ийг хэрэгжүүлж буй ажлын явцыг нарийвчлан оруулна. Тайланг ирүүлэх хугацааг 8 сарын 15 эсвэл 2 сарын 15-ны аль нэгээр тогтооно (ө.х. СЗ ТУН-д тайлангаа явуулснаас хойш 30 хоногийн дотор).

F.8. Тайлагнах журмыг хүснэгт 2 болон зураг 1-д үзүүлэв.

F.9. СЗ нь ТУН-д явуулах тайлангийн зардлыг өөрөө хариуцна. ТУН нь АХБ-д явуулах БОХТ-ийнхаа зардлыг өөрөө хариуцна.

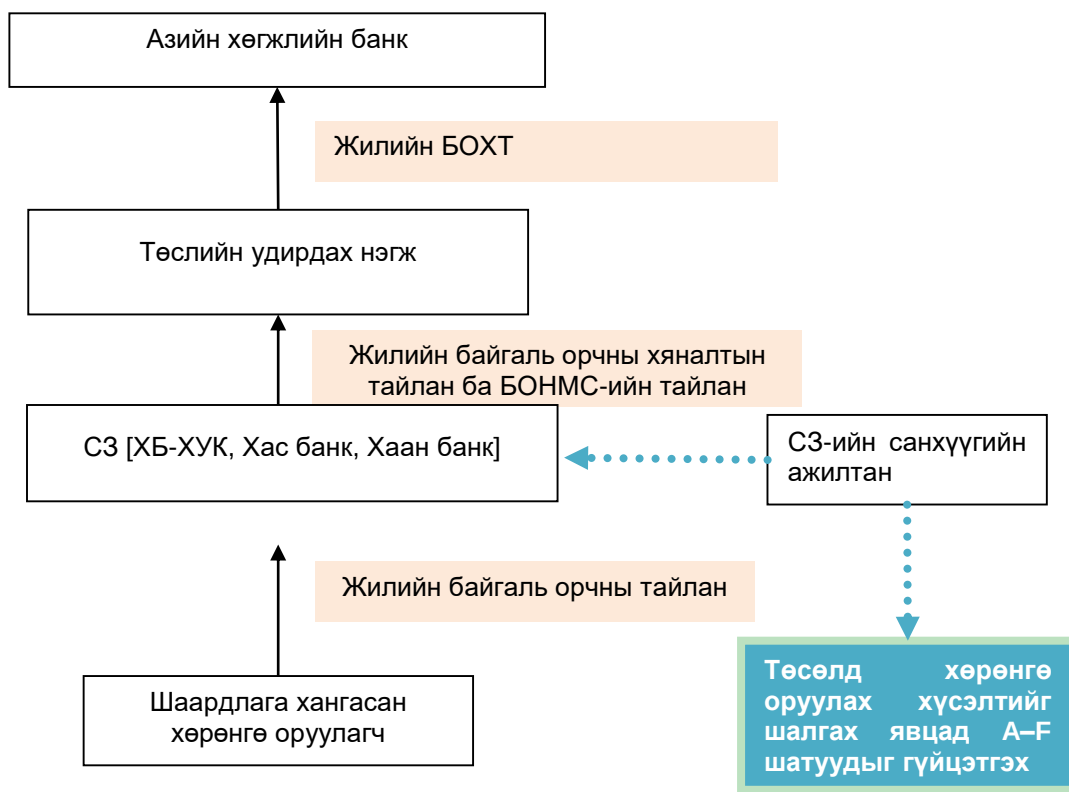
F.10. **Торгууль.** Шаардлага хангасан төслийн хөрөнгө оруулагчийн зүгээс төслийн хөрөнгө оруулалтын нөхцөлд заасан байгаль орчин, нийгмийн шаардлагыг биелүүлээгүй тохиолдолд торгууль оногдуулна. Тухайлбал: өмчийн хөрөнгө оруулалтын эрхийг хаах, эргэн төлөлтийг түргэвчлүүлэх эсвэл Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу болон СЗ-ийн зохистой гэж үзсэн бусад арга хэмжээг авна.

Хүснэгт 2. БОНМС-ийн тайлангийн төлөвлөгөө

Тайлан	Хугацаа	Хэн хариуцах
Байгаль орчны чиглэлээр В ангилалд багтах төслийн хувьд БОМТ-ний хэрэгжилт, хяналт шинжилгээний дүнгийн тайлан	Төслийн БОМТ-д заасны дагуу	Шаардлага хангасан төслийн хөрөнгө оруулагч СЗ-д ирүүлнэ
СЗ байгаль орчны хяналтын жилийн тайлангаа ТУН-д явуулах, түүнд БОНМС, НХУАТ, ЖУАТ-ний явцыг тусгах	ТУН АХБ-д БОХТ-аа явуулахаас наад зах нь 30 хоногийн өмнө, баталгаажуулах шаардлагатай). Эхний хагас жилийг 7/31-ээр Сүүлийн хагас жилийг 1/37-ээр	СЗ-аас ТУН-д ирүүлнэ
ТУН жилийн БОХТ-аа АХБ-д явуулах	Зааж өгөх: 8 сарын 15 эсвэл 2 сарын 15	ТУН-ээс АХБ-д ирүүлнэ. АХБ хяналт хийж цахим хуудсандаа байршуулна

АХБ = Азийн хөгжлийн банк, СЗ = Санхүүгийн зуучлагч (ХБ-ХУК, Хас банк, Хаан банк), БОМТ = байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө, БОНМС = байгаль орчны ба нийгмийн менежментийн систем, ТУН = БХБЯ эсвэл ГЗБГЗЗГ, мөн ХХААХҮЯ дах төслийн удирдах нэгж, НХУАТ = нийгмийн хөгжлийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, ЖУАТ = жендэрийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө.

Зураг 1. Байгаль орчны ба нийгмийн менежментийн системийн тайлагнах шат дараалал



IV. БОНМС-ИЙГ СЗ-ИЙН БИЗНЕСИЙН ЖУРАМД НЭГТГЭХ

А. СЗ-дын байгаль орчин, нийгмийн менежментийн өнөөгийн хамрах хүрээ

27. Санхүүгийн зуучлагчдын байгаль орчин, нийгмийн менежментийн (БОНМС) чиглэлээр хийж буй өнөөгийн үйл ажиллагааны хүрээг доор тоймлон нэгтгэлээ. СЗ-ийн БОНМС-ийн хамрах хүрээний талаарх мэдээлллийг 3 СЗ-тай гурвууланттай нь ганцаарчиж хийсэн уулзалт, ирүүлсэн зарим нэмэлт мэдээлэл (т: ХБ-ХУК), СЗ-ийн цахим хуудас (т: Хаан банк), БОНМС-ийн сүүлийн үеийн мэдээллээс (т: Хас банк) олж авсан болно.

1. ХБ-ХУК

28. ХУК нь Монгол Улсын Хөгжлийн Банкнаас сангийн менежерийн үүрэг гүйцэтгүүлэх үндсэн зорилгоор шинээр үүсгэсэн байгууллага. Иймд ХУК нь СЗ-дын сул хөгжсөн БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх ба СЗ-чид нь ЖДҮ-дэд зээл олгох чиглэлээр мөн хуримтлуулсан туршлага багатай. ХУК нь БОНМС-ийн талаар албан ёсоор боловсруулж, бичгээр хэвлэн гаргасан бодлогогүй, нийгмийн болон байгаль орчны хамгааллын мэргэшсэн ажилтангүй байна.

29. ХБ-ХУК нь байгууллагынхаа БОНМС-ийн зорилгыг “*Ди Би Эм ассет менежмент ҮЦК*” ХХК-ийн Хөрөнгө оруулалтын бодлого”-доо дараахь байдлаар тодорхойлсон байна:

....4.9. Хариуцлагатай хөрөнгө оруулалт:

“Хөрөнгө оруулалт нь үр ашигтай байхын зээгцээ байгаль орчинд ноцтой сөрөг нөлөөгүй, нийгмийн хариуцлагатай, тогтвортой хөгжлийн бодлогод нийцсэн байх ёстой. Бид:

- Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд нийцээгүй,*
- Байгаль орчинд ноцтой сөрөг нөлөөлдөг,*
- Архи, тамхи, зэвсэг үйлдвэрлэх, мөрийтэй тоглоом, цэргийн ажиллагаатай холобоотой төслүүдэд хөрөнгө оруулахгүй”.*

30. Өнөөдрийг хүртэл МУХБ-ХУК нь боломжит хөрөнгө оруулагч/зээлдэгчдийн төсөл нь БОАЖЯ-наас заасан үндэсний БОҮ-ний шаардлагыг хангаж байгаа гэдэгт бүрэн найдаж байна. Шаардлага хангахын тулд хөрөнгө оруулагч/зээлдэгч нь БОНБУ хийх эрх бүхий ААН-ээр гэрээлж гүйцэтгүүлэх ёстой. Хөрөнгө оруулагч/зээлдэгч нь зээл албан ёсоор батлагдаж төсөл эхлэхээс өмнө уг төслийн аливаа нөхцлийг тайлбарласан БОАЖЯ-аас олгодог байгаль орчны үнэлгээний ерөнхий дүгнэлтийг гаргуулсан байх ёстой.

а. Магадлан шинжилгээний өнөөгийн үйл явц⁶

31. Төслийн хөрөнгө оруулалтын хүсэлтэд ХУК-иас хийх байгаль орчин, нийгмийн магадлан шинжилгээний үйл явцыг дараах байдлаар нэгтгэлээ: (i) хөрөнгө оруулагч нь БОАЖЯ, БОНБУ-ээр тавигддаг шаардлагын дагуу бүрэн хэмжээний магадлан шинжилгээ хийсэн гэрчилгээг багтаасан өргөдлийг бүрдүүлнэ, (ii) ХУК-ийн хориглосон хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг хүлээн авахаас татгалзана, (iii) төслийг хүлээж авахаас татгалзаагүй тохиолдолд санхүүгийн эрсдлийн үнэлгээтэй зэрэгцүүлэн БОАЖЯ-ны үнэлгээний үр дүнг хянана, (iv) ХУК төслийн хөрөнгө оруулалтыг зөвшөөрсөн тохиолдолд хөрөнгө оруулагч нь БОАЖЯ-аас заасан аливаа шаардлагуудыг цаашдын нөлөөллийн хяналт шинжилгээний хамт хэрэгжүүлсэн байх ёстой.

2. Хаан банк

32. Хаан банк нь байгууллагын нийгмийн хариуцлагын бодлогод (НХБ) тусгагдсан байгаль орчны болон нийгмийн бодлогоор илэрхийлэгддэг дотоодын БОНМС-тэй гэж мэдээлсэн. Тус банк байгаль орчин, нийгмийн бодлогоо (БОНМС) 2009 онд боловсруулсан бөгөөд байнга боловсруулж сайжруулсаар 2019 онд хамгийн сүүлийн шинэчлэлийг хийсэн байна.

33. Хаан банкны тэмдэглэснээр банкнаас тусгайлан томилогдсон ажилтнууд зээлийн хүсэлтэд Монгол Улсын шаардлагын дагуу мөн төслийн санхүүжилтээс хамаарч олон улсын шаардлагын дагуу (ЖАЙКА, АХБ, ДБ, ЕСБХБ) байгаль орчны болон нийгмийн магадлан шинжилгээ хийдэг байна. Тус банкны БОНМС нь ЕСБХБ-аас тавьдаг хамгааллын шаардлагыг хангадаг, түүнчилэн урьд өмнө АХБ-ны зээлийн төсөл дээр хамтран ажиллаж байсан тул мөн АХБ-ны аюулгүй байдлын шаардлагыг хангаж байгаа гэж мэдэгдсэн.

34. Тус банк төслийн санхүүгийн эрсдэлд магадлан шинжилгээ хийхийн зэрэгцээ өөрийн байгаль орчны түргэвчилсэн үнэлгээг (БОТҮ) ашиглаж төслийг “улаан”, “шар”, “ногоон” гэж тодорхойлдог. “Улаан” гэж тодорхойлогдсон төслүүд нь нийгмийн болон хүрээлэн буй

⁶ ХУК-тай хийсэн уулзалт болон уулзалтын дараа тэднээс гаргасан өгсний мэдээллээр тодорхойлсон.

орчны үнэлгээг хамгийн их шаарддаг буюу хүлээж авах боломжгүй байдаг бол "ногоон" төслүүд нь байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн хувьд гэмгүй гэж тооцогддог. Ерөнхийдөө 100 сая төгрөгөөс доош өртөгтэй төслүүд БОНМС-д хамрагдахгүй.

а. Магадлан шинжилгээний өнөөгийн үйл явц⁷

35. Хаан банкны зүгээс зээлийн хүсэлтэд хийдэг байгаль орчин, нийгмийн магадлан шинжилгээг дараах байдлаар нэгтгэв: (i) хүсэлтийг эрсдэлийн удирдлагын хэлтэс хүлээж авна, (ii) санал болгож буй төслийг ХУК-аас хориглосон төслийн жагсаалтын дагуу шуурхай үнэлэх, (ii) хэрэв хориглосон биш төсөл > 100,000,000 төгрөгийн өртөг бүхий бол: (a) банкны өөрийн түргэвчилсэн БОТҮ-г байгаль орчны ажилтан гүйцэтгэнэ, (b) санхүүгийн эрсдлийн үнэлгээ - хэрэв санал болгож буй төсөл < 100,000,000 төгрөгийн өртөг бүхий бол өргөдөлд (b) цаашид байгаль орчны болон нийгмийн магадлан шинжилгээ шаардлагагүй, шууд санхүүгийн эрсдлийн үнэлгээг хийнэ, (iii) хэрэв (a) бол байгаль орчны мэргэжилтнүүд газар дээр нь очиж шалгахдаа "улаан", "шар", "ногоон" гэсэн ангиллыг тодорхойлохын тулд БОТҮ-ний шалгах хуудас ашиглана, (iv) ихэрэв санал болгож буй төсөл нь "улаан" юм уу "шар" өнгөтэй бол зээл санал болгож буй компани нь БОАЖЯ-ны байгаль орчны нөлөөлөх байдлын үнэлгээний шаардлагын дагуу байгаль орчин, нийгмийн үнэлгээг хийх, эсвэл ЖАЙКА, АХБ, ЕСБХБ зэрэг олон улсын хандивлагч байгууллагуудын шаардлагын дагуу байгаль орчны ажилтантай нягт хамтран ажиллах шаардлагатай, (v) Хэрэв зээл санхүүгийн хувьд боломжтой бол БОАЖЯ эсвэл олон улсын хандивлагч байгууллагаас тогтоосон бүх хамгаалалтын шаардлагыг БОНҮ эрх бүхий компаниар хийлгэх нөхцөлтэйгээр зээлийг зөвшөөрнө.

3. Хас банк⁸

36. Хас банк зээлийн хүсэлтийг хянахдаа ашигладаг дотоодын БОНМС-ийг 2002 онд боловсруулж 2014 онд шинэчилсэн. БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий хамгааллын ажилтнууд (ХА) нь тус банкны эко-банкны хэлтэст харъяалагддаг. Хамгааллын ажилтнуудын туршлага нь БОНХС-тэй хамт хөгжиж ирсэн. Тус газар нь 2016 оны 10-р сард Уур амьсгалын ногоон сан (УАНС)-аар⁹ магадлан итгэмжлэгдсэн бөгөөд энэ нь тус банк санхүүгийн менежмент сайтай, санхүүжиж буй төсөл, хөтөлбөрүүдээ байгаль орчин ба нийгмийн сөрөг нөлөөллөөс найдвартай хамгаалах чадвартай болохыг харуулж байна. Банкнаас олгосон зээл, түүний дотор АХБ-аас санхүүжсэн зээлийг зээлжүүлэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой байгаль орчин, нийгмийн эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх, эрсдлийг бууруулах ажлыг хангах зорилготой үндэсний болон олон улсын бүх (т: АХБ-ХБББ 2009) шаардлагыг дагаж мөрдөж байгааг баталгаажуулахын тулд БОНМС-ийг ашигладаг. Банкны БОНМС нь байгууллагын нийгмийн хариуцлагын бодлогын нэг хэсэг юм.

37. Хас банк нь Хаан банкны нэг адил байгаль орчныг хамгаалахад чиглэсэн төсөл, уур амьсгалын өөрчлөлт, бохирдлыг бууруулах зэрэг нийгмийн "ногоон" ойлголтыг сурталчлах төслүүдийг улам илүү санхүүжүүлж байна. Одоогийн байдлаар Хас банк өөрийн БОНМС-

⁷ Хаан банктай хийсэн уулзалт болон тус банкны вэб хуудаснаас авсан БНХ-ийн бодлогын ерөнхий танилцуулгад үндэслэн тодорхойлсон. Уулзалтын дараа тус банкнаас нэмэлт баримт бичиг хүлээн аваагүй.

⁸ БОНМС-ийн тайлбар танилцуулгыг ОНОСХШТ төсөлд зориулан бэлтгэсэн тайлбар танилцуулга болон банкны ажилтнуудтай хийсэн уулзалтаас авсан болно.

⁹ УАНС нь 2017 он хүртэл Олон улсын санхүүгийн корпораци (ОУСК)-ийн Гүйцэтгэлийн стандартуудыг дунд хугацаанд мөрдөх хамгааллын стандартаараа хүлээн авсан бөгөөд дараах холбоосоор орж үзэж болно: <http://www.gcfreadinessprogramme.org/sites/default/files/Environmental%20and%20Social%20Safeguards%20at%20the%20Green%20Climate%20Fund.pdf>

ийг (i) Карбон ялгаруулалтыг бууруулах чиглэлээр¹⁰ микро, жижиг, дунд ААН (БЖДҮ)-дэд олгох бизнесийн зээлийн хөтөлбөр, (ii) Сэргээгдэх эрчим хүч – нарны эрчим хүчний хөтөлбөр¹¹ гэсэн хоёр төсөлд хэрэглэж байна.

а. Магадлан шинжилгээний өнөөгийн үйл явц

38. Хас банкны зээлийн зөвшөөрлийн явцыг дараах байдлаар нэгтгэв: (i) зээлийн хүсэлтийг хүлээн авна, (ii) зээлийн хүсэлт гаргагчийн төрлийг тодорхойлно, (iii) банкны зэрэглэлийн систем болон үнэлгээний загварчлалын дагуу төслийн үнэлгээ хийх, (iv) дотооддоо урьдчилан зөвшөөрөл, (v) санхүүгийн магадлан шинжилгээ, хөрөнгө оруулалтын тайлан; (vi) эрсдлийн үнэлгээ, (v) зээлийн зөвшөөрөл. Байгаль орчин ба нийгмийн асуудлын магадлан шинжилгээ нь (iii) алхамаас эхэлнэ.

В. БОНМС-ийг СЗ-дын үйл ажиллагаанд нэгтгэх

39. Байгаль орчны багтай хийсэн уулзалтууд дээр Санхүүгийн зуучлагчид нь үйл ажиллагаандаа БОНМС-ийг нэвтрүүлж, хэрэгжүүлэхэд саад учруулах бодлого, арга барил байхгүй бөгөөд БНХХААБС-ийн БОНМС-ийн шаардлагыг бүрэн дагаж мөрдөх болно гэдгийг тодорхойлсон. Түүнчилэн одоо ажиллаж байгаа болон шинэ байгаль орчин ба нийгмийн хамгааллын ажилтнууд БНХХААБС-ийн БОНХАЖЯ-ыг хэрэгжүүлж, дэмжих чиглэлээр ажиллах болно гэдгийг СЗ хэлсэн болно.

1. Ялгаатай талууд ба өмчлөл

40. Санхүүгийн гурван зуучлагчийн зээл/хөрөнгө оруулалтыг хянах үйл явц нь дараахь нийтлэг элементүүдтэй байна: (i) зээл/хөрөнгө оруулалтын хүсэлтийг хүлээн авах, (ii) санал болгож буй зээл/хөрөнгө оруулалтын санхүүгийн эрсдэл ба ашгийн түвшинг үнэлэх, (iii) хүсэлтийг хүлээн авах, эсвэл хүлээж авахаас татгалзах. Гэхдээ санхүүгийн сонголтын шалгуур зэрэг зарим нарийн заалтууд (т: санхүүгийн сонгон шалгаруулалтын шалгуур үзүүлэлт) нь СЗ-дын дунд маш тод ялгаатай байгааг тэмдэглэх нь зүйтэй.

41. Түүнчилэн дээр 31, 35, 38-р хэсэгт дурдсанчилан, СЗ-дын мэдээлсэн "БОНМС" нь хэмжээ далайц, агуулга, горимын хувьд болон бүртгэгдсэн БОНМС-ийн бодит туршлагын хувьд маш тод ялгаатай байна. Мөн БОНМС нь банкуудын дунд өмчлөлийн шинжтэй байна. Тиймээс энд энгийн, техникийн бус хэллэгээр тайлбарлаж буй БОНМС-ийн давуу тал нь бие дааж, эчнээ байдлаар үүсгэсэн энэхүү системийг БОНМС хамгийн бага хөгжсөн (үндсэндээ байхгүй) ХУК-ийн зүгээс хялбархан хүлээж авч хэрэгжүүлж чадахад оршино. Харин Хас банк, Хаан банк нь одоо байгаа хамгааллын үйл ажиллагаандаа БОНМС-ийг илүү хялбар дөхөм нэгтгэх авах боломжтой. Гэхдээ бүх санхүүгийн зуучлагчид нь тэдний БОНМС-ийн чадавхиас үл хамааран төсөл хэрэгжүүлэх зөвлөхийн (ТХХТЗ) дэмжлэгийг авах мөн энд танилцуулсан БОНМС-ийг байгууллагадаа зохих журмын дагуу нэвтрүүлж, хэрэгжилтийг хангах шаардлагатай.

2. БОНМС-ийг нэгтгэх бэлтгэл ажил

42. Параграф 19-т заасны дагуу БОНМС-ийг ХУК-д нэвтрүүлэхдээ дараахь үндсэн алхамуудыг хэрэгжүүлнэ:

¹⁰ БОНМС-ийг дараах холбоосоор орж үзэж болно: <https://www.xacbank.mn/en/558/about-xacbank/social-responsibility/eco-bank/gcf-news/esms>

¹¹ БОНМС-ийг дараах холбоосоор орж үзэж болно: <https://www.xacbank.mn/en/565/about-xacbank/social-responsibility/eco-bank/gcf-news/esms-on-renewable-energy-program-solar>

1. Байгууллагуудын хамтарсан албан ёсны гэрээ, БОНУС-ийг нэвтрүүлэх талаар албан ёсны хамтарсан гэрээтэй болох ба СЗ бүр зөвшөөрсөн байх.
2. ХУК-ийн хөрөнгө оруулалтын төслүүдэд БНХХААБС-аас санхүүжилт авах журмыг боловсруулж, СЗ-чид хамтран хянаж, бичгээр албан ёсны гэрээ байгуулах.
3. СЗ тус бүр БОНМС-ийг байгууллагуудын хамтарсан журамд хэрхэн нэгтгэснийг АХБ болон төсөл хэрэгжүүлэх зөвлөхөд (ТХХТЗ) танилцуулах.

а. Байгууллага хүлээн зөвшөөрч, нэвтрүүлэх

43. СЗ-дын бизнесийн журамд БОНМС-ийг нэгтгэхийн тулд БНХХААБС байгуулахаас болон төслийн санхүүжилтийн зээлийг авахаас өмнө 3 сараас багагүй хугацааны өмнө санхүүгийн зуучлагч байгууллага тус бүрийн захирлын албан ёсны удирдамжийг гаргана. Энэ үе шатанд СЗ-ийн БОНМС-ийг ТУН ба АХБ-аас хянаж, батална (доор үзнэ үү). СЗ бүрийн Захирлын удирдамж нь дараах дараахь заалтыг агуулна:

- i. Удирдамжид гарын үсэг зурсан өдрөөс эхлэн БОНМС-ийг төсөл хэрэгжих нутаг орон дахь СЗ-ийн бодлого гэж албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөх.
- ii. БНХХААБС-тай хамтран ажиллахаар томилогдсон санхүүгийн ажилтнуудад СЗ-ийн БОНМС-ийн алхамууд нь өмчийн хөрөнгө оруулалтын үнэлгээ, батлах журмын нэг хэсэг болох тухай зааварчилгаа өгөх.
- iii. БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх явцад үе шатуудад авч хэрэгжүүлсэн удирдлагын болон хянан шалгах арга хэмжээ, шийдвэрийг холбогдох нэр, албан тушаалаар нь тодорхойлох.
- iv. Хэрэв шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагчид байгаль орчин, нийгмийн чиглэлээр тавигдсан нөхцөл шаардлагыг зөрчвөл СЗ нь зээлийн бусад нөхцлийг зөрчихөд оноодогтой ижил торгууль оногдуулна.
- v. СЗ ба ТУН, тэдгээрийн зээлийн хэрэгжилтийн зөвлөхүүдийн хоорондох ажлын харилцааг баталгаажуулах.
- vi. Монгол хэл дээрх БОНМС-ийн баримт бичгүүдийг СЗ-дад түгээн тараахийг үүрэг болгох.
- vii. Санхүүгийн ажилтнуудад БОНМС-ийн ажлын маягтыг (БОНМС - Хавсралт С) хувиан хэвлэж төслийн талбайд ажиллах үедээ хэрэглэж үүргийнхээ дагуу тэмдэглэж бөглөхийг зааварлах.
- viii. Шаардлагын дагуу СЗ-ийн ажилтнуудыг сургалтанд хамруулах замаар БОНМС-ийн сургалтын төлөвлөгөөнд хамрагдах үүрэг хүлээх.

б. БНХХААБС-ийн журмыг ойлгож, хүлээн зөвшөөрөх

44. БНХХААБС-г ТХХТЗ, АХБ-ны зохих тусламжтайгаар ХБ-ХУК боловсруулж, удирдна. 3 СЗ нь энд тайлбарласан нэг л БОНМС-ийг хүлээн авч, нэвтрүүлэн ашиглах болно. ХУК нь өөрөө санхүүгийн зуучлагч болох тул энэ 3 байгууллага өөрсдийн харьяа байгууллагуудын төслийн хөрөнгө оруулалтад БНХХААБС-аас санхүүжилт олгох нийтлэг журмын талаар ижил ойлголттой, энэ талаар зөвшилцсөн байх нь чухал. БОНМС-ээс гадуур байгаа эдгээр

процедур мөн чухал бөгөөд БНХХААБС үйл ажиллагаагаа эхлэхээс өмнө ТУН-д мэдэгдсэн байх ёстой.

45. СЗ-дын дунд нэгдсэн ойлголцол, зөвшилцөл бий болгохын тулд ХУК нь БНХХААБС-аас санхүүжилт олгох журмын талаар СЗ-дын хамтарсан уулзалт дээр танилцуулах ёстой. БНХХААБС-аас санхүүжилт олгох журам нь БОНМС-ийг нэвтрүүлэхэд нөлөөлж болзошгүй тул СЗ-дыг БОНМС-ийг бүрэн нэвтрүүлэхээс өмнө энэ уулзалтыг ХУК зохион байгуулах ёстой. Уулзалтад ТХХТЗ ба АХБ оролцох ёстой.

с. Нэгдсэн БОНМС-үүдийг батлах

46. СЗ байгууллагуудын үйл ажиллагааны горимын ялгаа, БОНМС-ийн хөгжлийн төлөв байдлыг илүүтэй таньж мэдэх, зохицуулалт хийхийн тулд СЗ нь БОНМС-ийг хэрэгжүүлэхээс өмнө түүнийг хянуулахаар нэгдсэн БОНМС-ийн тухай танилцуулга хийнэ. СЗ-тай тус тусад нь уулзалт хийж, БОНМС СЗ-дын нэгдсэн/корпорацийн журамд хэрхэн үр дүнтэй нэвтэрч байгааг танилцуулах зорилгоор СЗ нь ТХХТЗ-ийн болон АХБ-ны байгаль орчин, нийгмийн асуудлын ажилтнуудад танилцуулга хийх ёстой. Танилцуулгыг СЗ-ийн байгаль орчин, нийгмийн асуудлыг хариуцсан ажилтнууд хийх нь хамгийн тохиромжтой байх болно. БНХХААБС-д ирүүлж буй хөрөнгө оруулалтын бүх хүсэлтийг нягтлан үзэх үүрэг бүхий СЗ-ийн санхүүгийн үндсэн ажилтан (ажилтнууд) мөн оролцох ёстой.

47. БОНМС-ийг иж бүрнээр танилцуулах бөгөөд үүнд шинэ буюу шинэчилсэн бодлого, иж бүрэн журам, зээл/хөрөнгө оруулалтын хяналтын журамд хэрхэн нийцэж байгаа, байгаль орчин, нийгмийн ажилтнуудын үүргийг хамруулсан СЗ-ийн зохион байгуулалтын схем, БОНМС-ийг нэвтрүүлэхэд зориулсан жилийн төсвийн хуваарилалтыг тус тус багтаана. БОНМС-ийг амжилттай хэрэгжүүлж буй эсэхэд хяналт тавьдаг ажилтнуудын зүгээс тавигдах асуулт, тодруулгад хариулах замаар нарийвчилсан тохируулга хийх боломж олгодог тул ингэж танилцуулга хийх нь БОНМС-ийг нэвтрүүлэх ажлын нэг чухал алхам болох ёстой.

3. БОНМС-ийн эхний алхамууд ба дуусгавар болгох

48. Өмчийн хөрөнгө оруулалтын эхний төлбөрийг олгохоос доод тал нь 3 сарын өмнө СЗ бүр БОНМС-ийн хэрэгжилтэд хяналт тавих чадвартай, ажилдаа үнэнч, мэргэшсэн байгаль орчны болон нийгмийн ажилтнууд ажиллаж байгаа буюу ажилд авах гэж байгаа тухайгаа баталгаажуулна. Эдгээр ажилтнууд нь СЗ-ийн санхүүгийн ажилтнуудтай шууд хамтран ажиллаж үйл ажиллагааг нь чиглүүлэх бөгөөд БОНМС-ийн хэрэгжилтийг дотооддоо тогтмол шалгаж мөн сургалтанд хамрагдана. Мөн СЗ-аас ТУН-д явуулдаг БОНМС-ийн явцын тайланг боловсруулж бэлтгэнэ. СЗ-ийн үйл ажиллагаанд БОНМС-ийг нэвтрүүлэх ажлыг эцэслэн дуусгахын тулд СЗ-ийн байгаль орчин, нийгмийн ажилтнууд нь мөн ТХХТЗБ-ийн байгаль орчин, нийгмийн зөвлөхүүдтэй хамтран ажиллана.

49. БНХХААБС-д өмчийн хөрөнгө оруулалт хийх талаархи анхны хүсэлтийг хүлээн авмагц СЗ-ийн асуудлыг хариуцсан ажилтан хамгааллын шинжилгээний ажиллагааг эхлүүлнэ. Өмчийн хөрөнгө оруулалтын мэдүүлгийн магадлан шинжилгээ, магадлан шинжилгээ, төсөлд ангилал тогтоох ажлыг төслийн талбай дээр биечлэн очиж үзэхдээ нэгтгэж болно. Шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагч нь шаардлагатай үнэлгээг хийж дууссаны дараа нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ болон бусад холбогдох бусад арга хэмжээг гэрээний нөхцлийн дагуу боловсруулах ба Хамгааллын баталгааны бичиг (ХББ)-т гарын үсэг зурна. СЗ нь хэрэгжиж буй хувь нийлүүлсэн хөрөнгө оруулалтын дотоод хяналтын хүрээнд нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээнүүд зохих ёсоор бүрэн дүүрэн хийгдсэн эсэхийг үүний өмнө шалгалт хийсэн санхүүгийн ажилтан (ажлын нийцлийг хангах

зорилгоор) нягтлан үзэх нь зүйтэй.

50. Хэрэв төслийн шийдлийг дахин хянаж үзэж боловсруулах шаардлагатай бол СЗ-ийн санхүүгийн ажилтан шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагчтай уулзаж ярилцах ба дахин төлөвлөлтийг удирдаж чиглэлүүлэхийн тулд шаардлагатай бол СЗ-ийн байгаль орчин, нийгмийн ажилтнууд, бусад техникийн ажилтнууд (тухайлбал ХАА-н өртгийн сүлжээний мэргэжилтэн) болон ТУН-тэй зөвлөлдөж ажиллана. Дахин төлөвлөлт хийсний дараа БОНМС-ийн журмын дагуу хүсэлтийг өмнөх шигээ шат шатаар авч үзэх болно.

51. Төслийг хэрэгжүүлэх явцад СЗ нь БОНМС-ийг гүйцэтгэх чиглэлээр ТХХТЗ-ийн байгаль орчин, нийгмийн мэргэжилтнүүдээс техникийн дэмжлэг авах ба ерөнхий хяналт шинжилгээний ажлыг гүйцэтгэхэд ТУН ба АХБ-аас дэмжлэг авна. БНХХААБС-ийн хамгийн их ашиглалтын хугацаа нь ойролцоогоор 10 жил гэж үзэж байна. АХБ-ны санхүүжилттэй АСХХОХ хэрэгжиж дууссаны дараа БНХХААБС-г үргэлжлүүлэн ажиллуулах боломжтой. Гэхдээ БНХХААБС-ийн ийм цаашдын үе шат АХБ-ны удирдамж эсвэл техникийн болон санхүүгийн дэмжлэгт хамрагдахгүй байж магадгүй. Одоогийн байдлаар төслийн дараа СЗ нь БОНМС-ийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ гэсэн баталгаатай механизм байхгүй байна. БОНМС-ийн амжилтыг төслийг хэрэгжүүлэх явцад Засгийн газар, СЗ, АХБ үнэлэх ба АХБ-ны төслийн гүйцэтгэлийн тайлан (төсөл дууссанаас хойш нэг жилийн дараа) болон цаашдын менежментийн талаарх зөвлөмж үүнд мөн хамааралтай байх болно.

V. ГОМДОЛ БАРАГДУУЛАХ МЕХАНИЗМ

A. Гомдол барагдуулах механизм (ГБМ)

52. СЗ-ийн баталсан төслийн хөрөнгө оруулалтын нийгэм, байгаль орчин, аюулгүй гүйцэтгэлийн талаарх бүх гомдол гаргагчийн гаргасан асуудал, санал, гомдлыг БНХХААБС-д хүлээн авч, үнэлж, шийдвэрлүүлэх зорилгоор БОНБУ-ний зориулалтаар боловсруулсан байсан төслийн онцлог бүхий Гомдол барагдуулах механизм (ГБМ)-ыг АСХХОХ-ийн СЗЗ-ийн бүрэлдэхүүн хэсэгт тохируулан өөрчилнө. бий болгоно. ГБМ нь (зураг 2) орон нутгийн иргэд болон төслийн барилгын ажилд ажиллаж байгаа ажиллагсдын нийгэм, байгаль орчин, аюулгүй байдлын анхаарах асуудлыг илэрхийлж, шийдвэрлэх хурдан шуурхай, ил тод механизм юм

53. Төсөлд хамрагдаж буй бүх байгууллагууд болон нөлөөлөлд өртөж буй талууд ГБМ-ын тухай болон төслийн талаар гарч буй аливаа санал, гомдлыг СЗ-дад хэрхэн мэдээлэх тухай мэдэж байх ёстой. ТУН-ийн болон СЗ-дын байгаль орчин, нийгмийн асуудлын ажилтнууд нь ГБМ-ыг хэрэгжүүлэх гол зохицуулагчид байх болно. Төслийн бусад бүх холбогдох ажилтнууд ГБМ-ын талаар мэдлэгтэй байж, шаардлагатай тохиолдолд дээрх ажилтнуудыг идэвхтэй дэмжиж тусалдаг байх нь зүйтэй.

54. ТУН-ийн байгаль орчны болон нийгмийн ажилтан нь СЗ-ийн байгаль орчин, нийгмийн ажилтнуудаас ирэх мэдээллийг нэгтгэсэн ГБМ-ын хяналт, баримтжуулалтын нэгдсэн тогтолцоог бий болгож эдгээр ажилтнуудтай өдөр тумын ажлаа уялдуулан зохицуулж ажиллана. УБ дахь СЗ-ийн ажилтнууд нь аймгийн төслийн нэгж дэх ажилтнуудтай уялдаатай ажиллаж, уулзалт зохион байгуулах, шаардлагатай тохиолдолд аймаг, сумын төвийн төслийн талбайд очиж танилцах, төслийн ГБМ-ын нэгдсэн мэдээллийн сантай болох, ГБМ-ын эмхэтгэн хураангуйлсан тайлан бэлтгэж, ТУН-аас АХБ руу явуулах БОХТ-нд тусгуулах үүрэгтэй байна. СЗ тус бүрийн байгаль орчин, нийгмийн ажилтнууд нь батлагдсан төслүүдийн менежерүүд, гүйцэтгэгч компаниуд болон барилгын

хяналтын компаниудад ГБМ-ын журмын талаар зааварчилга өгөх ба шаардлагатай тохиолдолд аймгийн төслийн нэгж дэх хамтран ажиллагсдаас дэмжлэг авна.

55. СЗ-ийн ажилтнууд нь аймгийн төслийн нэгж дэх СЗ-ийн ажилтнуудын дэмжлэгтэйгээр ГБМ-ыг ТУН-тэй хамтарч хэрэгжүүлнэ. Аймгийн төслийн нэгжийн ажилтнууд нь тухайн нэгжийнхээ ГБМ-ын мэдээллийн санг ажиллуулж, мэдээллийг УБ дахь ТУН рүү тогтмол явуулна. ТУН нь УБ хот дахь СЗ-ийн ажилтнуудын оролцоотойгоор жилийн БОХТ бэлтгэж, ГБМ-ын явцын талаар тусгаж, АХБ руу явуулна.

56. Аймаг дахь төслийн нэгжийн СЗ-ийн ажилтнууд нь ГБМ-ын хувьд анх холбоо барих цэг болж ажиллах ба төслийн нийгмийн болон хүрээлэн буй орчинтой холбоотой аливаа гомдол саналыг шийдвэрлэх ажлыг орон нутагт хэрэгжүүлнэ. Аймгийн төвүүд дэх СЗ-ийн ажилтнууд ГБМ-ыг сумдын түвшинд яг ижил байдлаар хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. ГБМ нь жендерийн баримжаатай, соёл уламжлалын хувьд зохистой, бүх оролцогч талуудад хүртээмжтэй бөгөөд аливаа дарамт залхаалтаас ангид, үнэ төлбөргүй, ойлгомжтой, ил тод үйл явцыг ашиглан нөлөөлөлд өртсөн этгээдүүдийн асуудлыг шуурхай шийдвэрлэнэ. ГБМ нь үндэсний хууль эрх зүйн тогтолцоонд хандах эрхэд садаа болохгүй.

57. Батлагдсан хөрөнгө оруулалтын төслийн БОТБҮ-г олон нийтээр хэлэлцүүлэх явцад төслийн нөлөөлөлд өртсөн олон нийтэд ГБМ-ын тухай танилцуулна. Танилцуулгыг СЗ-ийн байгаль орчин, нийгмийн хамгааллын ажилтан гүйцэтгэнэ. Батлагдсан төслийн бүх оролцогч талуудад зориулж ГБМ-ыг нийтэд хүртээмжтэй, нээлттэй болгоно.

58. Гомдол үүссэн тохиолдолд СЗ-ийн ажилтнууд ТУН-ийн оролцоотойгоор уг гомдлыг ГБМ-ын дагуу шийдвэрлэхэд нийцэх эсэхийг тодорхойлно. Төсөлтэй холбогдсон бөгөөд БОНМС-ийн хамрах хүрээнд (т: авлига, луйвар зэрэгт хамааралгүй) байх гомдлыг хүлээж авах бөгөөд үүнд нийцсэн гомдлыг аймаг, сумын төвөөс эхэлж дараах байдлаар гурван үе шаттайгаар шийдвэрлэнэ.

- (i) Эхний шат (7 хоногоос хэтрэхгүй): Барилгын ажлын өмнө эсвэл явцад санал гомдол гарсан бол гомдол гаргагч нь асуудлыг гэрээт гүйцэтгэгч, ТХН-ийн ГБМ-ын ажилтнууд, төсөл хэрэгжүүлэх, хяналт тавихад зөвлөх (ТХХТЗ) эсвэл олон нийтийн төлөөлөгчид хандан тавьж болно. ГБМ-ын талаар төсөлд хамрагдах бүх байгууллагууд мэдэж байх ёстой бөгөөд, аливаа санал гомдлыг ТХН-ийн ГБМ-ын ажилтнуудад нэн даруй мэдээлэх хэрэгтэй. Хэрэв уг асуудал нөлөөлөлд өртсөн иргэн болон гүйцэтгэгчийн хооронд шууд шийдвэрлэгдсэн бол гомдлын дагуу нэмэлт арга хэмжээ авах шаардлагагүй. Гэхдээ энэ тухай аймаг/сумын төв дэх ТХН дээр байх ГБМ-ын бүртгэлд бичиж тэмдэглэнэ.
- (ii) 2-р шат (15 хоногоос хэтрэхгүй): Хэрэв асуудал аймгийн төслийн нэгж болон СЗ-ийн ажилтны түвшинд шийдэгдээгүй бол СЗ, ТУН болон БНХХААБС-ТХН руу БХБЯ, ГЗБГЗЗГ, ХХААХҮЯ оролцож ажиллах Нэг цэгийн үйлчилгээгээр дамжин автоматаар шилжинэ. ТУН, СЗ-ийн нэг цэгийн үйлчилгээ болон ГЗБГЗЗГ эсвэл ХХААХҮЯ-ны аль хамаарах нь 2 долоо хоногийн дотор хариуг өгч, болсон бүх үйл явцын талаар дэлгэрэнгүй тэмдэглэл хөтлөнө.
- (iii) 3-р шат (15 хоногоос хэтрэхгүй): Асуудал шийдэгдээгүй хэвээр байгаа бол ТУН ба Улаанбаатар дахь СЗ нь шийдэлд хүрэх зорилгоор гомдол гаргагчийн зөвшөөрөлтэйгээр БХБЯ болон холбогдох олон нийтийн төлөөллийг оролцуулсан уулзалт зохион байгуулна. Хэрэв асуудлыг огт шийдвэрлэж

чадахгүй бол холбогдох дээд шатны байгууллагад шилжүүлнэ. БХБЯ нь ТУН болон СЗ-ийн Улаанбаатар дах албаны дэмжлэгтэйгээр тухайн үйл явцыг 1-3 хүртэлх аль нэг шатанд байхад нь АХБ-д мэдээлж болох боловч 3-р шатанд хүрсэн тохиолдолд нэн даруй мэдээлэх ёстой.

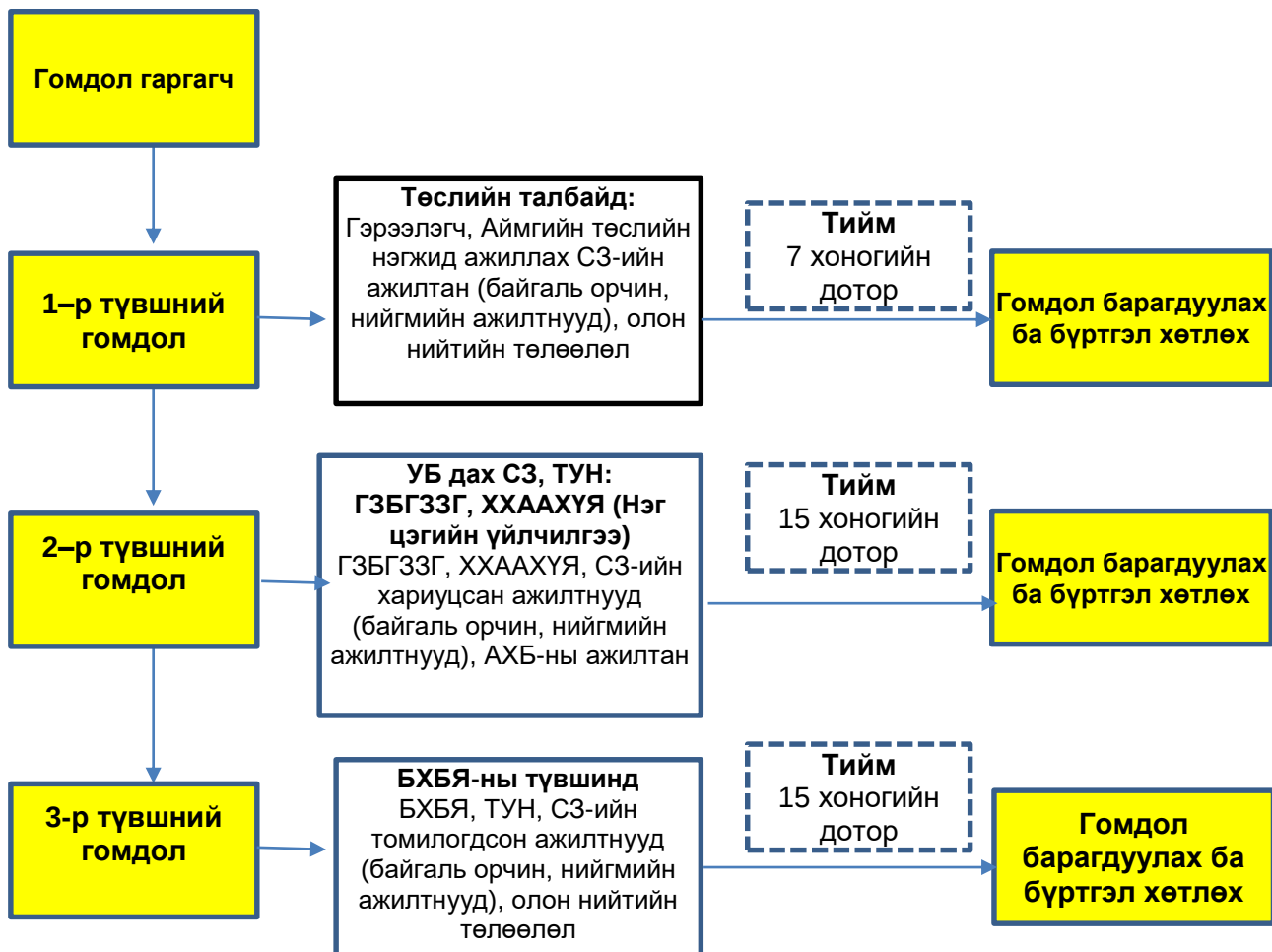
Хэрэв i-iii шатуудад асуудлыг шийдвэрлэж чадаагүй бол АХБ-ны Төслийн тусгайлсан зохицуулалтын алба, Гомдлыг хянах хороо руу шийдвэрлүүлэхээр хандана.

59. *Олон нийт* - Олон нийтэд чиглэсэн мэдээлэл түгээх, сурталчлах өргөн хүрээтэй арга хэмжээ авах замаар гомдол барагдуулах механизмын талаар олон нийтийн дунд ойлголт өгнө. ТУН-ийн байгаль орчин, нийгмийн асуудал хариуцсан ажилтнууд болон олон нийтийн хөгжлийн зөвлөхүүд олон нийтийг хамарсан кампанит ажил зохион байгуулж, ядуу, эмзэг өрхүүдэд гомдол барагдуулах журам, эрх үүргийн талаар мэдээлэл өгч, тэднийг гомдол, саналыг барагдуулж байхын тулд ТУН, СЗ, төсөл хэрэгжүүлэх, хяналт тавих зөвлөхүүдтэй хамтран ажиллана.

60. *Гомдол гаргагч* (ГГ) нь гомдол/санал барагдуулах саналын маягтыг БХБЯ-ны Иргэдэд үйлчлэх нэг цэгийн албанд өгөх, барилгын бүх талбайд байрлуулах төлбөргүй утсаар мэдээлэх, цахим болон энгийн шуудангаар илгээх, бичгээр үйлдэж иргэдэд үйлчлэх төвийн өргөдөл гомдлын системд бүртгүүлэх зэргээр гомдол/саналаа уламжлах олон төрлийн уян хатан боломжоор хангагдана.

61. Барилгын ажлын үе шатанд хүмүүс санал, асуудлуудаа бичгээр хүргүүлэхдээ ашиглах цаг уурын нөлөөнөөс хамгаалагдсан *санал гомдлын хайрцгуудыг* барилгын талбай, нийгмийн үйлчилгээний одоогийн барилга байгууламжууд, багийн байранд байрлуулна. Бүх санал гомдлын хайрцгийг дагалдуулан СЗ-ийн нийгэм, байгаль орчны ажилтнууд, орон нутгийн зохицуулагч, орон нутгийн төсөл хэрэгжүүлэх нэгж болон Улаанбаатар дах ТУН, СЗ-ийн байгаль орчи, нийгмийн ажилтнуудын шинэчилсэн мэдээллийг байлгана. Мөн харилцах үйл явцын нөхцлийг бүрдүүлж, энгийн маягт болон үзэг, бал тавьсан байна.

Зураг 2. Гомдол барагдуулах механизм¹²



БХБЯ – Барилга, хот байгуулалтын яам, ГЗБГЗЗГ – Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар, СЗ – Санхүүгийн зуучлагч

1. Бүртгэл хөтлөх

62. Бүх санал, гомдлын бүрэн баримтжуулалт, үүнд гомдол гаргагчийн нэр, гомдлыг хүлээж авсан өдөр, гомдол гаргагчтай холбоо барих хаяг, асуудалтай байгаа газрын байршил, асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэсэн эсвэл шийдвэрлэх тухай мэдээллийг бүртгэж, хадгална. Аймаг, сумын төслийн нэгж дэхь СЗ-ийн байгаль орчин, нийгмийн асуудал хариуцсан ажилтан ба УБ дахь СЗ-дын хамтран ажиллагчид нь байгаль орчин, нийгмийн хамгааллын талаар гаргасан гомдлыг цаг тухайд нь шийдвэрлэх, энэ талаар ТУН-ийг тогтмол мэдээллээр хангах үүрэг хүлээнэ.

63. Бүртгэгдсэн болон шийдвэрлэгдсэн өргөдөл гомдлын тоо, шийдвэрлэлтийн үр дүнг аймаг дахь төслийн офис болон ТУН – БХБЯ/ГЗБГЗЗГ, ХХААХҮЯ-д дэлгэж мэдээлэхийн

¹² АСХХОХ-ийн I шатлалд зориулан бэлтгэсэн ГБМ-аас авсан.

зэрэгцээ байгууллагуудын цахим хуудсанд байршуулна. Мөн АХБ-нд жил тутам хүргүүлэх БОХТ-нд тусгана.

2. Ээлжит хяналт хийх ба авсан сургамжийг баримтжуулах

64. ТУН (БХБЯ/ГЗБГЗЗГ ба ХХААХҮЯ) нь УБ дахь СЗ-ийн байгаль орчин, нийгмийн ажилтнууд болон аймаг дахь төслийн нэгжийн СЗ-тай хамтран ажиллагсдын нягт дэмжлэгтэйгээр төсөл тус бүрийн хувьд ГБМ-ын үйл ажиллагаа, төслийн талбай тус бүрд хэрхэн хэрэгжүүлж байгааг хянаж, түүний үр дүнгийн талаарх мэдээллээр тэмдэглэл хөтлөх ба үүнийг ТУН-ээс АХБ-д явуулах жилийн БОХТ-нд тусгана. СЗ нь төсөл бүрийн хувьд (i) ГБМ хэрэгтэй байсан эсэх болон түүний шалтгаан, (ii) ГБМ гомдол гарахаас сэргийлэх, тэдгээрийг шийдвэрлэхэд ямар ерөнхий үр нөлөөтөй байгаа талаар онцгой анхаарах нь зүйтэй.

VI. ЧАДАВХИЙГ БЭХЖҮҮЛЭХ БА СУРГАЛТ

65. БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх гурван СЗ-ийн чадавхи, туршлага харилцан адилгүй байгаа бөгөөд ХБ-ХУК нь хамгийн бага туршлагатай. ХБ-ХУК нь дотооддоо байгаль орчин, нийгмийн хамгааллын бодлогоор дэмжигдсэн БОНМС-ийг бий болгох шаардлагатай, түүнийг нь орон тооны хамгаалалтын ажилтнууд хэрэгжүүлдэг байх учиртайг сайн ойлгож байна.

66. Санхүүгийн гурван зуучлагчдад зориулсан БОНМС-ийг боловсруулж, хэрэгжүүлэх сургалтын нэгдсэн хөтөлбөрийг энэхүү системийн талаарх ХУК-ийн ойлголт, туршлагын түвшинд суурилж боловсруулав. Цогц сургалтын хөтөлбөрийн зорилго нь: (i) Хас банк болон Хаан Банкны ажилтнууд БОНМС-ийн зарим хэсгийг нарийвчлан судалж, тодруулснаар өөрсдийн ойлголт, туршлагаа улам сайжруулна, (ii) БНХХААБС-г хэрэгжүүлэх зорилгоор боловсруулсан БОНМС-ийн талаар 3 СЗ-д ижил түвшний танилцуулга, сургалт өгөх болно.

67. БОНМС-ийг хэрэгжүүлэхийн тулд ТУН нь төслийн хэрэгжилтийн 5-8 жилд СЗ ялангуяа ХБ-ХУК-тай хамтран ажиллах болно. Хүснэгт 3-т харуулсан сургалтын хөтөлбөр нь Санхүүгийн зуучлагч бүр төсөл хэрэгжиж эхэлснээс хойш таван жилийн дараа гэхэд (i) БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх, (ii) агробизнесийн салбарт байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийг үнэлэх зарчим, практикийг ойлгох, (iii) байгаль орчин, нийгмийн болзошгүй сөрөг нөлөөллийг багасгах зорилгоор ногоон, карбон багатай агробизнесийн шилдэг туршлагауудыг төслийн шийдэлд тусгах зэрэг үйл ажиллагааг ТУН юм уу АХБ-ны тусламжгүйгээр бие даан хийх чадавхитай болоход чиглэгдэнэ. Ихэнх сургалтыг төслийн эхний хоёр жилд явуулна. Сургалтыг төслийн хэрэгжилтэд хяналт тавих зөвлөхүүдийн багийн (ТХХТЗБ) байгаль орчин, нийгмийн зөвлөхүүд зээлийн хэрэгжилтийн бусад техникийн зөвлөхүүдтэй хамтарч явуулна. (тус бүрийн ажлын удирдамжийг ЗУАГ-аас үзнэ үү).

Хүснэгт 3. БОНМС-ийн сургалтын хөтөлбөр.

Үүнд 3 дахь жилд хийгдсэн БОНМС болон ГБМ-ын дунд хугацааны үнэлгээ орно.

Хамрагдах ажилтнууд	Сургалт	Сургагч	Жил 1	Жил 2	Жил 3	Жил 4	Жил 5	Өртөг (MNT x10,000)
СЗ-дын ажилтнууд (нийгэм, байгаль орчин, санхүүгийн ажилтнууд)	БОНМС-тэй байх, хэрэгжүүлэх	ТХХТЗ Б	Орон тооны	б.ш.	б.ш.	б.ш.	б.ш.	б.ш.
ТУН-ийн ажилтнууд (нийгэм, байгаль орчин, санхүүгийн ажилтнууд), СЗ-дын ажилтнууд	ГБМ-тай байх, хэрэгжүүлэх	ТХХТЗ	Орон тооны	б.ш.	б.ш.	б.ш.	б.ш.	б.ш.
ТУН-ийн ажилтнууд, СЗ-дын ажилтнууд	БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх: Алхам А–F (шалгах, төлөвлөх, ангилах, нөлөөллийн үнэлгээ), өмчийн хөрөнгө оруулалтын гэрээнд хамгааллын тухай оруулах (нөлөөллийг бууруулах, мониторинг, тайлагнах, НХУАТ, ЖУАТ, НШХ, газар ашиглалт)	ТХХТЗ	Орон тооны	Орон тооны	б.ш.	б.ш.	б.ш.	б.ш.
ТУН-ийн ажилтнууд, СЗ-дын ажилтнууд	БОНМС-ийн мониторинг, тайлагнах– ажлын хуудсын мэдээ, СЗ-даас ТУН-д тайлагнах, ТУН-аас АХБ-д тайлагнах	ТХХТЗ	Орон тооны	Хагас жилийн	б.ш.	б.ш.	б.ш.	б.ш.
ТУН-ийн ажилтнууд, СЗ-дын ажилтнууд	ХАА-н бизнесийн салбарт байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийг үнэлэх үйл ажиллагааны танилцуулга	ТХХТЗ	Орон тооны	Улирлын	Хагас жилийн	б.ш.	б.ш.	б.ш.
СЗ-дын ажилтнууд, шаардлага хангасан хөрөнгө оруулагчид	Ногоон, карбон багатай ХАА-н бизнесийг төлөвлөх, турших шилдэг туршлагыг танилцуулах	ТХХТЗ	Орон тооны	Орон тооны	б.ш.	б.ш.	б.ш.	б.ш.
ТУН-ийн ажилтнууд, СЗ-дын ажилтнууд	БОНМС-ийн дунд хугацааны үнэлгээ – явц, сорилт, сургамж	ТХХТЗ	0	0	б.ш.	0	0	Биет дэмжлэг

БОНМС = байгаль орчны ба нийгмийн менежментийн систем, ГБМ = гомдол барагдуулах механизм, СЗ = ХБ-ХУК, Хас банк, Хаан банк, ТХХТЗ – төсөл хэрэгжүүлэх, хяналт тавихад дэмжлэг үзүүлэх байгаль орчин, нийгмийн зөвлөхүүд, ТУН = БХБЯ-ГЗБГЗЗГ ба ХХААХҮЯ, НХУАТ = нийгмийн хөгжлийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, ЖУАТ = жендэрийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, НШХ = нүүлгэн шилжүүлэлтийн хүрээ, б.ш. = баталгаажуулах шаардлагатай.

VII. ТӨСЛИЙН БАТАЛГАА

68. СЗ-даас БОНМС-ийг хэрэгжүүлэх асуудал нь зээл болон төслийг үр дүнтэй, цаг хугацаанд нь хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор зээлийн болон төслийн онцлог бүхий баталгаа гаргах нөхцөл болно. Баталгааны эцсийн хувилбарыг зээлийн болон төслийн эцэслэсэн гэрээнээс үзнэ үү.

ХАВСРАЛТ А. МОНГОЛ УЛСЫН БОНБУ – ИЙН ШААРДЛАГУУД БА АСТБХХОХ-Т ХОЛБОГДОХ ХУУЛИУД.

Монгол улсын БОУ шаардлагууд

69. Монгол улсад Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээ нь “Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль”-ийн (2012) хүрээнд Байгаль орчин, аялал жуулчлалын Яамны (БОАЖЯ)-аар удирдан зохион байгуулагддаг. Бүх төрлийн төсөл хөтөлбөрүүдийн хувьд БОУ нь Ерөнхий үнэлгээ (ЕҮД) – Бүрэн хэмжээний нарийвчилсан үнэлгээ (БОННУ) эсхүл Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөгөөр (БОМТ) үргэлжилдэг анхан шатны шинжилгээний 2 төрлийн түвшинтэй. Ерөнхий үнэлгээг БОАЖЯ хариуцан гүйцэтгэдэг ба уг үнэлгээгээр төслийн цаашдын нөлөөллийн үнэлгээний шаардлагатай түвшинг тодорхойлдог. Нөлөөлөл ихтэй төслүүдийн хувьд ЕҮД нь БОННУ-д дагаж мөрдөх шаардлагуудыг тусгаж өгдөг бол нөлөөлөл багатай төслүүдийн хувьд зөвхөн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг төсөлд зориулж урьдчилан бэлтгэж болно. АСТБХХОХ-тай холбогдол бүхий хуулиудыг Хүснэгт 4-т жагсаан үзүүлэв.

70. БОУ-ний үйл ажиллагааны эхний үе шатанд төсөл хэрэгжүүлэгч нь БОАЖЯ эсхүл орон нутгийн/нийслэлийн Байгаль орчны газарт ЕҮД-г хийлгэх хүсэлт гаргана. Ерөнхий үнэлгээ гаргуулах хүсэлтэд дараахь мэдээллүүдийг бүрдүүлнэ: i) нөлөөлөлд өртөж буй нутаг дэвсгэрийн Байгаль орчны төлөв байдлын судалгааны тайлангийн эх хувь; ii) төслийн нарийвчилсан ажлын зургийг хамруулсан зураг төслийн тодорхойлолт; iii) төслийн Техник-Эдийн засгийн үндэслэл. Дээр дурдсанчлан ЕҮД нь дараахь дүгнэлтүүдийг гаргана:

- (v) төсөл нь байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ (БОННУ) болон БОМТ-г үл гүйцэтгэн хэрэгжиж болно;
- (vi) төсөл нь байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээг (БОННУ) үл гүйцэтгэн зөвхөн БОМТ-нд нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг тусган нөхцөл болзолтойгоор хэрэгжиж болно;
- (vii) төсөл бүрэн хэмжээний БОННУ-г гүйцэтгэхийг шаардах; ба
- (viii) холбогдох хууль эрхзүйн хувьд нийцэлгүй, технологи, тоног төхөөрөмжийн байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөө маш их эсхүл газар зохион байгууллалтын төлөвлөлтөд хамрагдаагүй зэрэг үндэслэлүүдээр төслийг хэрэгжүүлэх боломжгүй.

71. Ерөнхийд нь, Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн (2012) дагуу бага зэргийн нөлөөлөл бүхий төслүүдийн ЕҮД-г тухайн төсөл хэрэгжих орон нутгийн Байгаль орчны газар боловсруулан баталж болно. Дараа нь орон нутгийн Байгаль орчны газар Ерөнхий үнэлгээнд тусгагдсан шаардлагууд буюу БОМТ-г хянаж баталгаажуулдаг. Энэ зарчим нь төслийн байгаль орчны асуудлуудыг илүү хурдан авч үздэг ба байгаль орчны нөлөөллийн хувьд харьцангуй эерэг төслүүдэд ашиглах нь дөхөмтэй.

72. АСТБХХОХ-ийн өмчлөгч нь Барилга хот байгуулалтын Яамны (БХБЯ) оролцоотойгоор ТХ ЕҮ-г гаргуулах хүсэлтийг БОАЖЯ-нд хандана. АСТБХХОХ-ийн нарийн төвөгтэй байдлыг харгалзан үзэж ЕҮД-эд БОННУ гүйцэтгэх шаардлагатай гэж тусгана. Гэхдээ ЕҮ-ний дуусгавар болон БОННУ нь хүлээгдэх ба АСТБХХОХ-ийн нарийвчилсан төлөвлөлт дээр тулгуурлан хийгдэнэ.

73. ЕҮ-ний дүгнэлт нь АХБ-ны Анхан шатны БОНУ болон ХБББ-ийн (2009) ерөнхий шаардлагыг биелүүлэхэд маш тустай юм. Тэр дундаа, ЕҮД гаргуулахад зориулж нутаг дэвсгэрийн байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээ болон мэдээллүүдийг цуглуулдаг. Энэхүү мэдээлэл нь анхан шатны БОНУ болон хавсаргагдах БОМТ-г илүү сайжруулдаг.

Хүснэгт 4. АСТБХХОХ-тэй холбогдол бүхий хууль эрхзүйн баримт бичгүүд

МУ-ын хуулиуд	Холбогдох Бүлэг	Хариуцах Яам / Агентлаг
1. Хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн тухай хууль		Барилга, хот байгуулалтын Яам (БХБЯ)
Нөлөөлөлд өртсөн иргэдтэй бодлого, стратеги, хөтөлбөрийн цар хүрээ, нөлөөллийн талаар олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах.	19	
2. Усны тухай хууль		Байгаль орчин, аялал жуулчлалын Яам (БОАЖЯ)
Усны нөөцийн хамгаалал	22	
Усны нөөцийг бохирдлоос хамгаалал: Хэт их хэмжээгээр бохир ус үүсгэж зайлуулсан, холбогдох стандартын шаардлагыг үл хангасан тохиолдолд аж ахуйн нэгжүүдийн ус ашиглах эрхийг цуцална.	24	
Ус бохирдуулсны төлбөр, усны нөөц ашигласны төлбөрийг Засгийн газар тогтооно	25	
Ус ашиглах гэрээнүүдийг цуцлах нөхцөл	29	
Ус ашиглагчийн үүрэг	30	
Ус ашиглалтын үнэ, тариф	31	
3. Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай хууль		БОАЖЯ
Ус бохирдуулагчийн бүртгэл ба тодорхойлолт	4	
Ус бохирдуулсны төлбөр ноогдуулах зүйл	5	
Ус бохирдуулсны төлбөрөөс чөлөөлөх, хөнгөлөлт үзүүлэх	8	
Төвлөрсөн усан хангамж, ариутгах татуургын сүлжээний үйл ажиллагаа	9	
Ус хангамж, ариутгах татуургын шугам сүлжээний зохицуулах хорооны ажлын даалгавар, бүрэлдэхүүн	9	
Төвлөрсөн усан хангамж, ариутгах татуургын сүлжээг ажиллуулах техникийн үзүүлэлтүүд	11	
Тусгай зөвшөөрөл, лиценз	12	
Гэрээнүүд	13	
Үйлчилгээ үзүүлэгчдийн үүрэг Үйлчилгээ үзүүлэгч нь хууль эрх зүйн үндэслэлгүйгээр хэрэглэгчдийн эрхэнд халдах, техникийн үзүүлэлтүүдэд хандсан хүсэлтэд татгалзах эрхгүй	14	

МУ-ын хуулиуд	Холбогдох Бүлэг	Хариуцах Яам / Агентлаг
Ашиглагчийн эрх үүрэг	15	
Усан хангамж, ариутгах татуургын үйлчилгээг түдгэлзүүлэх нөхцлүүд	16	
Ариутгах татуургын шугамын хамгаалах бүс, бохир усны шугамаас 6 метрийн зайд барилга, байгууламж барихыг хориглоно.	17	
Бохир ус цэвэрлэх байгууламжийн байршилд тавигдах техникийн шаардлагууд	18	
4. Газрын тухай хууль		БОАЖЯ ба БХБЯ
Газрын эрх шилжүүлэх	39	
Газар түрээслэгч нь газар эзэмших гэрчилгээний хугацаа дууссаны дараа газрыг чөлөөлнө	41	
Нийтийн эзэмшлийн газар өмчлөгч газрын түрээсийн гэрээг хугацаанаас өмнө цуцлахад нөхөн төлбөр төлнө	43	
Тусгай хэрэгцээ болон нийтийн хэрэгцээнд газрыг ашиглах	46	
Гуравдагч этгээдийн газрыг түр болон транзит зорилгоор ашиглах	48	
Газрыг зүй зохистой ашиглахад тавигдах шаардлага	50	
Газар ашиглалтын нийгмийн эрүүл мэндийн шаардлага	51	
Хот суурины газрын зохистой ашиглалт, хамгаалалт	56	
Газарт учруулсан хохирлын нөхөн төлбөр	61	
5. Хот суурин газрыг дахин хөгжүүлэх тухай хууль		БХБЯ
Хот суурин газрын дахин төлөвлөлт нь Хот төлөвлөлтийн тухай хуулийн 4.1-д заасан шаардлага, зарчимд нийцсэн байна. Оршин суугчдын эрх ашгийг төлөөлөх нь нэн тэргүүний асуудал юм.	5	
Дахин төлөвлөлтийн үйл ажиллагааны төрөлд 12.1.3 гэр хорооллын газрын дахин төлөвлөлтийг хамруулна	12	
Гэр хорооллын дахин төлөвлөлтийн талаар	17	
Хөгжүүлэгчдийн эрх, үүрэг	23	
Газар өмчлөгч, хөгжүүлэгч, холбогдох засаг захиргааны нэгжийн Засаг дарга нарын хооронд гурван талт гэрээ байгуулна	24	
Газар ашиглах эрх хөгжүүлэгчид гурван талт гэрээний нөхцөл, болзлын дагуу шилжинэ	25	
6. Газар өмчлөлийн тухай хууль		БХБЯ
Газар өмчлөгчийн эрх, үүрэг	27	
Газар өмчлөгчийн эрхийг цуцлах	31	
Газрын эрхийг тусгай хэрэгцээнд эргүүлэн шилжүүлж авах	32	
	33	

МУ-ын хуулиуд	Холбогдох Бүлэг	Хариуцах Яам / Агентлаг
Сервитутын нөхцөл		
Газрыг хураах	35	
Нүүлгэн шилжүүлэх нөхцөл	37	
7. Газрын төлбөрийн тухай хууль		БХБЯ
Газар ашигласны төлбөрийг тодорхойлох	3	
Газрын төлбөр ноогдуулах зүйлс	4	
Газрын төлбөрөөс чөлөөлөлт	8	
Газрын хураамж төлөгчийн үүрэг, хариуцлага	12	
8. Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль		БОАЖЯ
Байгаль орчныг хамгаалах талаар иргэний эрх, үүрэг	4	
Байгалийн баялгийг өмчлөх, хамгаалах	6	
Байгаль орчныг бохирдлоос хамгаалах	21	
Аж ахуйн нэгж, байгууллагын эрх, үүрэг	31	
Байгаль орчинд учруулсан хохирлын нөхөн төлбөр	49, 57	
9. Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай хууль		БОАЖЯ
Хөрс хамгаалах арга хэмжээ	6	
Хөрсөнд учруулсан хохирлын нөхөн төлбөр	9	
10. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль		БОАЖЯ
БОННУ	8	
Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө (БОМТ)	9	
Хөтөлбөр, төсөл хэрэгжүүлэгчийн үүрэг	14	
Үнэлгээ хийх эрх бүхий аж ахуйн нэгжийн эрх, үүрэг	15	
Санхүүгийн байгууллагууд байгаль орчин, хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөтэй төслийг дэмжихээс татгалзана	17	
БОНУ-ний олон нийтийн хэлэлцүүлгийн үйл явц	18	
БОНБУ, БОМТ-ийн шаардлагыг хангаагүйгээс учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх	20	
11. Агаарын тухай хууль		БОАЖЯ
Хувь хүн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эрх, үүрэг	9	
Агаарын чанарын мэдээлэл	12	
Агаарын бохирдлыг бууруулах зарчим, арга хэмжээ	13	
Агаарын чанарыг сайжруулах бүс	15	

МУ-ын хуулиуд	Холбогдох Бүлэг	Хариуцах Яам / Агентлаг
Агаарын чанарыг сайжруулах бүсэд явуулахыг хориглосон үйл ажиллагааны жагсаалт	16	
Агаарт бохирдуулах бодис гаргах	20	
Барилга байгууламж барих, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэхэд агаар хамгаалах талаар тавигдах шаардлага	21	
12. Агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай хууль		БОАЖЯ
Агаар бохирдуулагчдыг бүртгэх	4	
Агаарын бохирдлын төлбөр ноогдуулах физик хүчин зүйлс	6	
Төлбөр	7	
Төлбөрөөс чөлөөлөх, хөнгөлөлт үзүүлэх	8	
13. Барилгын тухай хууль		БХБЯ
Барилга барих зөвшөөрөл	7	
Зураг төсөл, барилгын материал, газар шорооны ажилд тавигдах техникийн шаардлага	11,12, 13	
Барилга байгууламж барих газарт тавигдах шаардлага	16	
Иргэний хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжийн дагуу сервитут	17	
Барилгын төслийг захиалагч нь зохиогчийн урьдчилсан зөвшөөрөлгүйгээр анхны загварыг өөрчлөх эрхгүй	37	
14. Амьтны тухай хууль		БОАЖЯ
Амьтны аймгийг хамгаалах	6	
Амьтны аймагт учруулсан хохирлын нөхөн төлбөр	37	
15. Ургамал хамгааллын тухай хууль		БОАЖЯ
Ургамлыг хамгаалах талаар хувь хүн, байгууллагын үүрэг	13	
Ургамлын хорио цээр	14	
16. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль		Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны Яам (БСШУЯ)
Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сан	21	
Түүхэн дурсгалт газруудад уул уурхай, газар тариалан, дэд бүтцийг барихтай холбоотой аливаа үйл ажиллагааг хориглоно.	38	
17. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль		Хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын Яам

МУ-ын хуулиуд	Холбогдох Бүлэг	Хариуцах Яам / Агентлаг
		(ХХНЯ) ба Эрүүл мэндийн Яам (ЭМЯ)
Барилга ба үйлдвэрлэлийн талбайн хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагааны шаардлага	7	
Ажлын багаж хэрэгсэл, багаж хэрэгслийн аюулгүй байдлын шаардлага	9	
Галын аюулгүй байдлын шаардлага	13	
Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, нийгмийн эрүүл мэндийн талаар ажил олгогчийн үүрэг	28	
Үйлдвэрлэлийн осол, ажилтны гэмтлийн үед авах хариу арга хэмжээ	29	
Төрийн нийцлийн хяналт, шалгалт	33	
18. Галын аюулгүй байдлын тухай хууль		Онцгой байдлын ерөнхий газар (НEMA)
Галын аюулгүй байдлын талаархи хувь хүний эрх, үүрэг	16	
Галын аюулгүй байдлын ерөнхий шаардлага	19	
Галын хяналтын төхөөрөмжид тавигдах техникийн шаардлага	23	
19. Хог хаягдлын тухай хууль, 2016		БОАЖЯ
Хатуу хог хаягдлын талаар иргэн, аж ахуйн нэгжийн нийтлэг эрх, үүрэг	9	
Хатуу хог хаягдлын зайлуулалт	11	
Хатуу хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх	12	
20. Хорт болон аюултай химийн бодисын тухай хууль		БОАЖЯ
Химийн хорт болон аюултай бодистой харьцах үндсэн шаардлага	13	
Эрсдлийн үнэлгээ	17	
21. Эрүүл ахуйн тухай хууль		ЭМЯ
Байгаль орчинд тавигдах эрүүл ахуйн шаардлага	4	
Хот төлөвлөлт, барилгын ажилд тавигдах эрүүл ахуйн шаардлага	5	
Ажлын байранд тавигдах эрүүл ахуйн шаардлага	6	

Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын холбогдох конвенцууд

Олон улсын конвенци / Протокол	Нэгдэн орсон	Хариуцах Яам, Агентлаг
Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай НҮБ-ын ерөнхий конвенц	1993 (б)	БОАЖЯ
Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай Ерөнхий конвенцийн Киотогийн протокол	1999 (э)	БОАЖЯ
Биологийн төрөл зүйлийн тухай конвенц	1993 (б)	БОАЖЯ
Олон улсын ач холбогдол бүхий ус намгархаг, ялангуяа усны шувуу олноор амьдардаг орчны тухай Рамсарийн конвенц		
Озоны үе давхаргыг хамгаалах тухай Венийн конвенц	1996 (э)	БОАЖЯ
Озоны үе давхаргад сөрөг нөлөө үзүүлэх бодисын тухай Монреалийн протокол	1996 (э)	БОАЖЯ
Зэрлэг амьтдын ба ургамлын аймгийн ховордсон зүйлийг олон улсын хэмжээнд худалдаалах тухай конвенц	1996 (э)	БОАЖЯ
Удаан задардаг органик бохирдуулагчдын тухай Стокгольмын конвенци	2004 (б)	БОАЖЯ, Гадаад хэргийн Яам (ГХЯ)

(э) элссэн; (х) хүчин төгөлдөр болох; (б) соёрхон баталсан.

ХАВСРАЛТ В: АХБ-НЫ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ ХИЙХЭД ХОРИОТОЙ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНУД

АХБ-ны хөрөнгийг дараахь үйл ажиллагаанд ашиглахыг хатуу хориглоно (АХБ-ны Аюулгүй байдлын бодлогын мэдэгдэл, 2009).

1. Хор хөнөөлтэй буюу мөлжлөгийн хэлбэртэй албадан хөдөлмөр¹³ болон хүүхдийн хөдөлмөр¹⁴ бүхий үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаа
2. Хүлээн авагч улсын хууль тогтоомж, олон улсын конвенц, хэлэлцээрийн дагуу хууль бус гэж үзсэн аливаа бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэл, худалдаа, үйл ажиллагаа болон олон улсын үе шаттай хориг бүхий зүйлс: (а) эм¹⁵, пестицид, гербицид¹⁶, (б) озон задлах бодис¹⁷, (в) полихлорт бифенил¹⁸ болон бусад аюултай химийн бодисууд¹⁹; г) Зэрлэг амьтан, ургамлын ховордсон төрөл зүйлийн олон улсын худалдааны тухай конвенцоор зохицуулагдсан зэрлэг ан амьтны гаралтай бүтээгдэхүүн²⁰, д) хаягдал эсвэл хаягдал бүтээгдэхүүний хил дамнасан худалдаа²¹
3. Зэвсэг, зэвсэглэл, түүнчлэн зэвсэгт хүчний материал үйлдвэрлэл, худалдаа.
4. Пиво, дарснаас бусад согтууруулах ундаа үйлдвэрлэл, худалдаа.²²
5. Тамхи үйлдвэрлэл, худалдаа.
6. Мөрийтэй тоглоом, казино, түүнтэй адилтгах байгууламж
7. Цөмийн реактор ба тэдгээрийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг оролцуулсан цацраг идэвхт материалын үйлдвэрлэл, худалдаа,²³
8. Хүчилгүй асбестын утас үйлдвэрлэл, худалдаа, ашиглалт. ТАЙЛБАР: асбест ашиглалтын хувьд төслийн тусгай баталгаажуулалтыг (БОНУС Бүлэг VII) үзнэ үү ²⁴
9. Арилжааны зорилгоор мод бэлтгэх үйл ажиллагаа эсвэл халуун орны чийглэг анхдагч ой эсвэл хөгширсөн ойг ашиглах мод бэлтгэх төхөөрөмж худалдан авалт
10. Тэнгисийн хөвөгч торон загасчлал, нарийн тороор загас барих, их хэмжээгээр барихад эмзэг болон хамгаалагдсан зүйлийн загасчлал болон далайн биологийн олон янз байдал, амьдрах орчинд хор хөнөөл учруулах далайн ба далайн эрэг дээр загасчлах арга хэмжээ,

¹³ Бүх ажил үйлчилгээ сайн дураар хийгдээгүй, ө.х. торгууль, хүч хэрэглэн хорьж буй хүмүүсээс татан оруулсан

¹⁴ Улсын хөдөлмөрийн насны доод хэмжээнээс доогуур нас нь хүлээн зөвшөөрөгдсөн, эсвэл Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын "Хөдөлмөрийн насны доод конвенц" №138-ийн заалтыг зөрчсөн (www.ilo.org).

¹⁵ Үе шаттайгаар татгалзах, хориг тавьсан эмийн бүтээгдэхүүний жагсаалтыг <http://www.who.int> дээрээс авна уу.

¹⁶ Үе шаттайгаар татгалзах эсвэл хориглосон пестицид ба гербицидийн жагсаалтыг <http://www.pic.int> дээрээс авна уу.

¹⁷ Стратосферийн озонтой урвалд орж задлан озоны цоорхой үүсгэдэг химийн бодисын жагсаалт нь тэдгээрээс үе шаттайгаар татгалзах хугацааны хамт Монреалын протоколд тусгагдсан. Мэдээллийг <http://www.unep.org/ozone/montreal.shtml>. дээрээс авна уу.

¹⁸ Маш хортой химийн бодисын бүлэг. 1950-1985 он хооронд үйлдвэрлэгдсэн тосон дүүргэлт бүхий цахилгаан трансформаторууд, конденсаторууд болон хувирах төхөөрөмжүүдээс үүсч болно.

¹⁹ Аюултай химийн бодисын жагсаалтыг <http://www.pic.int>. дээрээс авна уу.

²⁰ Жагсаалтыг <http://www.cites.org>. дээрээс авна уу

²¹ Базелийн конвенцид заасны дагуу; <http://www.basel.int>. үзнэ үү

²² Эдгээр үйл ажиллагаанд "бодит оролцоогүй" төслийн ивээн тэтгэгчид хамаарахгүй, ө.х. тус үйл ажиллагаа нь төслийн ивээн тэтгэгчийн үндсэн үйл ажиллагаатай туслах хэлбэрээр байдаг.

²³ АХБ цацраг идэвхт эх үүсвэр нь их биш ба зохист хамгаалалт хийгдсэн гэж үздэг аливаа эмнэлгийн хэрэгсэл, чанарын (хэмжилт) хяналтын хэрэгсэл болон багаж хэрэгслийг худалдан авахад хамаарахгүй.

²⁴ Асбестыг 20%-иас бага хэмжээгээр агуулсан холбогдсон асбестцементэн бүрхүүлийг худалдан авах, ашиглахад хамаарахгүй.

ХАВСРАЛТ С. ТӨСЛИЙН АНГИЛАЛ БОЛОН СКРИНИНГ ХИЙХ АЖЛЫН ХҮСНЭГТ

Энэхүү ажлын хүснэгт нь таван ажлын хуудсаас бүрдэнэ. Ажлын хуудсыг ТН-ийн ажилтан мэргэшсэн хөрөнгө оруулагчтай шууд зөвлөлдөх зарчмаар бөглөнө.

Ажлын дэвтрийг ТН-ийн ажилтан судалгааны талбайн үнэлгээ хийх болон өргөдөл гаргагчтай хэлэлцүүлэг хийх зорилгоор хэвлэж бэлтгэнэ. Бөглөгдсөн ажлын дэвтэр нь хөрөнгийн хөрөнгө оруулалтын өргөдөл тус бүрийн тэмдэглэлд зориулагдан ТН-ид хадгалагдана.

Санал болгож буй төсөл бүрийг тусдаа ажлын дэвтэрт тэмдэглэнэ. Доорх мэдээллийг бөглөнө үү.

ТН-ийн нэр	
Төслийн нэр (байгууллагын нэр)	
Хувьцаат хөрөнгө оруулалтын өргөдөл гаргагчийн нэр	
Өргөдөл гаргагчийн нэр (өргөдөл гаргагчийн хувьд "дээр дурдсан" гэж бичих)	
Санал болгож буй төслийн талаархи мэдээлэл	
Санал болгож буй төслийн болон үндсэн үйл ажиллагааны хураангуй	
Сум	
Аймаг	
Багийн нэр (хэрэв боломжтой бол)	
Талбайд зочилсон огноо	
Үнэлэгчийн нэр	
Газарзүйн координатууд (хэрэв боломжтой бол)	
Бэлчээр ашиглагч бүлгийн нэр (хэрэв боломжтой бол)	
Малчдын нөхөрлөлийн нэр (хэрэв боломжтой бол)	
Төслийн талаархи тэмдэглэл:	

АЖЛЫН ХУУДАС 1: Түргэвчилсэн байгаль орчны үнэлгээний шалгах хуудас

1. Бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхгүй гэж тооцоолон Эхний асуултанд ("Энэ тохиолдох уу?") хариулна уу. Гол сөрөг нөлөөллийг тодорхойлох зорилготой.
2. Хэрэв хариулт нь "Тийм" бол дараагийн хоёр баганыг бөглөнө үү, "энэ нь эргэлт буцалтгүй юу?" "үүнийг бууруулж болох уу?"
3. Хэрэв хариулт нь "Үгүй" бол эцсийн баганад "С" гэж тавина уу.
4. Эхний гурван баганыг ("энэ нь тохиолдох уу?", "Эргэлт буцалтгүй юу?", "Үүнийг бууруулж болох уу?") өргөдөл гаргагчтай хийсэн хэлэлцүүлэг, талбайн үзлэгээр бөглөнө.
5. Эцсийн баганад байгаль орчны нөлөөллийн хувьд АХБ-ны "А", "В", "С" ангиллыг харуулна. Тэдгээрийг доор тодорхойлов. Эдгээр тодорхойлолтуудыг ашиглан ангилалыг шийднэ.

Ангилал А. Төсөл нь байгаль орчинд үлэмж их, нөхөн сэргэдэггүй, олон хэлбэрт буюу урьд өмнө бүртгэгдэж байгаагүй сөрөг нөлөө үзүүлэхүйц. Сөрөг нөлөөлөл нь төслийн талбайн хилийн гадна үүсэх боломжтой. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг (БОМТ) багтаасан байгаль орчинд нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээг (БОННУ) шаардана. Жишээлбэл: намгархаг газрыг өөрчлөлт; тусгай хамгаалалттай газар нутагт эсвэл түүний ойр орчим дахь төслийн үйл ажиллагаа; усны нөөцийн их хэмжээгээр бохирдуулалт.

Ангилал В. Байгаль орчинд учирч болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд нь тухайн газар нутгийн онцлогоос хамаарах бөгөөд цөөн хэсэг нь нөхөн сэргэдэггүй. Ихэнхи тохиолдолд бууруулах арга хэмжээг боловсруулах нь А ангилаллын төслийг бодвол илүү хялбар байна. Анхан шатны БОНУ (IEE) болон БОМТ-г боловсруулахыг шаардана. Жишээлбэл: ижил төрлийн ургац авахад ашиглаж байсан газарт газар тариалан эрхлэх, усны нөөцөд үзүүлэх ачааллыг нэмэгдүүлэхэд үл хүргэх аж ахуйг эрхлэх.

Ангилал С. Төсөл нь байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй эсхүл бага зэргийн нөлөөлөл үзүүлэхүйц. БОННУ болон БОМТ шаардахгүй. Байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөөг хянах хэрэгтэй. Жишээлбэл: Жижиг оффисын барилга, санхүүжилт, сургалт, төлөвлөлтийн үйл ажиллагаа.

Скрининг ба нөлөөллийн асуултууд	Энэ тохиолдох уу? Т/Ү	Хэрэв ТИЙМ бол		АХБ ангилал
		Энэ нөлөөлөл буцалтгүй юу? Т/Ү	Үүнийг бууруулж болох уу?	
Төслийн нутаг дэвсгэр				
(i) соёлын өвийн дурсгалт газар, (ii) тусгай хамгаалалттай газар нутаг, (iii) намгархаг газар, (iv) биологийн олон янз байдлыг хамгаалах тусгай бүсийн ойролцоо төсөл хэрэгжих үү?				
Төслийн нутаг дэвсгэр үер, ган, шуурга, хөрсний нуруулт гэх мэт цаг эрс тэс агаартай холбоотой уур амьсгалын нөхцөлд өртөхүйц үү?				
Гол сөрөг нөлөөллүүд				
Төсөл ... нөлөөлөл үүсгэх үү				
• түүх / соёлын нутаг дэвсгэр, соёлын биет нөөцөд хохирол учруулах уу?				
• Экологийн аюулгүй байдлыг алдагдуулах уу				
• (ж.нь эмзэг ба хамгаалалттай газар нутаг)?				

Скрининг ба нөлөөллийн асуултууд	Энэ тохиолдох уу? Т/У	Хэрэв ТИЙМ бол		АХБ ангилал
		Энэ нөлөөлөл буцалтгүй юу? Т/У	Үүнийг бууруулж болох уу?	
• Барилгын талбар дахь хөрсний элэгдлийн нөлөөнд өртөж гольдролд седимент хуримтлагдсанаар гадаргын усны горим, гольдролыг өөрчлөх үү?				
• Ажилчдын кемпийн ахуйн хаягдал болон барилгын ажилд ашиглах химийн бодис, лаг шаврын нөлөөгөөр гадаргын усны чанарын доройтол явагдах уу?				
• Төслийн барилга, ашиглалтын үйл ажиллагаанаас агарын бохирдол нэмэгдэх үү?				
• Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын үйл ажиллагаанаас дуу чимээ, доргилт үүсэх үү?				
• Хатуу болон/ аюултай хог хаягдал үүсэх үү?				
• Химийн бодис ашиглах уу?				
• Төслийн барилга угсралт, ашиглалтын үйл ажиллагаанаас хаягдал бохир ус үүсэх үү?				
Газар төлөвлөлт, газар шорооны ажил, барилгын ажлын үед шаардлагатай бол хийгдэнэ:				
• Барилгын тоос ба элэгдэл				
• нутгийн биологийн төрөл зүйлийн бичил амьдрах орчин алдагдах				
• суваг шуудууг өөрчлөх				
Усжуулалтын шинэ систем, түүний дотор худаг, суваг, хоолойг шинэчлэхэд. Хуваарьт услалтын системийг суурилуулах нь дараахь нөлөөллийг үүсгэнэ:				
• Нутгийн усны нөөцийн тогтворгүй ашиглалт				
• Ус ашиглалтын маргаан				
• Хязгаарлагдмал усны нөөцөд хуримтлагдах нөлөөлөл				
• Пестицид, бордооны ашиглалтаас үүсч болзошгүй нөлөөлөл				
Малын хашаа болон бусад мал аж ахуйн бүтцийг бий болгоход дараахь асуудал үүснэ:				
• Байршил (суурьшлын бүс/ уст цэгүүдэд хэт ойр)				
• Барилга угсралтын нөлөөлөл – дуу чимээ, тоос				
• Ашиглалтын нөлөөлөл – шуугиан, үнэр				
Машин, хүлэмж, насос, агааржуулалтад шаардагдах цахилгааны хэрэглээнд дараахь асуудлыг үүсгэнэ:				

Скрининг ба нөлөөллийн асуултууд	Энэ тохиолдох уу? Т/У	Хэрэв ТИЙМ бол		АХБ ангилал
		Энэ нөлөөлөл буцалтгүй юу? Т/У	Үүнийг бууруулж болох уу?	
- Цахилгаан эрчим хүчний ашиглалтаас үүсэх хүлэмжийн хийн ялгарал - Орон нутгийн цахилгаан үүсгүүрээс ялгарч буй хорт утаа, хүлэмжийн хийн ялгаруулалт				
Талбай дээрхи ус хангамж, ундны усны худаг байгуулахад дараахь нөлөөлөл үүсгэнэ:				
- Нутгийн усны нөөцийн тогтворгүй ашиглалт - Ус ашиглалтын маргаан - Хязгаарлагдмал усны нөөцөд хуримтлагдах нөлөөлөл				
Үр, суулгац, бордоо, химийн бодис, материалыг хадгалах, тээвэрлэх, харьцахад дараахь нөлөөлөл үүснэ:				
- химийн бодис, бордоог хэрэглэхдээ болгоомжтой удирдахгүй- хөрс, усан дахь хэмжээ нэмэгдэнэ - Материалтай харьцах, хадгалах, тээвэрлэлтээс дуу чимээ, тоос, бохиролд үүснэ - Хуванцар материалын үртэс, нунтаг хөрс, усанд их хэмжээгээр үлдэнэ - газар тариалангийн төрөлжилт болон бие даасан өрхийн талбай алдагдах				
Байгууламжийн нэг хэсэг болгон бий болгосон цуглуулах, цэвэрлэх, устгах / дахин ашиглах үйл явцад дараахь нөлөөлөл үүсгэнэ:				
газар болон гол мөрөн бохир ус, аюултай хог хаягдлын зайлуулалтаас бохирдоно				

Байгаль орчны ангиллын талаархи ерөнхий дүгнэлт (нэгийг дугуйлна уу):

А

В

С

Дүгнэлт хийх шалтгаан:

Тэмдэглэл

А Уур амьсгалын эрсдлийн урьдчилсан үзлэгийн шалгах хуудас

Улс/Төслийн нэр:

Салбар:

Дэд салбар:

Хэлтэс / хэлтэс:

Хяналтын асуултууд		Оноо	Тэмдэглэл ²⁵
Төслийн байршил, зураг төсөл	Төсөл (эсвэл түүний бүрэлдэхүүн хэсэг) -ийг байрлуулах/чиглэл зохион байгуулахад үер, ган, шороон шуурга, хөрсний нуралт зэрэг цаг агаарын эрс тэс уур амьсгалтай цаг уурын нөхцөл нөлөөлөх үү?		
	Төслийн зураг төсөлд (жишээ нь, гүүрний цэвэрлэгээ) дурын ус цаг уурын үзүүлэлтүүдийг (жишээ нь, далайн түвшин, голын хамгийн их урсац, усны аюулгүй түвшин, салхины хамгийн их хурд гэх мэт) авч үзэх шаардлагатай юу		
Материал ба засвар үйлчилгээ	Цаг агаар, өнөөгийн болон болон ирээдүйн цаг уурын нөхцөл байдал нь (жишээ нь: чийгшлийн түвшин, зуны халуун өдрүүд ба хүйтэн өвлийн өдрүүдийн хоорондох температурын ялгаа, салхи, чийгшил, ус цаг уурын үзүүлэлтүүд) төслийн үр дүнгийн ашиглалтын хугацаа дуусахаас илүү оролтын өгөгдлийн сонголт хийхэд нөлөөлөх үү? төслийн үр дүн ашиглалтын хугацааны түршид орц сонгоход нөлөөлөх үү (жишээлбэл: барилгын материал)?		

²⁵ Хэрэв боломжтой бол төслийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн уур амьсгалын нөхцөлд мэдрэг байдал буюу дэд бүтцийн бүрэлдэхүүний зураг төслийн стандартад уур амьсгалын үзүүлэлэлтүүд хэрхэн тусгагдсан, уур амьсгалын гол үзүүлэлтүүд болон өндөржилтийн өөрчлөлт төслийн талбайн сонголт болон чиглэлийг сонгоход хэрхэн нөлөөлж болзошгүй талаар, барилгын материалын сонголт ба/гүйцэтгэх хуваарь, гүйцэтгэлийн болон/засвар үйлчилгээний зардал, төслийн үр дүнгийн хуваарь гаргах талаар тус тус дэлгэрэнгүй мэдээллийг өгөх

	Цаг агаар, өнөөгийн болон хэтийн цаг уурын нөхцөл байдал, түүнчлэн холбогдох эрс тэс үзэгдлүүд төслийн үр дүнгийн засвар үйлчилгээ (хуваарь, зардал) -д нөлөөлөх үү?		
Төслийн үр дүнгийн гүйцэтгэл	Цаг агаар/цаг уурын нөхцөл байдал, үүнтэй холбоотой эрс тэс үзэгдэлүүд нь төслийн (жишээ нь, усан цахилгаан үүсгүүрийн байгууламжийн хувьд) үр дүнгийн гүйцэтгэлд (жишээ нь, жилийн ЦЭХ-ний үйлдвэрлэл) ашиглалтын бүх хугацааны туршид нөлөөлөх үү?		

Хариултууд болон харгалзах онооны сонголтыг доор харуулав

Хариулт	Оноо
Тохиолдохгүй	0
Тохиолдож болзошгүй	1
Тохиолдоно	2

Хариултуудад 0 оноо оноогдсон бол бага эрсдэлтэй төсөл гэж үзнэ. Хэрэв бүх хариултуудын нэмж үзэхэд 1-4 оноо хүрч байгаа ба нэг ч хариултад 2 оноо оноогоогүй бол төслийн дунд зэргийн эрсдэлтэй гэж үзнэ. Ерөнхий оноо (бүх хариултад 1 оноо оноосон) болон түүнээс дээш эсвэл дурын нэг хариултад 2 оноо оноогдсон бол төслийг өндөр эрсдэлтэй гэж үзнэ.

Анхан шатны хяналтын үр дүнгүүд (Бага, Дунд, Өндөр): _____

Бусад санал: _____

Бэлтгэсэн: _____

Салбарын тусгай ТХ (Түргэчилсэн хяналтын) шалгах хуудас

Дараах салбаруудад АХБ-ны вэбсайтаас татаж авах боломжтой тодорхой ТХ шалгах хуудсууд байдаг. Салбарын ТХШ хуудсууд нь тусгайлан ялгасан гэхээсээ илүү орчны хүлээн авагчаар ялгаатай байдаг бөгөөд салбарын хүрээлэн буй орчинд үзүүлж болзошгүй нөлөөллийн янз бүрийн хэлбэрийг үзүүлсэн байдаг:

1. Ерөнхий
2. Хот байгуулалтын
3. Боомт ба зогсоол
4. Зам ба Шулуун зам
5. Ариун цэврийн байгууламж
6. Хатуу хог хаягдлын удирдлага
7. Ус хангамж
8. Барилга

Ажлын хүснэгт 2 – 4: Газар чөлөөлөлт, Нүүлгэн шилжүүлэлт, Газар ашиглалт, Үндэстний цөөнх

Санал болгож буй төсөл нь газрын бодит өөрчлөлт эсвэл газар ашиглагчдын эрхийн өөрчлөлт хийх төсөлд хамаарах уу (жишээ нь, бүлэг доторх газрын зохицуулалт эсвэл шинэ RUA гэрээг оруулан газар ашиглалтын албан ёсны эрхийг гуравдагч этгээдэд шилжүүлэх багтаасан уу?) Хэрэв үгүй бол ажлын хүснэгт 4,5-ыг алгасна, хэрэв тийм бол ажлын хуудас 2, 3 болон 4-тэй ажиллана.

Тийм ☐ Үгүй ☐

Ашиглагдаж буй газрын өмчлөлийн хэлбэр, газар ашиглах эрхийн өнөөгийн байдал ямар байна вэ?

- 1) **Өмчлөл:** төрийн өмчит аж ахуй ☐; хамтын газар ☐
 2) **Эзэмшигчийн эрх:** аж ахуйн нэгж ☐; нөхөрлөл ☐; баг/бүлэг ☐; эсвэл өрх ☐

Газар өмчлөл ба газар ашиглах эрхийн талаархи нэмэлт тэмдэглэл.

Ажлын хүснэгт 2: Газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэх шалгах хуудас

Өмнө олж авсан эсвэл одоо байгаа байгууламжуудаас албадан нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой асуудлууд

Албадлагын асуудлууд	Тийм*	Хэрэв тийм бол, мэдээлэл оруулна уу	Үгүй
Өнгөрсөн газар чөлөөлөлттэй холбоотойгоор албадан нүүлгэн шилжүүлэх асуудал байна уу?			
Одоо байгаа байгууламжуудаас албадан нүүлгэн шилжүүлэх асуудал байна уу?			

* Хэрэв тийм гэж үзвэл төслийн өргөдөлд татгалзах ёстой, өөрөөр хэлбэл, газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой асуудал шийдэгдээгүй тохиолдолд хууль эрхзүйн асуудал, төсөлд эрсдэл үүсгэх тул татгалзана.

Төлөвлөж буй төслийн хөрөнгө оруулалтаар шинээр газар чөлөөлөх

Албадан нүүлгэлтийн болзошгүй үр	Тийм	Хэрэв тийм бол, өртөх хүмүүс, өрхийн тоог оруулна уу	Үгүй
----------------------------------	------	--	------

дагаврууд			
Төслийн хэрэгцээнд газар чөлөөлөх шаардлагатай юу? *			
Төслийн (жишээ нь, өргөтгөсөн зам, шинэ тэжээлийн ферм, эсвэл парк) үр дүнд газар ашиглалтад өөрчлөлт орохтой холбоотойгоор газар ашиглах эрхээ алдах уу?			
Газар чөлөөлөх, барилгын ажлын улмаас иргэдийг орон байраа алдахад хүргэх орон сууцны байшинг нураах ажил хийгдэх үү?			
Хүмүүсийн амьжиргаа, бизнесийн үйл ажиллагаа, орон сууц, эд хөрөнгөд нөлөөлөх газрыг түр хугацаанд эзэмшиж ашиглах уу?			
Үр тариа, мод, булш, үндсэн хөрөнгийн алдагдал гарах уу?			
Хүмүүс байгалийн нөөц, нийтийн аж ахуйн байгууламж, үйлчилгээг хүртэх эрхээ алдах уу?			
Хэрэв газар ашиглалт өөрчлөгдвөл нийгэм, эдийн засгийн үйл ажиллагаанд сөрөг нөлөө үзүүлэх үү?			
Нийтийн эзэмшлийн газар эсвэл улсын эзэмшилд байгаа газрын нөөцийг ашиглах эрх хязгаарлагдах уу?			

* Орон нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөтэй (ялангуяа хот байгуулалтын хөгжлийн төлөвлөгөө) холбогдуулсан газар чөлөөлөлт явагдах эсэхийг шалгана уу.

Албадан нүүлгэн шилжүүлэх ангилалын талаархи ерөнхий дүгнэлт (нэгийг дугуйлна уу):

A

B

C

Тэмдэглэл: Төслийг БННАС-ын хөрөнгө оруулалтад хамрагдахын тулд нь C ангилалд хамаарах шаардлагатай бөгөөд газрыг урьдчилан авахаас өмнө явагдах дурын хуулийн шалгалт үүнтэй холбоотой асуудал үүсээгүй болохыг баталгаажуулах ёстой.

Дүгнэлт хийх шалтгаан:

Тэмдэглэл:

--

Ажлын хүснэгт 3: Газар ашиглалтын нөлөөллийн шалгах хуудас

Төслийн хүрээнд газар ашиглах эрхэд өөрчлөлт оруулах шаардлагатай юу эсвэл өмнө нь хийгдсэн газар ашиглах гэрээ байгаа юу? (Т/Ү) Тийм бол маягтыг бөглөнө үү. Хэрэв үгүй бол маягтыг хоосон орхино уу

Үйл ажиллагааны төрөл *	Хамрагдсан нөхөрлөлүүд	Оролцсон аж ахуйн нэгжүүд	Оролцсон үйлдвэрлэлийн баазууд	Оролцсон НН-үүд	Бэлчээр, тариалангийн талбай (га)
Дүн					

* жишээ нь, тэжээлийн аж ахуй, Агро паркийн байгууламж, нэвтрэх зам.

Боломжтой бол газар ашиглалтын асуудлыг нарийвчлан тайлбарлана уу:
--

Ажлын хүснэгт 4: Үндэсний цөөнхийн нөлөөллийн шалгах хуудас

Уг төсөл үндэстний цөөнхийн эрх ашигийг хөндөх үү? (Т/Ү). Хэрэв тийм бол маягтыг бөглөнө үү. Хэрэв үгүй бол хоосон орхино уу.

Үндэсний цөөнхийн нэр:

(i) нөлөөллийн цар хүрээ (газар / эсвэл нөөцийн ашиглалт, захиран зарцуулах эрх, нийгэм, эдийн засгийн байр суурь, соёл, нийтийн нэгдмэл байдал, эрүүл мэнд, боловсрол, амьжиргаа, нийгмийн хамгаалал, уугуул мэдлэг зэргийг хамруулан); (ii) нөлөөлөлд өртсөн иргэдийн эмзэг байдал зэргийг харгалзан үзэж мэдээлэл оруулна уу.

Үндэстний цөөнхийн өнгөрсөн хугацаан дахь үйл ажиллагаа болон одоо байгаа байгууламжийн асуудлууд

Албадлагын асуудлууд	Тийм*	Хэрэв тийм бол, мэдээлэл оруулна уу	Үгүй
Өнгөрсөн хугацаан дахь үндэсний цөөнхийн асуудлууд бий юу?			
Одоогийн байгууламж, үйлчилгээний хувьд үндэсний цөөнхийн асуудлууд бий юу?			

* Хэрэв "тийм" бол төслийн өргөдлийг хүлээн авахаас татгалзах хэрэгтэй, өөрөөр хэлбэл, уг үндэстний цөөнхийн бүлэгтэй холбоотой шийдэгдээгүй асуудал байвал төсөлд эрсдэл болон асуудал үүсгэх тул татгалзах хэрэгтэй.

Төлөвлөж буй төслийн хөрөнгө оруулалтаар үндэстний цөөнх (ҮЦ) -ийн нийгэмд үзүүлэх шинэ нөлөө

Үндэсний цөөнхид үзүүлж болзошгүй нөлөөлөл (ҮЦ)	Тийм/Үгүй	Хэрэв Тийм бол, ҮЦ-ийн нөлөөлөлд өртсөн бүлгийн тухай мэдээллийг оруулна уу
Төсөл нь шууд болон шууд бус байдлаар ҮЦ-ийн бүлэгт эерэг нөлөөтэй юу?		
Төсөл нь ҮЦ-ийн бүлгийн амьжиргааны тогтолцоонд нөлөөлөх үү? (ж.нь., хүнсний үйлдвэрлэл, байгалийн нөөцийн менежмент, гар урлал, худалдаа, ажил эрхлэлт)		
ҮЦ-д соёлын нөөц, мэдлэгийн худалдааны хөгжил байдаг уу?		
ҮЦ-ийн оюуны болон зан заншил, соёлын хэрэглээнд нөлөөлөх уламжлалт ахуйн газарт байгалийн нөөцийг (ж.нь, ой, гол, нуурыг) арилжааны зорилгоор ашиглах ажиллагаа байдаг уу?		
Төсөл нь ҮЦ-ийн бүлгүүдийн өмчлөлд хамрагдаж байсан өмнө байсан болон шинэ газар эзэмших эрх шилжүүлэх гэрээг байгуулах уу?		

Санал болгож буй үйл ажиллагаанууд	Үгүй. Өртсөн гэр	Үгүй. ҮЦ-ийн бүлэг	ҮЦ-ийн хүн ам	Эерэг ба/сөрөг нөлөө
1.				
2.				
3.				

4.				
5.				

Уугуул иргэдийн ангиллын талаархи ерөнхий дүгнэлт (нэгийг дугулна уу):

A

B

C

Тэмдэглэл: Төслийг бэлтгэх явцад шаардлагатай үзлэг дээр үндэслэн нийт төсөл нь C ангилалд хамаарах ёстой. A ба B ангиллын төслийг хүлээн авахгүй

Дүгнэлт хийх шалтгаан:

Тэмдэглэл:

Ажлын хүснэгт 5: Ногоон ХАА-н үйлдвэрлэл хөгжил ба шилдэг туршлагауд

Энэхүү ажлын хуудсыг санал болгож буй төслийн техникийн зураг төсөл, ажиллагааг сайжруулахад ашиглана.

ТН нь цэгэн бус эх үүсвэрээс бохирдол үүсгэдэггүй; ХАА- үйлдвэрлэлийн бүх объектуудын хаягдал бохир усыг олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн түвшинд цуглуулж цэвэрлэлтийг нэгдмэл болгосон; экологийн цэвэр тэжээл, хүнсний ногоог үйлдвэрлэлд нэвтрүүлж хөгжүүлсэн; ногоон эдийн засгийн хөгжилд түлхэц үзүүлж уур амьсгалын өөрчлөлтийн үр дагаврыг сулруулж тэдгээрт дасан зохицсон; ХАА-н химийн бодисын хэрэглээг хамгийн бага хэмжээнд хүргэсэн буюу зохистой аргаар устгасан; усны эх үүсвэр болон энергийн ашиглалтын чанд дэглэмийг баримталдаг; хөрс хамгаалах арга зарчмыг хэрэглэдэг; бордоо, ашиглалт болон хөнөөлтөнтэй тэмцэх аргад хамгийн бага чанд дэглэмийг баримталдаг; байгалийн нөөцийг дахин боловсруулалтыг хөгжүүлдэг; бага зэргийн нөлөөтэй ХАА-н үйлдвэрлэлийн үнэ цэнийн гинжин хэлхээний эдийн засгийн боломжийг бүтээх; биологийн олон янз байдал болон соёлын олон янз байдлыг хадгалах; болон бэлчээрийн экосистемийн хадгалалт, тогтвортой ашиглалтыг дэмжиж ажилладаг ХАА-н үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх төслийн зээлийн санхүүжилтыг харгалзан авч үзэх ёстой.

Ажлын хуудсыг санал болгож буй төслийн хувьд доор дурдсан хамгийн тохиромжтой онцлог байдлуудыг тодорхойлоход ашигладаг. Өргөдөл гаргагч нь ТН-ийн ажилтануудын хамт эдгээр онцлогуудыг төслийн зураг төсөлд холбогдуулан оруулах шаардлагатай.

Төрөл ба агуулга	Тогтмол гол онцлог байдлууд
Экологийн ХАА-н үйлдвэрлэл: жишээ нь, органик тэжээл, хүнсний ногооны үйлдвэрлэл, малын гаралтай хаягдлыг дахин боловсруулах, дахин ашиглах, малын бүтээгдэхүүн боловсруулах орчин үеийн боловсруулах, хадгалах техник, орчин үеийн мал эмнэлэг, шинжилгээний арга.	
Газрыг бэлтгэх, тэгшлэх	Хөрс хамгаалах зарчмууд, үүнд: (1) гүехэн хагалах, сийрүүлэлт; (2) уринш хийх болон өтөг бууцаар боловсруулалт хийх; (3) шаардлагатай бол налуу газар дэнж үүсгэх; (4) усны сүлжээнд хөв ашиглах; (5) жалгын ирмэгийн хамгаалалт
Усалгааны байгууламж: худаг, суваг, усжуулалтын толгойн байгууламж, шугам хоолой/суваг, захын байгууламжууд, гадагшлуулах коллектор/суваг, ус ашиглалтын хуваарьт систем, хяналт	Ус хэмнэх технологи ба бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх. Үүнд: (1) нээлттэй сувгаар хоолойн хамгийн их усжуулалттай байлгах; (2) дуслын эсвэл бороожуулагчтай услалтын систем; (3) тариалангийн хэрэглээнд үндэслэсэн усалгааны системийн хуваарь ба техникийн засвар үйлчилгээ; (4) систем нь гадаргын усны урсгалын доод хэсэг рүү усалгааны усыг оруулахаас сэргийлэх зорилгоор урсацыг цуглуулах захын байгууламж, гүехэн ус, сувагтай байх ёстой; (5) усалгааны тогтвортой байдал нь усны улирлын баланс/төсөвөөс хамаарна
Үйлдвэрлэлийн материал	Үүнд: (1) гэрчилгээтэй үр, суулгац; (2) гэрчилгээтэй органик бус бордоо; (3) органик бордоо; (4) гэрчилгээтэй пестицидүүд; (5) бага хортой гербицидүүд
Үйлдвэрлэлийн туршлага: хөрс бэлтгэл, тариалалт, таримлын тэжээл, хортон шавьжтай тэмцэх, ургац хураалт	Үүнд: (1) органик өтөг; (2) органик сүрэл; (3) хамгийн бага хөрс боловсруулалт; (4) химийн хог хаягдлыг устгах төлөвлөгөө

Төрөл ба агуулга	Тогтмол гол онцлог байдлууд
Техникийн дэмжлэг	Дараахь техникийн дэмжлэгүүдийг авч болно: (1) тодорхой тарималд зориулсан газрын бэлтгэл; (2) тариалалтын стандарт; (3) бордох; (4) усжуулалт; (5) хортон шавьж, өвчинтэй тэмцэх; (6) удирдлагын арга техник.
Дэд бүтцийг багтаасан агропарк дахь байгууламжийн барилгын ажил	
Барилга: , барилга, зам, ЦБ-ууд, далан гэх мэт.	Үүнд: (1) бага нөлөөтэй барилгын ажлын туршлага, ж.нь. сүвтэй явган зам, ногоон дээвэр, борооны цэцэрлэг, био цөөрөм, ургамлан шүүлтүүрэн зурвас; эко байгууламж, ж.нь. чулуун хашаа;
Эрчим хүчний хангамж	Үүнд: (1) цэвэр эрчим хүчийг эрхэмлэнэ, жишээ нь нар ба усан цахилгаан эрчим хүч; (2) бага хэрэглээтэй эрчим хүчний туршлага; (3) эрчим хүчийг дахин боловсруулах төлөвлөгөө; 4) эсвэл УБ хотод үйлдвэрлэсэн шинэ цэвэр нүүрсний шахмал түлш
Материал	Үүнд: (1) байгаль орчинд ээлтэй барилгын материал; (2) байгаль орчинд ээлтэй засал чимэглэлийн материал; (3) нэг удаагийн байгальд задардаг материал
Удирдамж ба боловсрол	Үүнд: (1) орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах; (2) хүрээлэн буй орчныг хамгаалах талаар хөрөнгө оруулагч, оператор компаниудын ойлголтыг сайжруулах; (3) тогтвортой - жижиг хэмжээний, удаан өсөлттэй ХАА-н үйлдвэрлэлийн хөгжлийг урамшуулах
Байгаль хамгаалах	Үүнд: (1) ус ба бусад байгалийн нөөцийг хамгаалах, хүлээн зөвшөөрөх; (2) биологийн олон янз байдлыг хамгаалах; (3) хүрээлэн буй орчны нөлөөллийг бууруулах; (4) барилгын ажил дууссаны дараа экосистемийг бүрэн нөхөн сэргээх
Техникийн дэмжлэг	Дараахь техникийн дэмжлэгүүдийг ашиглах боломжтой байх ёстой: (1) инженерийн хамгийн сайн туршлага (жишээлбэл, ОУСК-БОНУС (2007); 2) эрчим хүчийг эргүүлэн ашиглах; (3) байгалийн нөөцийн менежмент; 4) экосистемийн хамгаалал; (5) бага нөлөөлөлтэй хөгжлийн стратеги; (6) хүрээлэн буй орчны эрсдлийг бууруулах төлөвлөгөө

ХАВСРАЛТ D. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАНГИЙН ТОЙМ

АХБ-ны Хамгаалалтын бодлогын хүрээнд (ХББ, 2009) "Байгаль орчны ангилал В" ангилалд хамрагдсан бүх төсөлд байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээг гүйцэтгэх шаардлагатай. Энэхүү хавсралтад анхан шатны байгаль орчны шинжилгээний тайлангийн төлөвлөгөөг танилцуулав. "А ангилал"-ын төслүүдэд зээлийн санхүүжилт хийгдэхгүй

А. Гүйцэтгэх хураангуй

Энэ бүлэгт гол баримтууд, чухал дүгнэлтүүд болон зохистой санал, арга хэмжээнүүдийг товч тодорхойлсон.

В. Бодлого, эрх зүй, захиргааны зохицуулалт

Энэ бүлэгт хүрээлэн буй орчны үнэлгээ хийх талаар үндэсний болон орон нутгийн хууль эрх зүйн дүрэм зохицуулалтыг авч үзнэ. Түүнчлэн тус улсын нэгдэн орсон байгаль орчны олон улсын гэрээ хэлцлүүдийн тухай авч үзнэ.

С. Төслийн тодорхойлолт

Энэ бүлэгт санал болгож буй төслийг тайлбарыг буюу түүний гол бүрэлдэхүүн хэсэг; төслийн холбогдох бүх объектуудыг (жишээлбэл, нэвтрэх зам, цахилгаан станц, усан хангамж, ил уурхай, карьер, нүх, хаягдлын устгал гэх мэт) хамруулсан газарзүй, экологи, нийгмийн болон түр зуурын нөхцөл байдлын тайлбарыг оруулна. Энэ нь ихэвчлэн төслийн зураг төсөл, түүний макет, бүрэлдэхүүн хэсэг, төслийн байршил, нөлөөллийн бүсийг харуулсан зураг зэргийг агуулна.

D. Байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт (Суурь мэдээлэл)

Энэ бүлэгт судалгааны бүс нутгийн физик, биологи болон нийгэм-эдийн засгийн нөхцөл байдлыг тодорхойлно. Мөн түүнчлэн төслийн нөлөөллийн бүсийн хүрээн дэх өнөөгийн болон санал болгож буй хөгжлийн үйл ажиллагаануудыг төсөлтэй шууд холбогдоогүй үйл ажиллагаануудын хамт авч үздэг. Энэ нь мэдээллийн үнэн зөв, найдвартай байдал, эх сурвалжийг илэрхийлнэ.

Е. Байгаль орчинд үзүүлж болзогүй нөлөөлөл ба бууруулах арга хэмжээ

Энэ бүлэгт болзошгүй эерэг болон сөрөг нөлөөлөл, физик, биологи, нийгэм эдийн засагт (хөдөлмөрийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, нийгмийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, эмзэг бүлэг, хүйсийн асуудлуудыг хамруулан) шууд ба шууд бус нөлөөлөл, нөлөөллийн бүсийн физик, соёлын нөөц, байгаль орчны мэдээллээр дамжуулан амьжиргаанд үзүүлэх нөлөөллийн урьдчилсан таамаг шинжилгээ болон үнэлгээ хийж тоон мэдээллийн хамгийн боломжтой байдлаар, нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ болон бууруулах боломжгүй үлдэгдэл нөлөөллийн шинжилгээ; сайжруулах боломжийн судалгаа; өгөгдлийн чанар, зэргийн үнэлгээг тодорхойлох; гол өгөгдлийн дутагдалтай байдал, урьдчилан таамаглахтай холбоотой тодорхой бус байдал, цаашид анхаарал хандуулах шаардлагагүй сэдвүүдийг тодорхойлох ажлыг гүйцэтгэж шаардлагатай бол глобал, хил дамнасан, хуримтлагдах нөлөөллийг судалж үздэг.

F. Хувилбаруудын шинжилгээ

Энэ бүлэгт санал болгож буй төслийн талбайн технологи, зураг төсөл, ашиглалтын хувилбар тэр дундаа төсөл хэрэгжээгүй хувилбар, болзошгүй сөрөг нөлөөллийн үүсэх нөхцөлд эдгээр сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний биелэгдэх байдал, анхдагч ба урсгал зардал, нутаг дэвсгэрт ээлтэй байдал болон дүрэм журам, сургалт, хяналтын талаар авч үздэг. Түүнчлэн санал болгосон тодорхой төслийн зураг төслийн сонголтын үндэслэлийг тодорхойлж ялгарлын зохист түвшинг тогтоон бохирдлыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэхийг зорилго болгоно.

G. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө

Энэ бүлэгт хүрээлэн буй орчны сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийх, бууруулах, багасгах, нөхөн төлөх зорилгоор төслийн хэрэгжилтийн үед авах арга хэмжээ, менежментийн цогц арга хэмжээг авч үзнэ (чухал хэсгийн дарааллаар).

H. Дүгнэлт ба зөвлөмж

Энэ бүлэгт үнэлгээнээс гаргасан дүгнэлтийг дурдаж, зөвлөмж өгдөг.

ХАВСРАЛТ Е. ТӨСЛИЙН АЖЛЫН ТАЛБАЙ ДАХ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ҮЗЛЭГИЙН ШАЛГАХ ХУУДАС

Тэмдэглэл: Энэхүү маягтыг газар дээрх үзлэг шалгалтын үеэр ТН-ийн байгаль орчин, нийгэм, санхүүгийн гурван ажилтнууд ашиглахад зориулагдсан бөгөөд үл өөрлөгдөх хувилбар биш юм. Хяналтын жагсаалтад оруулах нэмэлт, өөрчлөлт нь төслийн өөрийн онцлог үйл ажиллагаанд нийцүүлэх буюу, байгаль орчин эсвэл нийгмийн аливаа тодорхой асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор хийгдэнэ.

Байршил: _____
 Үзлэгийн огноо: _____
 Үзлэгийн цаг: _____
 Үзлэгийг гүйцэтгэсэн: _____

Хяналтын зүйл	Тийм	Үгүй	М	Тайлбар (жишээ нь, ажиглагдсан асуудал, асуудлын боломжит шалтгаан болон/эсвэл санал болгож буй залруулах/урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ)
1. Гүйцэтгэгч барилгын хянагч томилсон уу, газар дээр нь хяналт тавьдаг уу?				
2. Барилга угсралтын ажилтай холбоотой мэдээллийг (барилгын хугацаа, гүйцэтгэгчийн мэдээлэл гэх мэт) урьдчилан өгсөн үү?				
3. Химийн бодис/аюултай бүтээгдэхүүн, хог хаягдлыг үл нэвчүүлэх гадаргуу, аюулгүй, хучигдсан газарт дээр хадгалдаг уу?				
4. Тос, шатахуун асгарсан гэсэн баримт байгаа юу?				
5. Химийн бодисуудад зохих ёсоор шошго хийж хадгалж байгаа юу?				
6. Барилгын тоног төхөөрөмжид засвар үйлчилгээ сайн хийгдсэн үү? (ямар нэг хар утаа ажиглагдсан уу)				
7. Is there evidence of excessive dust generation?				
8. Хэт их тоос үүсгэдэг гэсэн баримт бий юу?				
9. Гүйцэтгэгч оршин суугчидтай ямар нэг асуудал үүсч буй талаар тогтмол зөвлөлддөг үү?				
10. Хэт их дуу чимээтэй үүсгэж буй нотолгоо бий юу? Хэрэв тийм бол байршил, тоног төхөөрөмжийг тодорхойлно уу.				

Хяналтын зүйл	Тийм	Үгүй	М	Тайлбар (жишээ нь, ажиглагдсан асуудал, асуудлын боломжит шалтгаан болон/эсвэл санал болгож буй залруулах/урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ)
11. Дуу чимээг бууруулах арга хэмжээг авсан эсэх (жишээ нь: дуу чимээ хаах/хашлага ашиглах)?				
12. Барилгын бохир ус, ахуйн бохир усыг бохир усны төвлөрсөн системд хаядаг уу, эсвэл локаль цэвэрлэх байгууламж (жишээ нь, септик сав, зөөврийн жорлон гэх мэт) суурилуулсан уу?				
13. Хөрс, гадаргын ус руу бохир ус зайлуулдаг уу?				
14. Талбайг эмх, цэгцтэй, цэвэр байлгадаг уу? (ж.нь хоггүй, маш сайн цэвэрлэсэн)				
15. Хаягдлыг дахин боловсруулах, хог хаягдлыг ангилахад зориулсан тусгай шошго бүхий контейнерууд/талбайнуудыг ашигладаг уу?				
16. Барилгын хог хаягдал/дахин боловсруулж болох хог хаягдал, үндсэн хог хаягдлыг талбайгаас тогтмол зайлуулдаг уу?				
17. Аюултай хог хаягдал (асбест, ПХБ гэх мэт) илэрсэн үү?				
18. Ажилчдыг цэвэр усны эх үүсвэр, хангалттай тооны ариун цэврийн байгууламжаар хангаж чадсан уу?				
19. Ажилчдад хувийн хамгаалах хэрэгсэл (XXX) олгодог уу?				
20. Барилгын талбайд тодорхой мэдээлэл, анхааруулах тэмдэг байрлуулсан уу?				
21. Барилгын талбайнууд нь нэвтрэхэд саадгүй аюулгүй байдаг уу?				
22. Гал унтраагч /тэмцэх хэрэгслүүд зохих ёсоор ажиллаж, хугацаа нь дуусаагүй байна уу? Гарам хаалтгүй/ хаалттай юу?				
23. Ургамал, амьдрах орчин, нуур, гол мөрөн, горхинд гэмтэл учруулсан нотолгоо бий юу?				
24. Ажил дууссаны дараа эвдэрсэн газруудыг зохих ёсоор дахин ургамалжуулсан уу?				

Хяналтын зүйл	Тийм	Үгүй	М	Тайлбар (жишээ нь, ажиглагдсан асуудал, асуудлын боломжит шалтгаан болон/эсвэл санал болгож буй залруулах/урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ)
25. Ямар нэгэн бусад асуудал үүссэн үү эсвэл ажиглагдсан уу?				

М = мэдээлэлгүй.

Огноо, нэр, гарын үсэг

ХАВСРАЛТ F. БОНМС-ИЙН АЖИЛТНУУДЫН АЖЛЫН ДААЛГАВАР

I. ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

АСТБХХОХ-ийн хэрэгжилтийг БХБЯ/ГХГЗЗГ, ХХААХҮЯ-ны ажилтнуудаас бүрдэх Төслийн менежментийн офис (ТУХ) зохицуулна. БННАС-ийн хүрээнд хэрэгжиж буй бүх төслийг ХАА-д үнэ цэнэтэй хэлхээг бэхжүүлэх зорилгоор ногоон, нүүрстөрөгч багатай ХАА-н үйлдвэрлэл хөгжүүлэхэд ашиглана. Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын системийг (БОНУС) БННАС-ийн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор хөгжүүлсэн ба тэдгээрийн бизнесийн журмын дагуу гурван ТН-үүдийг байгуулна. БОНУС нь төслийн байгаль орчин, нийгмийн болзошгүй нөлөөллийг үнэлэх, зохицуулах гол баримт бичиг юм. ТН нь УБ хот болон аймаг дахь төслийн оффисуудаас байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг 2 ажилтан, нийгмийн ажилтнуудыг БОНУС-ын байгуулалт, хэрэгжилтэд хяналт тавих зорилгоор томилно. Эдгээр ажлын даалгаваруудад эдгээр албан тушаалд тавигдах шаардлагыг тодорхойлсон болно.

II. ХАМРАХ ХҮРЭЭ, АЖЛЫН ҮРГЭЛЖЛЭХ ХУГАЦАА

ТН-ийн байгаль орчны асуудал хариуцсан ажилтан, нийгмийн асуудал хариуцсан ажилтнууд ТН-ийн санхүүжилтийн ажилтнууд, болон бусад ажилтануудтай БОНУС-ийг боловсруулах болгох, хэрэгжүүлэхэд хамтран ажиллах болно. Хугацаа: төсөл бүхэлдээ (6 жил).

III. МЭРГЭШИЛ

ТН-ийн Байгаль орчны ажилтнууд болон нийгмийн ажилтнууд нь: (i) холбогдох чиглэлээр бакалавр болон түүнээс дээш зэрэгтэй байх (тухайлбал, байгаль орчин, нийгмийн ухаан эсвэл холбогдох сэдвүүд); (ii) тооцооны салбаруудын өгөгдлийг шалгах, хянан магадлах зэргийг хамруулан ажлын явцын тайлан, мэдээллийг боловсруулах чадвар; (iii) байгаль орчин, нийгэм, хөдөө аж ахуй, эсвэл байгалийн нөөцийн менежментийн талаар мэдлэг туршлагатай; (iv) ярианы болон бичгийн англи хэл дээр эзэмшсэн байх.

БОНУС-ыг хэрэгжүүлж буй ТН-ийн санхүүгийн ажилтнууд дараахь чадварыг эзэмшсэн байна: (i) орон нутгийн иргэд, гүйцэтгэгчид болон төрийн байгууллагуудтай үр дүнтэй харилцах, ажиллах; (ii) өгөгдлийг шинжлэх, техникийн тайлан гаргах; байгаль орчин, нийгэм, хөдөө аж ахуй ба / эсвэл байгалийн нөөцийн менежментийн талаар мэдлэгтэй байх (iii) төслийн талбайд тогтмол очих, эрүүл мэнд үзэх

IV. ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ДААЛГАВАР

ТН-ийн орчны болон нийгмийн ажилтнууд, санхүү хариуцсан ажилтнууд:

1. БОНУС-ыг өндөр түвшинд хөгжүүлж хэд хэдэн дагалт баримт бичгүүдийг (байгаль орчин, нийгмийн шалгах хуудас, ангиллын хэлбэр, МОН-ийн байгаль орчны үнэлгээний янз бүрийн тайлан, газар ашиглах эрхийг шилжүүлэх хүрээ, нийгмийн болон жендэрийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө гэх мэт) боловсруулна.
2. БОНУС-ыг мэргэшсэн хөрөнгө оруулагчидтай өдөр бүр харилцахаас эхлээд холбогдох ТН-д тайлагнах хүртэл хэрэгжүүлэх

ТН-ийн хүрээлэн буй орчны болон нийгмийн ажилтнууд:

3. БОНУС-ийн байгаль орчны болон нийгмийн бүрэлдэхүүн хэсгийн дагуу БОНУС-ын үндэс болон хэрэгжилтийн хяналт, чанарыг хангах
4. БОНУС-ын үйл ажиллагааг ТН-ийн бизнесийн журамд нэгтгэнэ.
5. ТН-ийн ахлах удирдлагад БОНУС-ын явцын тайлан гаргаж өгнө.

6. БОНУС-ын талаархи ТН-ийн мэдээллийг ТУХ болон бусад холбогдох байгууллагуудтай хэлэлцүүлэгт оруулах.
7. ТУХ -ын ажилтнуудын аюулгүй байдлыг хангах сургалтыг хэрэгжүүлэхэд ТН-ийн ажилтанд дэмжлэг үзүүлэх
8. БОНУС-ын явцыг ТНО-т зориулж баталсан хагас жилийн тайланд оруулах.

ТН-ийн санхүүгийн албаны ажилтнууд:

9. БННАС-ийн дагуу төслийн хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр бүрт БОНУС-ийн А-Ү үе шатуудыг хэрэгжүүлэх, өргөдөл гаргагчид, ТУХ болон бусад агентлагуудтай холбогдох, шаардлагатай бол хамтран ажиллах.
10. Байгаль орчны В ангилалд багтсан төслүүдийн хувьд өргөдөл гаргагч анхны байгаль орчны шинжилгээг хийлгэж буй эсэхийг баталгаажуулах хэрэгтэй (Хавсралт D-г үзнэ үү).
11. БОНУС-ын дагуу мэргэшсэн хөрөнгө оруулагчдад шаардлагад нийцүүлэн чиглэл зааварчилгаа өгөх. Үүнд: (i) БОНУС-ийн шаардлагад төслийг нийцүүлэх зорилгоор мэргэшсэн хөрөнгө оруулагчид ба / эсвэл холбогдох бусад байгууллагуудтай дахин төлөвлөх (эсвэл нүүлгэн шилжүүлэх) чиглэлээр хамтран ажиллах; (ii) мэргэшсэн хөрөнгө оруулагчдын БОНУС-ийн хэрэгжилтийг хангах талаар сургалтад туслалцаа үзүүлэх.
12. Төслийг хэрэгжүүлэх үе шатанд хувьцааны хөрөнгө оруулалтын аюулгүй байдалтай холбоотой бүх нөхцлийг хангахын тулд мэргэшсэн хөрөнгө оруулагчидтай харилцаа холбоог баймталж байх (хөрөнгө оруулалтад хавсаргасан Аюулгүй байдлын тухай албан бичигт тусгагдсан болно).
13. РМО-г орон нутгийн түвшинд төслийн гомдол барагдуулах механизмын (GRM) хэрэгжилтийг дэмжиж нөлөөлөлд өртөх иргэд төслийг хэрэгжиж эхлэхээс өмнө GRM - ын талаар мэдэж байгаа эсэхийг баталгаажуулна.
14. ТН-ийн ажилтнуудын аюулгүй байдлыг хангах сургалтыг хэрэгжүүлэхэд РМО-г дэмжинэ.

V. ТАЙЛАНД ТАВИГДАХ ШААРДЛАГА

ТН тус бүрээс ТУХ-д зориулж: АХБ-аар хянуулж баталгаажсан дотоод формат эсхүл АХБ-ны өгсөн загвар ашиглан хагас жил тутмын БОНУС-ийн тайлан гаргана.

ХАВСРАЛТ G. ҮР ДҮН 3-Т ХҮРЭХ БА БНХХААБС-ИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА²⁶

Тойм. Бүсийн ногоон, хүртээмжтэй ХААн бизнесийн сан (БНХХААБС) нь арилжааны банкууд болон банк бус санхүүгийн байгууллагууд, жижиг, дунд, мөн томоохон аж ахуйн нэгжүүд, хөдөө аж ахуйн хоршоод, засгийн газраас нэмэлт хөрөнгө оруулалт татах зорилгоор АХБ, ЗБДҮ-ийн санхүүжилтийг ашиглан холимог санхүүгийн стратегийг бий болгоно. Тус сан нь аймаг, сумын төвүүд дэх хөдөө аж ахуйн хоршоо, агробизнесийн аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаанд саад учруулж буй санхүүжилтийн асуудлыг шийдвэрлэн, сайн ажиллаж буй, уур амьсгалд тэсвэртэй агробизнесийн багтаажмтай үйлдвэрлэлийн сүлжээг бүрэн ашиглахад чиглэгдэнэ. Энэ бол хөдөө аж ахуйн санхүүжилтийн талаархи сурч мэдсэн туршлага, шинээр гарч ирж буй шилдэг туршлагад үндэслэн,²⁷ аймаг сумуудад илт мэдэгдэхүйц ЖДҮ-үүд болон ЖДҮ эрхлэгчдийн хөрөнгийн хангагдаагүй хэрэгцээ гэж тодорхойлогдсон дундажийг алгассан санхүүгийн дутагдалтай байдалд голлон нөлөөлөл өгсөн хариу арга хэмжээ болсон. Сан нь агробизнесийн үйлдвэрлэлийн сүлжээнд ногоон өрсөлдөх чадвартай эдийн засгийн хувьд төрөлжсөн хөрөнгө оруулалттай бэлчээрийн газрын тогтвортой удирдлагын үр дүнтэй холбон санхүүгийн оролцоог дэмжих зорилгоор холимог санхүүгийн стратегиудыг ашиглана. Энэ нь шинэлэг санхүүжилтыг буюу ХАА-н үнийг бий болгох санхүүгийн сүлжээ, зээлийн баталгааны механизм, гүйцэтгэлд үндэслэсэн буцалтгүй зээлийг эрсдэлгүй санхүүгийн нөхцөл байдал, барьцаа хөрөнгийн өндөр шаардлага, орлогод нийцээгүй зээлийн хүү, эргэн төлөлтийн хатуу нөхцлүүд рүү хандсан альтернатив хувилбаруудаар дамжуулан алгассан дундажийн замаар санхүүжилтэд нэвтрэх арга замыг өргөжүүлж саадгүй болгоход голчлон ашиглуулна.²⁸

Сангийн бүтэц, менежмент. Уг хөтөлбөрийн хүрээнд МУЗГ нь ЗБДҮ зээлийн санхүүжилтээс БНХХААБС-д 110 сая долларын хөрөнгө оруулалт хийх бөгөөд үүнийг ХБ ХУК-ээр дамжуулан санхүүгийн дээд байгууллагын хувиар төлөөлөн удирддаг.²⁹ Малын агробизнесийн үйлдвэрлэлийн сүлжээнд оролцогч талуудын санхүүжилтийн янз бүрийн хэрэгцээг харгалзан сан нь эхний ээлжинд (i) оролцож буй арилжааны банкуудаар

²⁶ ХОСБ-ээс (FFM) 2019 оны арваннэгдүгээр сар

²⁷ Тус санг хөгжүүлэх явцад аймаг орон нутаг дахь банк, бизнесийн байгууллагуудтай хийсэн зөвлөлдөх уулзалтын үр дүнгээс гадна хөдөө аж ахуйн санхүүгийн санхүүжилтийн талаархи туршлага олж авсан ба (i) төр, хувийн хэвшлийн холимог санхүүжилтээр хөдөө аж ахуй/агробизнес дахь хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх; (ii) хамтын хөрөнгө оруулалт, мэргэшсэн сангийн менежментээр дамжуулан эрсдлийг бууруулдаг хөрөнгө оруулалтын санг нэмэгдүүлэх; (iii) хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн сүлжээний хэсэг тус бүрийн өөр өөр оролцогч талууд янз бүрийн санхүүжилтийн хэрэгцээ (өр, өөрийн хөрөнгө, баталгаа, тэдгээрийн хослол); iv) хөдөө аж ахуйн хоршоо болон хөдөө аж ахуй эрхэлдэг жижиг фермерийн аж ахуй эрхэлдэг үйлдвэрлэгчдийн үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг дамжуулан хот суурин газарт зарж борлуулдаг хөдөө аж ахуйн хоршоо болон зарим агробизнесээс бүрдэх “дундаж” хэсгийг санхүүжүүлэх томоохон эрэлт, хэрэгцээг хангахын тулд ихэнхдээ хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн сүлжээний санхүүжилтээр инновацийг нэмэгдүүлэх талаар хөтөлбөрт хамруулсан

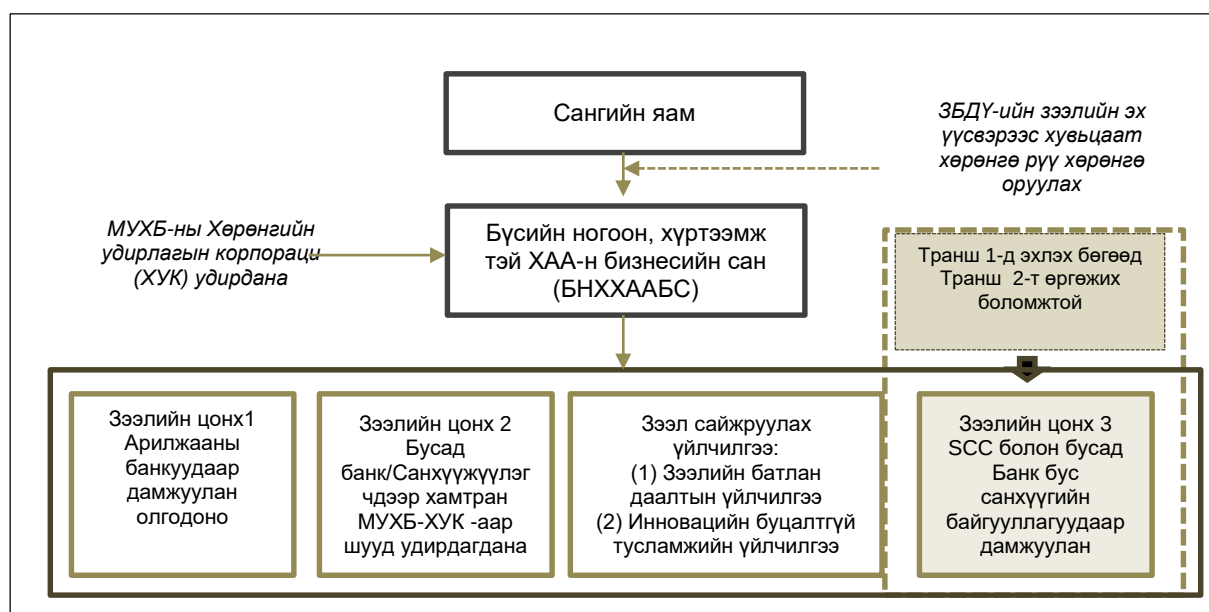
²⁸ Дундажид тусгайлан чиглэсэн хөдөө аж ахуйн санхүүжилтийн шинэ инновациуд: (i) зөвхөн хувь хүн, бие даасан компаниудаар зогсохгүй үйлдвэрлэлийн сүлжээтэй холбоотой мэдээллийн зээлийн эрсдлийн үнэлгээ; (ii) худалдан авсан хөрөнгийг барьцаа болгон ашигладаг хөрөнгийн санхүүжилт; (iii) түрээслэх; (iv) хөнгөлөлттэй үнээр банкуудад зарж буй факторинг эсвэл авлагын авлага; (v) жижиг фермерүүдээс үүсэлтэй томоохон компаниудтай харилцах харилцаанд тулгуурласан үйлдвэрлэлийн санхүүжилт; (vi) харилцагчдад шууд санхүүжилт олгодог хөдөө аж ахуйн технологийн хамтын санхүүжилт; (vii) үйлдвэрлэл, үнэ, нөхцөл байдлын талаархи бодит мэдээллийг цаг алдалгүй авах боломжийг олгодог хөдөө аж ахуйн эрсдлийн менежментийн шинэ мэдээллийн систем юм. Хөдөө аж ахуйн санхүүжилт дэх эдгээр инновациуд нь шинэ нөөцийг нэвтрүүлэх, шинэ технологийг илүү хурдан нэвтрүүлэх, уламжлалт хөдөө аж ахуйг санхүүжүүлэх замаар хөгжиж буй орнуудад өртөг өндөр хөдөө аж ахуйн өөрчлөлтийн хөдөлгөөнийг бий болгож байна. <https://www.inspirafarms.com/whats-new-unlocking-access-finance-agribusiness-innovation/> ээс үзнэ үү

²⁹ Толгой байгууллага бол санхүүжилт (буцалтгүй тусламж, зээл, баталгаа) -ийг улс эсвэл бүс нутагт хэд хэдэн санхүүгийн байгууллагуудад чиглүүлдэг хоёрдугаар түвшиний буюу бөөний байгууллага юм.

дамжуулан шууд эсвэл МУХБ-ХУК-ээр дамжуулан бусад банк, санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран зээлийн 2 цонхоор, (ii) зээлийн баталгааны үйлчилгээ, (iii) илүү хүртээмжтэй, ногоон болон өрсөлдөөнтэй малын агробизнесийн үйлдвэрлэлийн сүлжээ хөгжүүлэхэд чиглэсэн инновацийг арилжаалахад хөрөнгө оруулалтыг дэмжих тэтгэлэг олгох үйлчилгээтэй хамтран ажиллана (**Зураг 1**).

Мэргэшсэн хадгаламж зээлийн хоршоо (ХЗХ) болон бусад банк бус санхүүгийн байгууллагуудаар дамжуулан зээлийг дамжуулж өгөх бичил бизнес эрхлэгчдийн санхүүжилтийн хэрэгцээг хангах өөр нэг зээлийн цонхыг Транш 1-р үед эхлүүлж Транш 2-р үед ашиглалтанд оруулан, өргөжүүлнэ. Зээл олгох хоёр цонхны хувьд бэлчээрийн тогтвортой менежмент, хот-хөдөөгийн уялдаа холбоо бүхий мал аж ахуй эрхлэгчид, малчдын нөхөрлөлүүдтэй хамтран мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн сүлжээг төрөлжүүлэх замаар зээл авах боломжтой болно

Зураг 1: Бүсийн ногоон, хүртээмжтэй ХАА-н бизнесийн сангийн бүтэц



БНХХААБС-ийн Зээлийн цонх 1. Гурван ангиллын төслийг энэ цонхоор санхүүжүүлэх боломжтой. Эдгээрийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг доорхи хүснэгтэд авч үзнэ: ³⁰

Ангилал 1 Төслүүд	
Дэд зээлдэгчид ба төслүүд	Энэ зээлийн цонхны хүрээнд БНХХААБС мэргэшсэн зууч банкаар дамжуулан дараахь чухал шаардлагатай түүхий эд, урьдчилан боловсруулалттай мал аж ахуйтай холбоотой боловсруулах агробизнесийн төслүүдэд дэд зээл олгоно: (i) малчдын нөхөрлөл (ii) төслийн нийт өртөгийг санхүүжүүлэхэд хувь нэмэр оруулсан бөгөөд

³⁰ Цонх тус бүрт заасан дэд зээлийн санхүүжилтийн нөхцөлийг Засгийн газар / эсвэл олон улсын хандивлагч байгууллагуудын санхүүжүүлдэг Монгол Улсын хөдөө аж ахуйн санхүүжилтийн зонхилох хөтөлбөрүүдийн судалгаанд үндэслэсэн болно. Зорилтот аймаг бүрийн банк, хувийн хэвшлийнхэнтэй хийсэн зөвлөлдөх уулзалт дээр суурилсан гүйлгээний техникийн туслалцаа (TRTA) -ын хүрээнд хийсэн шинжилгээгээр малчид, малчдын нөхөрлөл болон хөдөө аж ахуй / агробизнесийн жижиг дунд бизнес эрхлэгчид, зорилтот аймаг, сумдын малчид, малчдын хоршоо болон хөдөө аж ахуй/агробизнес эрхэлдэг ЖДҮ эрхлэгчдэд эдгээр санхүүжилтын хөтөлбөрт хамрагдах боломж хязгаарлагдсан, аймаг, суманд, ялангуяа бүс нутаг, мал аж ахуйн агробизнесийн салбар дахь дундажид санхүүжилтийн зээлийн дутагдалтай байгаа болохыг тогтоожээ.

	төслийн ашгаас дор хаяж 10% -ийг хүртэнэ гэж малчдын нөхөрлөлтэй байгуулсан түншлэлийн гэрээний заасан ЖДҮ эрхлэгчид: (i) (i) Аймаг, сум дундын төвлөрсөн хэсэгт АСТБХХОХ-ийн санхүүжилттэй Агропаркад байрлах мах боловсруулах шинэ байгууламж / мах боловсруулах үйлдвэр; (ii) (ii) Шинэ усалгаатай хашаанууд (зөвхөн тэжээлийн ургац, үрийг тариалан, бусад зориулалтаар ашиглалт энэ цонхны хүрээнд санхүүжих эрхгүй)
Дэд зээлийн зардлууд	(i) эргэлтийн хөрөнгөд тавигдах шаардлага Equipment purchase (ii) Барилгын ажил (iii) ТЭЗҮ/Бизнэс төлөвлөгөө бэлтгэх (iv) ТЭЗҮ/Бизнэс төлөвлөгөө бэлтгэх нэгсэн судалгаа (i) Инженерийн нарийвчилсан зураг төсөл
Дэд зээлийн баримжаалсан хэмжээ	350,000 ам доллар буюу үүнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөг
Зээл олгох нөхцөл	Хүүгийн хэмжээ: жилийн 5% -7%; Хугацаа: эргэлтийн хөрөнгийн зээл (2 жил хүртэл), бусад: (дээд тал нь 7 жил); Хөнгөлөлтийн хугацаа: 3 жил хүртэл
Ангилал 2 Төслүүд	
Дэд зээлдэгчид ба төслүүд	Энэхүү зээлийн цонхны хүрээнд БННАС нь мэргэшсэн зууч банкаар дамжуулан дараахь үйлдвэрлэлийн сүлжээн дэх МАА-н үйл ажиллагаатай холбогдол бүхий агробизнесийн төсөлд дэд зээл олгоно: (i) малчны нөхөрлөл (түншлэл) -тэй түншлэх гэрээ байгуулсан ЖДҮ эрхлэгчид (Төслийн ашигийн 10-15%-ийг эзэмшдэг), эсвэл (ii) ЖДҮ эрхлэгчид малчидтай хамтран хоёр тал хооронд харилцан тохиролцсон ажил, ашиг хуваах гэрээ байгуулсан тохиолдолд ³¹ : (i) Мах (ii) Арьс (iii) Ноос (iv) Ноолуур (v) Сүү Санхүүжүүлэгдэх эдгээр агробизнесүүд зорилтот аймаг, сумдад зориулсан АСТБХХОХ-ийн дэмжлэгтэйгээр агробизнесийн үйлдвэрлэлийн сүлжээнд оролцогч талуудын оролцоотой, зөвшилцлийн арга барилыг ашиглан томъёологдохоор Орон нутгийн агробизнесийг хөгжүүлэх төлөвлөгөөнд (ОНАТ) хамрагдсан байх ёстой. Тэд мөн аймаг эсвэл Сумд хоорондын төвд АСТБХХОХ-ийн санхүүжилттэй агропаркад байрлах ёстой. Мах, арьс шир, арьс ширний чиглэлээр үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд мах боловсруулах үйлдвэр байгуулагдсан эсвэл удахгүй ашиглалтанд орох АСТБХХОХ-ийн санхүүжилттэй агропаркад байрлах ёстой.
Дэд зээлийн зардлууд	(i) эргэлтийн хөрөнгөд тавигдах шаардлага (ii) Тоног төхөөрөмж худалдан авах (iii) Барилгын ажил (iv) ТЭЗҮ/Бизнэс төлөвлөгөө бэлтгэх (v) ТЭЗҮ/Бизнэс төлөвлөгөө бэлтгэх нэгсэн судалгаа (vi) Инженерийн нарийвчилсан зураг төсөл
Дэд зээлийн баримжаалсан хэмжээ	500,000 ам доллар буюу үүнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөг
Зээл олгох нөхцөл	Хүүгийн хэмжээ: жилийн 6% -8%; Хугацаа: эргэлтийн хөрөнгийн зээл (2 жил хүртэл), бусад: (дээд тал нь 7 жил); Хөнгөлөлтийн хугацаа: 3 жил хүртэл
Ангилал 3 Төслүүд	

³¹ Арьс ширний үйлдвэрүүд байгаль орчинд ихээхэн нөлөөлдөг тул зээл ашиглах эрхгүй.

Дэд зээлдэгчид ба төслүүд	Энэхүү зээлийн цонхны хүрээнд БНХААБС урьдчилсан боловсруулалт, томоохон хэмжээний үйлдвэрүүд, жижиглэн худалдаа, экспортын логистикийн хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн төрөлжүүлэлтийг дэмждэг мал аж ахуйтай холбоотой агробизнесийн төслүүдэд мэргэшсэн зуучлагч банкуудаар дамжуулан дэд зээл олгоно. Хүнсний ногоо үйлдвэрлэдэг хүнсний ногооны үйлдвэрлэлийн сүлжээ эсвэл дайвар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлтэй холбоотой гэхдээ малын үндсэн үйлдвэрлэлийн сүлжээний хэрэгцээнд тусгагдаагүй боловч малчдын амьжиргааны орлогын гол түлхүүр буюу эдийн засгийн төрөлжилтийг дэмжих төслүүд энэ цонхоор санхүүжих боломжтой болно. Эдгээр нь дараахь зүйлийг багтаасан боловч үүгээр хязгаарлагдахгүй: (i) Хүлэмжийн аж ахуй (Тайлбар: Энэ төрлийн төслийн байршилд хязгаарлалт байхгүй) (ii) Малын хог хаягдлыг үнэлэх үйлдвэр зорилтот аймаг, сум дундын төвүүдэд АСТБХХОХ-ийн санхүүжилттэй агропаркад байрлана. Дээрх агробизнесүүд санхүүжилттэй байхын тулд зорилтот аймаг, сумд дахь АСТБХХОХ-ийн дэмжлэгтэйгээр томъёологдож агробизнесийн үйлдвэрлэлийн сүлжээнд оролцогч талуудын оролцоотой, зөвшилцлийн арга барилыг ашиглан Орон нутгийн Агробизнесийн Төлөвлөгөөнд (ОНАТ) орсон байх ёстой.
Дэд зээлийн зардлууд	(i) эргэлтийн хөрөнгөд тавигдах шаардлага Equipment purchase (ii) Тоног төхөөрөмж худалдан авах (iii) Барилгын ажил (iv) ТЭЗҮ/Бизнес төлөвлөгөө бэлтгэх (v) ТЭЗҮ/Бизнес төлөвлөгөө бэлтгэх нэгсэн судалгаа (vi) Инженерийн нарийвчилсан зураг төсөл
Дэд зээлийн баримжаалсан хэмжээ	1 сая ам доллар буюу үүнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөг
Зээл олгох нөхцөл	Хүүгийн хэмжээ: жилийн 7% -9%; Хугацаа: эргэлтийн хөрөнгийн зээл (2 жил хүртэл), бусад: (дээд тал нь 10 жил); Хөнгөлөлтийн хугацаа: 3 жил хүртэл

БНХААБС-ийн Зээлийн цонх 2. Энэхүү зээлийн цонхны хүрээнд БНХААБС дэд зээлийг 500,000-аас 5 сая доллар хүртэлх үнэтэй бусад банк болон/эсвэл санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран мал үйлдвэрлэх, боловсруулах, түгээх, борлуулах мах, арьс, шир, цагаан идээ, ноос, ноолуурын үйлдвэрлэлийн сүлжээнд экспортлох чиглэлээр мэргэшсэн дунд, томоохон аж ахуйн нэгжүүдэд шууд олгоно. Энэхүү цонхоор санхүүжилт авахын тулд тэдний бизнес төлөвлөгөө нь маш тодорхой томъёолсон зорилттой байх ёстой:

(i) тогтвортой бэлчээрийн менежментийг зохион байгуулах малчдын нөхөрлөл болон малчидтай хамтран ажиллаж, ашгаа хуваалцах, (ii) илүү үр ашигтай, уур амьсгалд тэсвэртэй хөдөө, хот хоорондын уялдаа холбоог сурталчлах, (iii) орон нутгийн мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн сүлжээг шинэчлэх, (iv) АСТБХХОХ зорилтот аймаг, сумдын орон нутгийн эдийн засгийг төрөлжүүлэх. Санал болгож буй агробизнесүүд нь зорилтот аймаг, сумд дахь АСТБХХОХ-ийн дэмжлэгтэйгээр томъёологдож буй Орон нутгийн Агробизнесийг хөгжүүлэх төлөвлөгөө (ОНАТ) -тэй нийцэж, зөвшилцөж байгаагаа харуулах чадвартай байх ёстой. Дэд зээлийн зардалд барилгын ажил, тоног төхөөрөмж, ТЭЗҮ, бизнес төлөвлөгөө боловсруулах, шаардлагатай судалгаа, нарийвчилсан инженерийн зураг төслийг хамруулна. Хүүгийн хэмжээ нь холимог санхүүгийн бүтээгдэхүүн байх боловч ашигласан тохиолдолд ЗБДҮ-ийн зээлийн хөрөнгөөр олгосон хөнгөлөлтийг тусгах болно.

Төсөл ба дэд зээлийн бэлтгэл. Дөрвөн шаттай төслийн бэлтгэл, хоёр үе шаттай үнэлгээ хийх үйл явцыг батална. Төслийн бэлтгэлийн хувьд (i) Шат 1: Хэрэгжүүлж эхлэх үед аймгийн түвшинд орон нутгийн агробизнесийн үйлдвэрлэлийн сүлжээнд нарийвчилсан дүн шинжилгээ хийгдэнэ. Үйлдвэрлэлийн сүлжээ зохион байгуулагч, агробизнесийн үйлдвэрлэлийн сүлжээ хариуцсан мэргэжилтэн нь мал аж ахуйн салбарын хэтийн төлөв, орон нутгийн бизнес эрхлэгчид, нөхөрлөлүүд, малчид, хувийн хэвшлийн төлөөлөгчидтэй

зөвлөлдөх хувилбаруудыг бэлтгэж, санал болгоно. Шинжилгээ нь холбогдох үйлдвэрлэлийн сүлжээг тогтоогоод зогсохгүй санхүүжилт авах боломжгүй байсан бизнесийн санаачлагуудыг илрүүлэх болно; (ii) 2-р шат: Техник, санхүүгийн үзүүлэлтүүдийг гол хөрөнгө оруулалтыг тодорхойлох, зөвшилдөх бүрт боловсруулна, түүнчлэн, төслүүдийн санхүүжилтийн шаардлагыг агробизнесийн үйлдвэрлэлийн сүлжээ болон хөрөнгө оруулалтын онцлог шинж дээр үндэслэн бэлтгэж, шинэчлэн боловсруулна; (iii) 3-р алхам: Мэргэшсэн санхүүгийн зуучлагчид (арилжааны банкууд) уригдаж, хөтөлбөрийн зохих шалгуур үзүүлэлт, төслийн шаардлагыг үндэслэн богино жагсаалтад орох зорилгоор үнэлүүлнэ; (iv) Алхам 4: Тендерт оролцогчийн төслийн техник, санхүүгийн үзүүлэлт, бизнесийн урьдчилсан төлөвлөгөөтэй хэрхэн харьцах талаархи санал хүсэлт гаргах, энэ ажиллагааны хэсэг болгон бизнесийн хамрах хүрээнд (i) шаардлагатай бол малчид ба / эсвэл малчдын нөхөрлөлтэй хамтран ажиллах зарчим; (ii) хөтөлбөрт мэргэшсэн санхүүгийн зуучлагчаа санхүүжилт хийх зарчимд мөн анхаарал хандуулах болно.

Төсөл ба Дэдзээлийн үнэлгээ, баталгаа.

1-р шат: Тохирох төсөл болон дэд зээл нь сонголтын анхан шатны шалгуур ашиглан үнэлэгдэнэ, дараа нь ТУХ (эсвэл ТХН) төсөл, дэд хөтөлбөрийг БНХХААБС-ийн удирдлагын зарчим, процедурт нийцүүлэн шалгалт явуулах зорилгоор зээлдэгчээр сонгогдсон богино жагсаалтад байгаа санхүүгийн зуучлагч руу чиглүүлнэ. Санхүүгийн зуучлагч нь төсөл, дэд хөтөлбөрийн өргөдөл тус бүрт шаардлагатай, нягт нямбай шинжилгээг хийх үүрэгтэй. Энэ нь төсөл тус бүрийг нарийвчилсан төслийн шалгуур үзүүлэлтүүдийн эсрэг БННАС болон АХБ-тай тохиролцсон хөтөлбөрийн хэрэгжүүлэгч агентлагуудаар тохируулга хийгдсэн нийгмийн хамгааллын болон байгаль орчин, эдийн засгийн хяналт, техник, санхүүг хамран үнэлэх болно.³² Шаардлагатай дүн шинжилгээ нь дараахь зүйлийг хамарна: (i) төслийн санхүүгийн техник эдийн засгийн үндэслэл, (ii) төслийн БОНУС-ын нийцлийг шалгах, (iii) төсөл хэрэгжүүлэгчид болон санал болгож буй зээлдэгчдийн зээлийн түүхийг шалгах, санхүүгийн зохих шинжилгээ хийх, iv) эрсдлийн илрүүлсэн үзүүлэлтүүдээр төслийн үр ашигт нөлөөлөх байдлыг үнэлэхийн тулд холбогдох мэдрэмжийн шинжилгээ бүхий эрсдлийн шинжилгээ.

2-р шат: Санхүүгийн зуучлагчаас төслийн үнэлгээний тайланг хүлээн авсны дараа МУХБ-ХУК санхүүгийн зуучлагчийн зохих шинжилгээний тайлангийн дагуу төслийн санхүүжилтийн саналыг боловсруулж нийцлийг шалгах зорилгоор АХБ-д хүргүүлнэ. МУХБ-ХУК-ийн зээлийн батлах хороо нь төслийн санхүүжилтийн санал тус бүрийг нарийвчлан хэлэлцэж, зохих ёсоор баталгаажуулах ба үл баталгаажуулна.

БННАС-ын Зээлийн батлан даалтын үйлчилгээ.

Ази, Европ, Африк дахь ижил төстэй хөдөө аж ахуйн зээлийн баталгаат үйлчилгээ/сангуудаас авсан сургамжийн тоймд үндэслэн БНХХААБС-ийн зээлийн батлан даалтын үйлчилгээ (ЗБДҮ) дараахь чиглэлээр боловсруулагдсан: (i) анхдагч тохиолдолд БНХХААБС-ийн дэд зээлээс хөдөө аж ахуйн хоршоо, бичил бизнес, жижиг дунд үйлдвэрлэл, мөн томоохон аж ахуйн нэгжүүдээс үүдэлтэй зээлдүүлэгчийн алдагдлыг бүрэн буюу хэсэгчлэн хаах зорилгоор гуравдагч этгээдийн зээлийн эрсдэлийг бууруулах хэрэгсэл хэрэглэх; (ii) ихэвчлэн барьцаалах хөрөнгөгүй хөдөө аж ахуйн хоршоо, жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхэлдэг байгууллагуудаас бүрддэг БНХХААБС-ийн дундын хэрэглэгчгүй дэд зээлдэгчид зориулсан нэмэлт хамнгамжийн хувиар оролцох; (iii) хөшүүрэг буюу авлагын хөнгөлөлтийн санхүүжилт гэх мэт шинэлэг агробизнесийн үйлдвэрлэлийн сүлжээний

³² хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөрийн СЗЗ-ийн бүрэлдэхүүн хэсэгт оролцогчийг мэргэшүүлэх зорилгоор санхүүгийн зуучлагчийн төв удирдлагын хүрээнд АХБ-ны аюулгүй байдлын шаардлага, стандарт болон СЗЗ-ийн стандартад нийцсэн байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын систем (БОНУС) байгуулагдах ёстой.

санхүүжилтийн схемд ашиглагддаг барьцааны орлуулалтыг хүлээн авах боломжийг хөнгөвчлөх; (iv) зээлийн санхүүгийн байгууллагад хамгийн бага буюу тэг эрсдэлтэй гэж ангилж болох дэд зээлийн зээлийн баталгаат хэсгийг хэсэгчлэн олгосноос хойш зээлийн хүүгийн доод хэмжээг батлах боломжийг олгох.

ЗБДҮ – ий үндсэн онцлогт дараахь зүйлсийг хамруулна: (i) баталгаа/даатгалын шимтгэлийн бүтэц, хамрах хүрээ БННАС-ын дэд зээлийн хэмжээ, зорилго, дэд зээлдэгчээс хамаарна; (ii) дэд зээлийн барьцааны үнийн дээд хязгаарыг дэд зээлдэгчийн эргэн төлөлтийн чадавхи, тэдгээрийн хангаж чадах барьцаа хөрөнгө зэргээс хамааран бүтцэд оруулна; (iii) батлан даалтын хамрах хүрээ нь дэд зээлийн тенорын зорилго, хэмжээ, хугацаа, дэд зээлдэгчийн хэлбэрээс хамаарч зээлийн дүнгийн 70% -иас 90% хооронд хэлбэлздэг; (iv) дутуу буюу дэд зээлдэгчийн холбогдох нөхөн төлбөрийг төлөөгүй тохиолдолд дэд зээлийн шинж чанар, элэгдлийн схемийг үндэслэн тодорхойлно; (v) дансны бүртгэлийг оролцогч зээлийн санхүүгийн байгууллагаас үзүүлэх төлөөлөл, баталгааны системээр хийж болно; (vi) Үйлчилгээний менежерийн хувьд МУХБ-ХУК нь оролцож буй зээлийн санхүүгийн байгууллагын зээлийн баталгааны шугамаар хамрагдсан дэд зээлийн санхүүгийн байдал, баримт бичгийн төлөвийг үнэлэх зорилгоор санамсаргүй хяналт шалгалт хийх эрхтэй.

Зээлийн баталгааны бүртгэл. БНХХААБС-ийн дэдзээлийн асуудал эрхэлдэг оролцогч санхүүгийн байгууллагууд бүгд сангийн зээлийн баталгааг ашиглах боломжтой. БННАС-ын ЗБДҮ-д бүртгүүлэх, дуудлага хийх үйл явц дараах байдлаар явагдана: i) Санхүүгийн байгууллагууд (банкууд, ХЗХ, банк бус санхүүгийн байгууллагууд) БНХХААБС-тай хамт зээлийн баталгааны шугам авах хүсэлт гаргана; (ii) МУХБ-ХУК нь БНХХААБС-ын зээлийн цонхны 1, 2-ийн дагуу оролцогч санхүүгийн байгууллагуудын хувьд ЗБДҮ-ийн болзлын батлагдсан шалгуур үзүүлэлтүүдийн эсрэг өргөдлүүдийг үнэлдэг. (iii) Батлагдсан өргөдлүүдийн хувьд МУХБ-ХУК болон өргөдөл гаргагч санхүүгийн байгууллагын хооронд баталгааны гэрээ байгуулна. Гэрээ нь батлан даалтын шимтгэлийн бүтэц, хамрах хүрээ, зээлийн тааз, барьцааны үнэд хамрагдах дэд зээл, зээлдэгчийн өмч, хүлээн авах барьцаа хөрөнгө, үнэлгээ, ашиглах боломжтой дэд зээлийн зорилго, баталгаажсан дэд зээлийн төлбөрийн хуваарь дээр үндэслэсэн анхдагч тодорхойлолтын тухай заалтуудыг багтаана. (iv)

Батлагдсан зээлийн батлагааны шугамтай санхүүгийн байгууллагууд болон МУХБ-ХУК-тай байгуулсан батлгааны гэрээ БНХХААБС-ын зээлийн 1, 2-р цонхуудаас болзол хангасан дэд зээлийг холбогдох баталгааны мөрөнд хамрагдах тухай албан бичгийн хүрээнд бүртгэнэ. Албан бичигт оруулна: а) дэд зээл, түүнийг барьцаалсан зээлийг нотлох баримт бичгийн бүрдэл түүний эргэн төлөлтийг баталгаажуулах, дэд зээлдэгчийн эсрэг заавал биелүүлэх, хэрэгжүүлэх, (б) зээлийн бодлогын дагуу зээлдэгчийн зээлийн төлбөрийн чадвар баталгаажуулах зорилгоор зээлийн дансанд үндэслэлтэй шалгалт хийх, ТН-ээс олгосон зээлийг андеррайтер хийх тухай удирдамж баталгааны гэрээний заалтад нийцнэ.

Баталгаат хугацаанд дуудлага хийх журам. Гэрээнд заасан баталгаат хугацааны турш төлбөрөө биелүүлээгүй тохиолдолд санхүүгийн байгууллага нь анхдагч дансныхаа батлан даалтын эсрэг нэхэмжлэл гаргаж, дуудлагыг үнэлэхэд шаардагдах бүх бичиг баримт болон бусад шаардлагыг МУХБ-ХУК-ээр дамжуулна. Дансны баталгааны хамрах талаар хүчин төгөлдөр нэхэмжлэл нь даатгуулсанаас хойш зээлийн үлдэгдэл болон үндсэн төлбөр дээр дуудлага хийх төлбөрийг боловсруулж эхэлнэ. Гэсэн хэдий ч, санхүүгийн зуучлагч нь боломжтой бол ЗБДҮ-ий дэд зээлийн дуудлагын төлбөрийг сэргээх боломжийг олгохын тулд анхдагч дансаа үргэлжлүүлэн удирдах баталгааг өгөх болно.

БННАС-ын инновацийн буцалтгүй тусламжийн үйлчилгээ. БНХХААБС-ийн зээлийг аль ч цонхоор санхүүжилт авах боломжтой төслүүд нь түүний Инновацийн Тэтгэлгийн

Байгууллагын (ИТБ) буцалтгүй тусламж авах боломжтой болно.³³ Аймаг, сум дахь хүртээмжтэй мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийг технологийн хэрэглээг нь ногоон болгоход чиглэсэн арилжааг сурталчлах, дэмжлэг үзүүлэх, шинэ санаачлагууд гаргана: Үүнд дараахь зүйлс орно: (i) эрчимжсэн мал аж ахуй³⁴ малын эрүүл мэнд, бүтээмж, үржил селекцийг тасралтгүй, автоматаар хянах зорилгоор биосенсор, автомат-машин технологийг ашиглах; (ii) ухаалаг гар утасны програмууд нь фермерийн менежментийн програмчлалыг боловсруулан хөрвүүлж, мал сүргийн эрүүл мэндийн байдал, цаашлаад тус бүрд нь амьтдын тойм мэдээллэх, фермер-малын эмчийн зөвлөгөөг цаашид хялбаршуулах; (iii) махан бүтээгдэхүүнийг, ногоон ухаалаг сав баглаа боодол, хүнсний ногооны бүрхүүл, хальсыг дахин боловсруулах; (v) мал аж ахуйн маркетингийн түгээлтийн дижитал систем ИТБ-аар дамжуулан нөхөн олгох буцалтгүй тусламжийн саналыг БНХХААБС-ийн дэд зээлийн өргөдөлд оруулах ёстой. Кейс дээр үндэслэсэн, зарим тохиолдолд дахин олгох буцалтгүй тусламжийн өргөдөл гаргахын өмнө нь санал болгож буй инновацийн цар хүрээ, нөлөөлөх нөлөөллийг харгалзан үзнэ.

Санхүүгийн бус дэмжлэг. БНХХААБС-ын санхүүжилтээс гадна, тус хөтөлбөр нь FIL бүрэлдэхүүн хэсгийн санхүүгийн бус дэмжлэг үзүүлэх, зорилтот аймаг, сумдад тогтвортой, ногоон, хүртээмжтэй агробизнесийн мал аж ахуйн сүлжээг хөгжүүлэх орчинг бүрдүүлэхэд оршино. Энэхүү дэмжлэг нь дараахь зүйлсийг агуулж болох боловч үүгээр хязгаарлагдахгүй: (i) Олон талт, дундажуудын санхүүжилтийн шинэлэг шийдлийг боловсруулах санхүүгийн байгууллага, мал аж ахуйн үйлдвэрлэл эрхлэгч талуудыг нэгтгэх зөвлөлдөх уулзалт, семинар зохион байгуулах (жишээ нь, факторинг буюу дансны авлагын санхүүжилт гэх мэт барьцааны орлуулалтыг хөгжүүлэх); (ii) тогтвортой сүлжээний үйл ажиллагаа (үүнд холбогдох санхүүгийн үйлчилгээ) -ний шаардлагыг хангахад нь туслах зорилгоор гүйлгээний зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ үзүүлэх; ба (iii) холболтыг хөнгөвчлөх (экспортлогчидтой (эсвэл зорилтот зах зээлийн орнуудад импортлогчидтой) дотоодын болон олон улсын зах зээлийн цэгүүдийг санхүүжүүлэгчдэд бий болгож, аймаг, сумын түвшинд нэмүү өртөг шингээж авах боломжоор хангах.

³³, Эдгээр нөхөн олговрын буцалтгүй тусламжийг сангийн нөөцийн үр ашгийг нэмэгдүүлэх зорилгоор хувийн хэвшлийн татаасыг багасгаж эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагаанд чиглэсэн эргэн төлөлтийн нөхцөлтэйгээр ЗБДҮ-ийн буцалтгүй тусламжаар санхүүжүүлнэ. Энэхүү буцалтгүй тусламжийн нөхцөл, болзлыг хөтөлбөрийн тохиролцсон зээл, буцалтгүй тусламжийн санхүүжилтийн бодлогын дагуу тус тусад нь тодорхойлно. Бүх тэтгэлгийг авлига, шударга байдал, даатгуулагчийн стандартыг дагаж мөрдөөгүй бусад тохиолдолд хүлээн авагч буцаан олгоно.

³⁴ Эдгээр нэгдсэн систем нь фермерийн амьтдыг 7/24 цагийн хугацаанд нь илүү хямд, дэвшилтэт төхөөрөмжөөр олон тооны хяналтын мэдрэгчээр хянах боломжийг олгодог. Эдгээр нь үхрийн чихэнд бэхлэгддэг, E-tag нь, амьтны биеийн температур, натри, кали, глюкоз гэх мэт түвшинг bluetoothээр хэмжин хянах боломжтой.